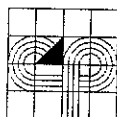
Ivan Oršanić / VOĐA I POKRET

CROATIAPROJEKT, ZAGREB

Urednik

Dr. Franjo Letić

CIP - Katalogizacija u publikaciji Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb

UDK 329.01
316.46

ORŠANIĆ, Ivan
Vođa i pokret / Ivan Oršanić; proslov Mladen Schwartz.- Zagreb: CROATIAPROJEKT, 1999. - 116 str.; 21 cm. - (Biblioteka Hrvatsko kulturno nasljeđe)

ISBN 953-6321-10-6

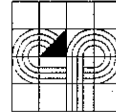
990202107

IVAN ORŠANIĆ

VOĐA I POKRET

Proslov

Mladen Schwartz

CROATIAPROJEKT, ZAGREB

CROATIAPROJEKT, ZAGREB
BIBLIOTEKA HRVATSKO KULTURNO
NASLIJEĐE

Za nakladnika
Dr. Franjo Letić

Grafička i likovna priprema
Mladen Letić

Tisak

CROATIAPROJEKT
ZAGREB

SADRŽAJ

RIJEČ NAKLADNIKA

Iako su eseji Ivana Oršanića sabrani u ovoj knjizi pisani prije punih šest desetljeća i objavljivani u *Hrvatskoj smotri*, a kasnije u knjizi *U prelomu Europe* (Zagreb, 1942.), njihova aktualnost je gotovo zapanjujuća, kao da se u Hrvatskoj od tada u političkom životu ništa nije promijenilo.

U eseju *O pokretu i vođi pokreta,* koji je gotovo jedinstven u našoj politološkoj i sociološkoj literaturi, postavljaju se brojna pitanja uloge i značaja velikih pokreta i njihovih vođa u društvu. Pokreti, istina, radikalno mijenjaju svijet, prilika su malom čovjeku da jednom u životu sudjeluje u nečemu značajnom, epohalnom (pa i on kroz to postane značajnim), u čijem će uspomenama kao svjedok povijesti proživjeti čitav svoj preostali životni vijek, ali je isto tako istina, da *pokreti iza sebe ostavljaju bujice prolivene ljudske krvi, srušene sela i gradove,* uništeno gospodarstvo i *dvojbeno je,* da li vođe pokreta, sve to kasnije, da bi između ostaloga i olakšali svoju savjest, mogu pred vlastitom nacijom i svijetom opravdati tezom, da se *"sloboda ne može postići bez krvi!"* To tim više, što se negacija ove tvrdnje može vidjeti u susjedstvu.

O Oršanićevoj filozofiji pokreta u proslovu govori i Mladen Schwartz, koji daje i pobliže podatke o autoru, neopravdano i nepravedno zaobiđenom i zaobilaženom u našoj sociološkoj i politološkoj literaturi.

Isto tako aktualni su, i vrijedni pažnje, a i šire društvene rasprave, i tekstovi o tzv. *"pokvarenoj gospodi"* u

kojim Oršanić raspravlja o fenomenu pasivizacije intelektualaca u društvenom i političkom životu, koju smatra pogubnom za svaki narod, te tekst *O tuđincima,* u kojem se bavi problemom nacionalnih manjina, koje on naziva *asimilacijskim zajednicama,* i nužnosti njihova sukoba s *autohtonom zajednicom, "jer na istom teritoriju ne mogu postojati i djelovati, oblikovati povijesni kontinuum, dvije jednakopravne nacionalne svijesti o sebi, tj. zajednice",* što se svakako može povezati sa srpskom pobunom u Hrvatskjoj koja se odigrala u posljednjem desetljeću ovoga stoljeća.

Esej *Male i velike države,* kao treći dio ove knjige, je pokušaj opravdanja postojanja malih država, u kojima se *"prosječni čovjek bolje osjeća od prosječnog čovjeka u velikim državama",* ali je i *" naglašeni značaj centripetalnoga pogleda u malim državama i značaj imperijalističkog misionarstva u velikim državama."*

Sasvim je sigurno da su svi Oršanićevi tekstovi koje smo izabrali za ovu knjigu i danas vrijedni pozornosti, zbog čega ih hrvatskoj javnosti vraćamo - iz zaborava. Uz nezaobilazno pitanje:

Jesmo li iz svoje povijesti ipak nešto naučili ?

Dr. Franjo Letić

IVAN ORŠANIĆ I FILOZOFIJA POKRETA

Ime hrvatskoga političara i političkog filozofa Ivana Oršanića (1904. - 1968.) još je uvijek uglavnom nepoznato širem općinstvu. Ovaj važni politički mislilac još nije našao mjesta u programu **Hrvatskih Studija**, što ga je zavrijedio uz Starčevića i Radića, Križanića i Krležu, o kojima studenti slušaju kao o korifejima hrvatske političke misli. Do sada mu je jedino **Hrvatsko Slovo** posvetilo pozornost uvrstivši, u okviru stalne rubrike "Tako je govorio...", u br.118 pregršt njegovih citata.

Oršanić je jedna od onih markantnih figura nacionalnoga lagera kao što su Budak, Pilar ili Šufflay; Blaž i Mladen Lorković, Filip Lukas, Dušan Žanko, Ante Ciliga - koje je pogodila jugo-titoistička urota šutnje. Vrijeme je da hrvatska Domovina tim svojim zaslužnim sinovima oda dužno priznanje. Ivan Oršanić dospio je na red ovom objavom rane rasprave **O pokretu i vođi pokreta**, koja nam pruža prigodu ukratko podsjetiti na njezina autora i njegov rad.

Očitovavši rani interes za politiku, Oršanić (rođen u Županji) već s 19 godina postaje prvim tajnikom Hrvatskoga orlovskog saveza, čiji je predsjednik, Ivan Protulipac, 1945. u Trstu pao kao prva žtva Udbinog rata protiv emigracije.

Oršanić nakon studija postaje profesorom matematike i fizike. Ženi se pokrštenom Židovkom Ivanom Berger, rađaju troje djece. Pridružuje se izrana Ustaškom pokretu, uređuje nacionalni časopis **Hrvatska Smotra**. Započinju otpuštanja i uhićenja. Oršanić se oštro protivi Mačekovu

reformizmu i sklapanju kompromisa s Jugoslavijom, pa ne izostaje ni represivna reakcija vlasti Banovine Hrvatske, čiji ban, kasniji prevareni Titov koalicijski partner Ivan Šubašić, osobitu antipatiju očituje prema ustaškim borcima, koje zatvara u tamnice i logore.

Deseti Travnja zatekao je Oršanića u zatvoru. Odmah se uključuje u novu narodnu vlast kao šef promičbe. Ubrzo je na zahtjev Nijemaca smijenjen, ali ga Poglavnik NDH imenuje na mjesto zapovjednika Ustaške mladeži, da bi 1944. postao "državni savezničar", vođa sindikata u rangu ministra. Na ovoj dužnosti Oršanić je znatno pridonio djelotvornim mjerama socijalne politike do koje je tadašnja Hrvatska puno držala.

Odlaskom u emigraciju Oršanić na povlačenju gubi sina. Ubrzo prekida svaku vezu s Poglavnikom, ne opraštajući mu predaju države bez otpora. Preko Austrije i Italije dolazi u Argentinu, gdje isprva radi kao običan radnik, a kad se uspio donekle snaći utemeljuje s bratom Antom 1951. Hrvatsku republikansku stranku. Sustavno surađuje u stranačkom glasilu **Republika Hrvatska**, a 1962. djeluje kao vijećnik za promičbu u kratkotrajnom (prvom) Hrvatskom narodnom vijeću. Ivan Oršanić umro je 1968., a na čelu stranke naslijedili su ga suradnici Ivo Korsky te Kazimir Katalinić, koji je nakon promjena 1990. jednu granu Republikanske stranke prenio u Domovinu.

* * *

Oršanić je bio markantna pojava jake volje, stegovnog i poštenog značaja, koja je karizmatski djelovala na

svoju okolicu. Zračio je fanatičnim vjerovanjem u ideju, idealističkim osjećajem vlastita poslanja i nadosobne dužnosti. Kao političar i mislilac pripadao je katoličkoj nacionalističkoj orijentaciji , zadržavši kroz sve faze izrazito protutotalitarne nazore. Jezik i stil na prvi pogled djeluju pomalo zamršeno, nespretno, nedostatno tečno, no čitatelj ubrzo otkriva da su formulacije zapravo vrlo stroge i precizne. Oršanićeva misao ima nešto od formalističke, shematske krutosti i stoga se čini odveć apodiktičnom, gotovo dogmatskom. Na svoje sljedbenike doista je i ostavaljao dojam gurua, čije riječi krasi neupitni autoritet, pa ih valja bez komentara citirati. No ipak, strana mu je bila zamisao o zatvorenom i gotovom sustavu, razvijao je svoja stajališta i bio pripravan na preinake.

Na temelju Oršanićevih radova u **Republici Hrvatskoj**, njegovi učenici izdali su dva zbornika: **Oslobođenje i sloboda** (Buenos Aires 1973.) i **Vizija slobode** (Buenos Aires 1979.). Prva knjiga je sistematizirana zbirka kraćih izvadaka, a u drugoj donose se, također sustavno poredane, cjelovite rasprave. Ta je druga knjiga 1990., uz stanovito kraćenje, izdana u Chicagu za uporabu u netom oslobođenoj Domovini.

Oršanićeva je misao vodilja da narodu treba države i da je obrambeni nacionalizam uvjet njegova opstanka. Stoga je neupitni imperativ rušenje jugoslavenskog konglomerata, u kojem nasilno nestaju osebujnosti naroda. Dakako, i Hrvati su djelomice odgovorni za nastanak Jugoslavije, koja je prekinula i njihov, ali i srpski normalni razvitak. Oršanić je do smrti branio Ustaški pokret i Nezavisnu Državu Hrvatsku, naglašavajući, međutim, kako je Ustaštvo, baš kao i HSS, povijesno potrošeno.

Oršanićeve su ideje, prepune mudrih, promišljenih uputa za nacionalnu borbu, odgajale naraštaje hrvatske emigracije, ne samo Republikance. Njegova je stalna briga bila uvjeriti kako hrvatski cilj ne može biti samo **nacionalno oslobođenje**, nego u hrvatskoj državi mora zacariti ustroj "integralne slobode", za koju se već unaprijed valja pripravljati, pa je u tu svrhu i stvorio svoju Republikansku stranku.

Svoje filozofiranje o slobodi Oršanić započinje razlikovanjem 4 temeljne ideje. To su ideje **cjeline, interesa** (probitka), **interesiranja** te **smisla i odgovornosti**. Čovjek je, tvrdi Oršanić u posve organicističkom, holističkom duhu, uvijek dio šire cjeline - od obitelji i raznih udruga preko naroda i rasa do čovječanstva. On radi opstanka ima potrebu posjedovanja, ono mu donosi probitak. Svijetu prilazi sa zanimanjem na način znanosti ili umjetnosti. Napokon, traži odgovor na pitanje: Zašto?

Ove četiri ideje ili sastojka ljudskoga bića otjelovljuju se organizacijski kroz "elementarne", "životne varijante": političku, društvovno-gospodarsku, kulturnu i vjersko-ćudorednu. Ove varijante, kao i ideje koje ih temelje, prožimaju se, ali se ne miješaju. Prirodno je da jedna od njih kod pojedinih ljudi, ili u pojedinim razdobljima osobnog i skupnog života, dominira. Ali nijedna od njih ne smije nad drugima diktirati, jer to vodi neskladu, nesreći. Tako diktat političke varijante vodi diktaturi.

Oršanić na djelu povijesti vidi stalni napredak. Donekle nalik Vicou i Spengleru, ali bez pesimističkih zaključaka potonjega, Oršanić dijeli svjetsku povijest u etape, otkrivajući slijed političke, pa vjersko-ćudoredne, potom kulturne i napokon, u današnje vrijeme dominantne, društvovno-gospodarske varijante. Nakon što se iscrpi posljednja faza, trebao bi nastupiti sklad sviju ideja i varijanata. Taj sklad ujedno bi donio i prevlast **integralne slobode**.

To je sloboda pojedinca, ali i naroda; politička, ali i ekonomska, kulturna i religiozno-moralna sloboda. U potpunoj mjeri, ona je tek "nedostiživo savršenstvo". Dug je put od želje za slobodom, preko oslobođenja do ostvarenja slobode. Mjeru slobode Oršanić određuje tzv. "zakonima slobode". Sloboda je to veća što su elementarne varijante razvijenije (1), autonomnije (2) i, svaka u sebi, dosljednije hijerarhijski ustrojene (3). Prema prvom zakonu, naprimjer, ako je politička varijanta nepotpuno razvijena, rodit će diktaturu. Isti će rezultat, prema drugom zakonu, biti ako politička varijanta nad ostalima zavede diktat. Treći pak zakon traži da svaka varijanta štuje ljudske razlike, da ljude ne izjednačava nasilno, nego da po mogućnosti svakoga postavi na mjesto koje mu pripada, inače u njoj neće vladati sloboda nego prisila.

* * *

Čitav ovaj nauk doimlje se kao jedno filozofijsko opravdanje liberalne, parlamentarne demokracije. Oršanić ne razvija kritičniju antropologiju, za njega je, prešutno, čovjek naprosto dobar. Tek uz tu pretpostavku, naime, sustav što veće i što šire slobode može uroditi povoljnim, pozitivnim učincima. Idealizirajući potpuni liberalizam, Oršanić ostaje slijep za njegove nesavršenosti, mane, za liberalno ugrožavanje slobode, kada je se hoće provesti do ekstrema. Također ne vidi manjkavosti demokratskog ustroja, koji masu uzdiže do vrhovnog arbitra, većinsku odluku smatra

svetom i kada je pogrešna, te napokon zavodi vladavinu manjinskih, oligarhijskih klika, koje na ranije neslućeni način snižavaju razinu političara i politike. Iz svoje teoretske vizure Oršanić, dakako, ne uspijeva predvidjeti linjanje i hlapljenje liberalno-demokratske formule i njezino potonuće u općenitoj dekadenciji.

Mladi Oršanić bio je spram liberalizma mnogo kritičniji, pa ne čudi da njegovi nastavljači ovu njegovu fazu u prikazu učiteljeva nauka posve prešućuju. Tako on u raspravi **O pokretu i vođi pokreta** (prvi put objavljenoj u **Hrvatskoj Smotri** br. 10/1940, str. 505-526) tvrdi da pokret bezuvjetno mora umrijeti kada sam postane izvor velikih nesreća i zapreka razvitku, te kao primjer navodi upravo liberalni pokret. Dosta godina kasnije od grobara liberalizma, Oršanić se preokrenuo u njegovog revnog apologetu.

Oršanićeva razmišljanja o pokretu, uz stanovita natezanja, konstrukcije i nedomišljenosti, sadrže i niz izvornih, svježih i snažnih ideja. On poduzima posao neutralnog raščlanjivanja, ne opredjeljujući se izravno za lijeve ili desne pokrete, jer ih sve smatra probitačnim za razvitak čovječanstva, naroda i društvovnih skupina. On u pokretu ćuti tvoriteljsku silu, akciju, koncentrirani život koji slijedi svoju logiku i unutarnjom nas teleologijom vodi naprijed. Ovaj voluntarizam, pače decizionizam, po kojemu nije bitan cilj, nego je važno gibanje, približava ga Carlu Schmittu i ideolozima Konzervativne Revolucije, kao i samom vođi Fašizma, koji je rekao kako je njegov cilj naprosto - vladati.

S druge strane, već u ovoj svojoj ranoj fazi, premda piše pod očitim dojmom neocezarskog i diktatorskog

vremena tridesetih godina, Oršanić je deklarirani protivnik diktature. Za njega vođa pokreta, ako hoće ostati vjeran ideji vodilji i duši pokreta, ne smije zakržljati do pukog diktatora. Vođu se prihvaća bez kritike i premišljanja, vidi se u njemu nepogrešivoga, kojem se poklanja bezgranična vjera, za razliku od diktatora, za kojim se ide iz straha. U diktaturu prelazi svaki pokret koji, nakon faze spašavanja iz velikih nevolja, ne uspije prerasti u stvaralačku fazu i donijeti ono istinski novo. Pokret je organski totalitet, i sve što iz njega spontano struji kao autentično stvaralaštvo, predstavlja slobodu. Tek kada se pokret umrtvi, djeluje diktatorski. Inače ga takvim doživljava samo neprijatelj, prema kojem pokret mora nastupiti nesnošljivo.

Nešto prije Oršanića o pokretu je pisao španjolski filozof Ortega y Gasset (**La Rebelion de las Masas**, 1931.). Kao istaknuti kritičar masovne epohe, Ortega u svim velikim pokretima svojega vremena (fašizam, nacional-socijalizam, komunizam) prepoznaje prevlast mase i pad u barbarstvo. Oršanić je dublje i točnije spoznao kako u pokretu ne djeluje samo poriv slijepe mase, nego njega oplemenjuju i idealističnost vođa i ideja vodilja, tako da kroz pokret i mase dospijevaju do višega smisla i vrijednosti, postajući stvaralačke i pripravne na žrtve. Na tu razinu mase uzdižu samo pokreti, a nikako političke stranke sa svojim izbornim cirkusima i demagoškim podvalama. Zanimljivo je kako kasniji Oršanić, apoteozom stranačkoga pluralizma, pada duboko ispod ovih svojih prijašnjih intuicija!

Oršanićeve raščlambe o vođi pokreta i njegovoj ideji vodilji, o umoru i smrti pokreta, o ulozi mladeži u njegovu oživljavanju; o sukobu starih revolucionara i novajlija-

skorojevića (od 1941. govorit će se o "nastašama"), o revolucionarnosti i radikalnosti pokreta, unatoč mjestimičnoj nepovezanosti, u pojedinostima su često briljantne i njihova će aktualnost rasti u mjeri u kojoj i samo naše vrijeme, nemoćno na drugi način razriješiti svoju krizu i protuslovlja, bude sve više posezalo za poticajima iz onoga razdoblja što mu je ratni ishod onemogućio da dokraja razvije svoje unutrašnje mogućnosti. Umjesto iscrpnog prepričavanja ionako jezgrovitog Oršanićeva štiva koje je pred čitateljem, zadovoljimo se jednom naznakom njegove aktualnosti, uputnosti, za naše današnje dvojbe i raspre. Oršanić piše: "Na radikalizam navaljuju, kao na nešto negativna, najčešće oni, koji su izvan osjećanja i proživljavanja nesreće i teškoća, pa nemaju organskog oslona za ekstremne impulse u svojoj duševnosti i za odgovarajuće pokrete." Ovaj navod tek radi podkrijepe uvjerenja kako se za dobru stvar ne smije negoli biti upravo - radikalno i ekstremno.

* * *

Onako kako ga Oršanić vidi, pokret bi po svojoj naravi bio nešto što se revolucionarnim porivom, žestokim, spontanim, ne-institucionalnim nastupom, bitno razlikuje od političke stranke. I doista je tako. Stranke imaju programe, a pokret ima viziju. Zato nije neobično kada stranke s nepovjerenjem, pa i otvorenim neprijateljstvom, gledaju na pokrete, bili oni lijevi ili desni, demokratsko-emancipatorni ili aristokratsko-nacionalistički. Stranke hoće svoj mir i red kako bi neometane obavljale opozicijsko-koalicijsku rutinu, organizirale predizborne karusele i bez većih potresa prebrojavale svoje glasove. Pokret unosi nemir, promjenu, dovodi u pitanje lagodne, ustaljene navike. Pokret, čak i kada je

plebejski, egalitaristički, vođen banalnim prosvjetiteljskim iluzijama - ima u sebi nešto muževno i junačko. Stranke, naprotiv uvijek krasi bljedunjava, mediokritetska malograđanština. Sve su ove razlike koje danas možemo ustvrditi ostale bez utjecaja na Ivana Oršanića kada se on, nakon debakla političkog i vojničkog ustaštva kao i nibelunškoga vremena koje je i njega izrodilo, priklonio obrani stranačkoga političkog modela, i to tako neumoljivo odlučno da njegovi sljedbenici do danas - u duhu Oršanićeve kasne "razvijenosti elementarnih varijanata" - daleko najveću kvalitetu političkoga vide doslovce u postojanju što većeg broja političkih stranaka!

Analizirajući fenomen pokreta, Oršanić je pred očima imao uglavnom već spomenuta velika desna i lijeva gibanja svoga vremena. Povijest pokreta počinje, međutim, već s francuskom revolucijom, da bi sredinom XIX. stoljeća bila osviještena i sustavnija refleksija o njima: Lorenz von Stein izdaje 1850. knjigu **Povijest društvenog pokreta u Francuskoj od 1789 do danas**. Otada je riječ o pokretima u svim njihovim varijacijama: političkim, socijalnim, radničkim i povijesnim; narodnim, nacionalnim i populističkim; revolucionarnim i oslobodilačkim; pokretima otpora i oporbenim pokretima; klasnim, rasnim, vjerskim, duhovnim, kulturnim... Govori se i o "masonskom pokretu", premda je riječ o jednom podzemnom društvu, tajnom urotničkom bratstvu. Spominje se i "antifašistički pokret", iako mu je usmjerenje čisto negativno, upereno **protiv**, nastrojeno rušilački, a istodobno lišeno jedinstvene objedinjujuće platforme i stvaralačkog cilja.

Vrijeme između dva rata obilježavaju "Oršanićevi" pokreti - fašizam, nacional-socijalizam i komunizam, da bi s navalom šezdesetosmaške Nove Ljevice, u času sloma

patrijarhalnoga konzervativnog poretka, Europu i Zapad preplavili brojni emancipatorni pokreti: mladeški, studentski, (neo)feministički, homoseksualni, ekološki (lijevi ali i desni!), mirovni, antinuklearni i mnogi drugi. Zajednička im je oznaka odustajanje od hijerarhijskog principa i načela vođe, pa bi za njihovo dublje promišljanje bila potrebna metodologija koja ide dalje od Oršanićeve.

* * *

Njegovim mjerilima i odrednicama više se "pokoravaju" važni hrvatski pokreti ovoga stoljeća. I u ranoj i u kasnijoj, demokratskoj fazi, Oršanić je nalazio samo lijepih riječi za seljački i ustaški pokret, koji su odigrali pozitivnu povijesnu ulogu pa ih je narod tako i shvatio i prihvatio, jer je "u njima djelovao po najboljim potrebama i idealima". Oba su se pokreta, međutim, povijesno iscrpila budući da su, svaki u svoje vrijeme, ostvarili svoju ideju vodilju i postali suvišni. Bilo bi dobro kada bi ova pouka doprla do današnjih naših haesesovaca, jer bismo na taj način makar djelomice olakšali balast sadašnjega mnoštva međusobno sličnih, dezorijentiranih, podjednako zbunjenih i neopravdano ambicioznih strančica kojima je opterećena hrvatska politička scena.

Kako u Oršanićevo vrijeme još i nije bilo hrvatskih "proljećarskih" nacional-komunista, on je komunistički pokret poslije velerata općenito ocijenio vrlo nepovoljno, spočitavajući mu kako, ovisan o Moskvi, Titu i velikosrpstvu, nije uzmogao Hrvatskoj donijeti ništa dobra. No, u raspravi **O Pokretu** on boljševicima pripisuje zbiljsku tvoriteljsku snagu na rješavanju realnih nevolja koje su zadesile Rusiju. Poslije

rata (1954.) Oršanić je u **Republici Hrvatskoj** opisao zanimljiv zatvorski susret s dvojicom komunista:

"Jednog dana dovedeni su bili prof. Ognjen Prica i Ivan Krndelj. Stražari ih nisu zaključavali da bi meni pravili društvo. Sporazum je brzo napravljen. Veli Krndelj: Ako mi pobijedimo, ide dolje vaša glava, ako vi pobijedite, naša glava ide dolje. Hoćemo igrati preferans. - I tako smo osim pripovijedanja i igrali. Prica je bio vrlo fin, pristojan, bistar i inteligentan gospodin, a Krndelj jedan bistar i brutalni prostak i razbojnik."

Tada su i komunisti, vezani Hitler-Staljinovim paktom, bili za pobjedu Nijemaca, a složili su se s Oršanićem i u negativnoj ocjeni Krleže, jer da nije nikada ni riječi rekao protiv Jugoslavije i Aleksandrove diktature. S takvim komunistima mogao je Oršanić još naći zajednički jezik.

Nakon Oršanićeve smrti opet su se u hrvatskoj pojavili komunisti s donekle nacionalnim predznakom, i njihovu je akciju neprijatelj s pravom prepoznao kao pokret, pridjenuvši joj staljinoidni naziv **maspok** (po uzoru na **kolhoz** ili **gensek**), ujedno dakako i tautologičan, budući da je svaki pokret kao pokret ujedno i masovan, ako hoće polagati pravo na tu oznaku, a ne kititi se njome bez pokrića. Proljetni pokret bio je masovan, ali i heterogen, difuzan, što je također svojstvo svakoga pokreta.

Nije ono zaobišlo ni slijedeći, uspješniji oslobodilački i državotvorni pokret hrvatskoga naroda, Hrvatsku Demokratsku Zajednicu. I ona je nastala kao svrhovita koalicija različitih frakcija (proljećara, nacionalnih partizana, bivših ustaša, patriotskih tehnokrata, negdašnjih pripadnika HSS-a, radikalnih emigranata-povratnika itd), okupljena oko eklektičnog progra-

ma koji je predstavljao sažetak hrvatske državotvorne tradicije, ulijevajući nadu kako će mu, takoreći udruženim snagama hrvatskih povijesnih pokoljenja, poći za rukom obnova hrvatske državnosti.

Među nezadovoljnicima politikom HDZ-a čuje se opetovano i zamjedba da se pokret može rušiti samo pokretom. Pritom se gube iz vida dvije okolnosti. HDZ će u slijedećoj fazi sigurno i sama postati jednom među političkim strankama, jer je njezina povijesna uloga pokreta odigrana. Osim toga, puka mehanička, negativistička udruga stranaka poput ovih u današnjoj hrvatskoj oporbi, nikada ne može prerasti u pokret, jer nema misiju i viziju, nema ideju vodilju i vođu, jer nema u sebi ništa borbeno i junačko i jer su joj, nakon odlaska HDZ-a s povijesne pozornice, i samoj odbrojeni dani.

Ne bi trebalo dvojiti kako će za Hrvatsku u dogledno vrijeme ponovno nastupiti trenutak masovnog pokreta, jedino kadrog da naciju izvuče iz sadašnjih nagomilanih poteškoća i višestruke krize. Do daljnjega, dok se ne rodi i razvije autentični pokret, neke stranke tek svojim imenom podsjećaju na potrebu za njim: Hrvatski Oslobodilački Pokret (HOP) i Hrvatski Državotvorni Pokret (HDP), koji su došli iz emigracije. Prvi ne predstavlja utjecajniju veličinu na političkoj sceni, a drugi se ove godine neslavno ugasio. Na desnici djelatan je, ili je to bio, i Hrvatski Narodni Pokret - Slobodna Hrvatska, a u popisu stranaka znatiželjnik može otkriti još i Hrvatski Mirotvorni Pokret i Hrvatski Liberalni Pokret. Domalo - više pokreta nego članova! Šaka građana bez ideja i ideala nedavno je osnovala i tzv. Pokret za demokraciju i socijalnu pravdu. Pokretački motor pokreta je - ostarjeli pacifist i nesuđeni fizičar Ivan Supek.

Pravi pokret javit će se tek kad sazrije nova ideja. To više neće biti ideja egzistencije države, jer državu smo dobili, nego ideja njezine esencije. No kako su se ljevičarske varijante i ideje vodilje iscrpile i osramotile, bit će to, po svemu sudeći, desno-konzervativni, nacionalni pokret. Možda jedan nalik onima iz Oršanićevih dana...!

Mladen Schwartz

IVAN ORŠANIĆ

I.
VOĐA I POKRET

Starčević je usred svih nemogućnosti neprijateljske vladavine stvorio stranku, koja je nakon njegove smrti neslavno nestala, jer su formalni nosioci stranke bili bez stvarne vrijednosti i snage. Tom je nestajanju neprijatelj obilno pridonio.

Radić je isto tako stvorio moćnu stranku, ali ga je neprijatelj ubio i hijerarhijsko je vodstvo ostalo na surogatu, na nečem krivom, što je samo formalno nosilo ravnotežu, ali bez stvarne vrijednosti i snage i stoga se ravnoteža izgubila. Sad je došao čas iskušavanja.

Hrvatski je narod dokazao da može, i da zna i da hoće slobodno stvarati svoju hijerarhijsku uravnoteženost, odgovornost, disciplinu i povjerenje, dakle dao očevidnih dokaza o svojoj zrelosti u izražavanju trećeg zakona slobode. On ne treba diktaturu nad sobom, ni svoju ni tuđinsku, da bi bio disciplinovan i uravnotežen, jer on je sposoban slobodno i odgovorno izabrati i slijediti svoje hijerarhijsko vodstvo, on je zrio živjeti slobodan, a ne anarhičan u hijerarhijskoj ravnoteži.

Iz rukopisa prof. Ivana Oršanića

O POKRETU I VOĐI POKRETA

Psihološki temelji svakoga povijesnoga pokreta

U svijetu ima mnogo pokreta, pa je stoga vrijedno poznavati njihovu pravu narav i njihove temeljne osobine.

Prije svega treba biti na čistu s time, kako nastaje i kako se rađa neki pokret.

Veliki pokret nastaje u nesrećama i teškoćama; *nesreća* je majka svakog velikog pokreta. Na primjer, nacional-socijalistički pokret u Njemačkoj je nastao iz ruševina i strahota, u kojima se našla Njemačka poslije svjetskog rata godine 1918. Fašistički pokret je nastao u anarhičnoj sredini poslije istog svjetskog rata. Komunistički pokret je nastao u analizama radničke bijede. Pa kako ove nesreće i teškoće predstavljaju stanje, koje pokreti žele ukloniti, to je svaki pokret u reakcionom odnosu prema tom stanju pojava i činjenica, i prema tome, po svojoj naravi određuje jedan novi skup pojava i činjenica, koji teži svome ostvarenju.

Dakle po svom postanku u nuždi, potresu, u teškim kušnjama i težnjama i po svom reakcionom odnosu na postojeće stanje, nijedan veliki pokret nije luksuz života, nego borba života. Narodi, zajednice i kontinenti bez velikih pokreta nemaju veličine i naročitog životnog značenja, pa je Europa najsnažniji i najznačajniji kontinent upravo zato, što je pozornica velikih reakcionih pokreta na svim područjima života, i što je nosilac golemih drama i tragedija.

Suvremena paralela!
islamistička Azija s produžetkom (sjev. Afrika)

Starčević je usred svih nemogućnosti nepriјateljske vladavine stvorio stranku, koja je nakon njegove smrti nestalno nestala, jer su formalni nosioci stranke bili bez stvarne vrijednosti i snage. Tom je nestajanju neprijatelj obilno pridonio.

Radić je isto tako stvorio moćnu stranku, ali ga je neprijatelj ubio i hijerarhijsko je vodstvo ostalo na surogatu, na nečem krivom, što je samo formalno nosilo ravnoteži, ali bez stvarne vrijednosti i snage i stoga se ravnoteža izgubila. Sad je došao čas iskušavanja.

Hrvatski je narod dokazao da može, i da zna i da hoće slobodno stvarati svoju hijerarhijsku uravnoteženost, odgovornost, disciplinu i povjerenje, dakle dao očevidnih dokaza o svojoj zrelosti u ostvarivanju trećeg zakona slobode. On ne treba diktaturu nad sobom, ni svoju ni tuđinsku, da bi bio disciplinirani i uravnotežen, jer on je sposoban slobodno i odgovorno izabrati i slijediti svoje hijerarhijsko vodstvo, on je zrio živjeti slobodan, a ne anarhičan u hijerarhijskoj ravnoteži.

Iz rukopisa prof. Ivana Oršanića

O POKRETU I VOĐI POKRETA

Psihološki temelji svakoga povijesnoga pokreta

U svijetu ima mnogo pokreta, pa je stoga vrijedno poznavati njihovu pravu narav i njihove temeljne osobine.

Prije svega treba biti na čistu s time, kako nastaje i kako se rađa neki pokret.

Veliki pokret nastaje u nesrećama i teškoćama; *nesreća* je majka svakog velikog pokreta. Na primjer, nacional-socijalistički pokret u Njemačkoj je nastao iz ruševina i strahota, u kojima se našla Njemačka poslije svjetskog rata godine 1918. Fašistički pokret je nastao u anarhičnoj sredini poslije istog svjetskog rata. Komunistički pokret je nastao u analizama radničke bijede. Pa kako ove nesreće i teškoće predstavljaju stanje, koje pokreti žele ukloniti, to je svaki pokret u reakcionom odnosu prema tom stanju pojava i činjenica, i prema tome, po svojoj naravi određuje jedan novi skup pojava i činjenica, koji teži svome ostvarenju.

Dakle po svom postanku u nuždi, potresu, u teškim kušnjama i težnjama i po svom reakcionom odnosu na postojeće stanje, nijedan veliki pokret nije luksuz života, nego borba života. Narodi, zajednice i kontinenti bez velikih pokreta nemaju veličine i naročitog životnog značenja, pa je Europa najsnažniji i najznačajniji kontinent upravo zato, što je pozornica velikih reakcionih pokreta na svim područjima života, i što je nosilac golemih drama i tragedija.

Suvremena paralela: islamistička Azija s produžetkom (sjev. Afrika)

Druga stvar, vrlo važna, kod svakog pokreta je njegova *revolucionarna narav*. Samim tim što neki pokret nosi novo stanje života, samim tim je revolucionaran, i prema tome, onaj pokret, koji se odrekne revolucionarstva, tj. ostvarivanja novih činjenica, mora izgubiti bitku, jer se odriče svoje naravi. Tako, na primjer, socijalna demokracija je posvema izgubila bitku i može se reći da je nestala, jer se prilagodila liberalizmu, odrekla revolucionarstva i jasnog oblikovanja novoga stanja. A pokret, koji se odrekne svoje naravi umire kao dijete, a ne kao starac. Samo oni pokreti, koji su sebe usvijestili u revolucionarnim porivima doživljuju starost. Pokret, kojega život apsorbira - nestaje, dok pokret, koji stvara život, taj ostaje.

Svaki pokret ima svoju *ideju vodilju*, kojom namjerava prožeti činjenice života i koju projicira u sve djelatnosti života. No, u ovoj problematici treba shvatiti, da pojedine ideje mogu biti znatno starije od samoga pokreta. Tako je, na primjer, ideja njemačkog nacionalnog jedinstva starija od nacional-socijalističkog pokreta i bila je već prije iznešena i zastupana, ali je tek u nacional-socijalističkom pokretu dobila svoju golemu životnu snagu. Iz ovakova i sličnih slučajeva može se zaključiti, da svakoj ideji nije uvijek vrijeme ostvarenja, nego da ona mora čekati izvjesne prilike, u kojima se može izraziti kao pokret. Dakle rađanje jedne ideje i rađanje pokreta u ovoj ideji nije uvijek istovremeno. Često se neka ideja dugo vremena iznosi najprije u nekom književnom, naučnom i filozofskom obliku, dok joj dođe vrijeme da se utjelovi kao pokret. Pa i rasizam nacional-socijalističkog pokreta je znatno stariji od samog pokreta. Rađanju pokreta predhodi veliko pripravljanje, i pokret se nikada ne pojavljuje kao da je pao iz oblaka, iznenada, nego ima svoju organsku logiku. Ni kršćanstvo se nije javilo iznenada kao veliki pokret, nego mu je prethodilo, da se ništa drugo ne spomene nego samo Ivana, "glas vapijućeg u pustinji". Mi, dakle, u analizi pokreta jasno moramo razlikovati ideje pokreta i rađanje samoga pokreta kao dinamičnog utjelovljenja tih ideja. Da bi se ideja utjelovila kao pokret, stvar je posebnih prilika, jedne *povijesne aktualnosti*, koja *organski* dozvoljava da ideja padne na plodno tlo. Već je rečeno, da je opći uvjet za rađanje pokreta posebno stanje nesreće i teškoća, no - da bi upravo neka određena ideja u tim teškoćama mogla biti prihvaćena, moraju elementi te nesreće i tih teškoća biti u organskom odnosu sa tom idejom, mora se naći neka dinamična životna, nužna, organska logika, koja povezuje te elemente sa tom idejom. Ali, jedva bi se moglo reći, da je ta organska logika osobito precizna. Više bi se moglo govoriti o nekom još neizraženom, genijalnom naslućivanju te životne logike, u kojoj se rađa pokret, i u kojoj se ideje kristaliziraju kao ideologija. Ideje njemačkog nacionalnog jedinstva, rasizma, stajale su tu, versajski ugovor, slom, komunizam, pad časti, Židovi, dakle same nesreće, također su bile tu, i u tome stanju, potpuno konfuznom, tek je genijalno životno naslućivanje, a ne precizna životna logika, dalo poriv za pokret.

U Italiji, na primjer, sam fašistički pokret više je životno naslućivanje, koje se postupno kristaliziralo u ideologiji, u analizama stanja i ideja, nego li precizna životna logika. Kako djeluju ideje, a kako pak konkretne prilike, da se izgradi i razvije to genijalno životno naslućivanje u uspješni pokret, jedva se može dokazati. Sigurno je samo to, da stvarno stanje pokreće u svojim elementima neke pobude,

i očevidno ih povezuje s idejama koje lebde u zraku, jer je poznato, da mnogim ljudima padaju na pamet slični zaključci, koje im nameće ta životna logika; čak im pada na pamet, da bi sad trebalo nešto pokrenuti, pa se javljaju i usporedne djelatnosti sličnih usmjerenosti, što sve odaje logiku životnog naslućivanja, da bi to sve bilo dobro, poželjno i potrebno, ali, - da bi se čitava ta povijesna logika stanja iskazala kao uistinu genijalno životno naslućivanje , izgleda da se radi o *čovjeku*, koji će se sudbinski i povijesno predati toj logici na život i smrt i koji tu životnu logiku osjeća genijalno, tj. jednostavno i jasno, sigurno i nepokolebljivo. Tu se sad javlja odnos *između povijesne ličnosti i povijesnog stanja*, koji ne će nitko nikada moći dovoljno i konačno objasniti.

Zanimljivo je i apsolutno najvažnije za ispitivanje toga odnosa to, što se, na primjer, Hitler i Mussolini, a i drugi vođe osjećaju apsolutno *sigurnim* u dinamici svojega pokreta. Oni sami ne znaju zašto je tako, i izražavaju osjećaj svojeg sudbinskog određenja, tj. sigurnog života u ostvarenju svojih ciljeva. Ta sigurnost, kojom vođa vodi neki povijesni pokret od sitnih početaka k najvećem uspjehu, uz strahovite zapreke, koje tisuću puta mogu biti razlog da se sustane, pokazuju onu nerazriješivu tajnu veze između povijesne ličnosti i genijalnog životnog naslućivanja, u kojem je rođen pokret. Skoro svaki takav vođa izražava za sebe, da je Bogom određen, što ne treba uzeti tako olako, jer čudno osjećanje vođa, da kroče apsolutno pouzdanim putevima, a potpuno su svijesni, da im manjka zato svako obično i logično objašnjenje, pokazuje, da jest nešto, nama apsolutno nepoznato, što ih je sudbinski povezalo s jednom organskom životnom logikom, koja hoće uspjeh i ostvarenje.

U ovom odnosu između vođe pokreta i samoga pokreta, vođa je genij pokreta, onaj koji iz dubine tajanstvene veze između sebe i povijesne životne logike vadi određenja, misli, namjernice, razloge i putokaze. Pitanje je sad, da li mogu veliki pokreti biti bez vođe. S najvećom sigurnošću može se smatrati, da nema velikih pokreta bez vođa. Već i u tom pogledu može biti, na primjer, jasno, da je s čisto ljudskog gledišta papinstvo smislena ustanova, i to upravo sa značajkom nepogrješivosti. Tu narav pokazuju svi pokreti, jer samo na temelju *nepogrješivosti*, a ne na temelju običnog ljudskog uviđanja i dobronamjernosti može se izgraditi u jednom pokretu *stega*. U ljudskom društvu moguće su samo dvije velike stege: stega iz straha, koja se previše često pokazuje u vojsci i diktaturama, i stega iz povjerenja, kojoj je izvor u pouzdanju i nepogrješivosti. *Pokret je pravi oblik velike stege povjerenja i vjere u nepogrješivost vođe.* Vojska, na primjer, u kojoj vlada stega povjerenja je najbolja vojska, što su dokazali Cezar i Napoleon. Svakako bi bilo krivo gledati u ovim vođama pokreta neke lutke sudbine, povijesne životne logike, jer su njihove lične vrijednosti izvanredno izražene, velike i stvaralačke, a njihova je djelatnost i radinost bezprimjerna. Njihov početak u stvaranju pokreta izvanredno je svijestan i voljan u tolikoj mjeri, da doista mogu nametnuti utisak, kao da je pokret isključivo njihovo stvaralačko djelo, u smislu neke umjetničke i umjetne tvorevine, nezavisne od svih prilika i organskih pojava, koje same namjeravaju i nameću jednu aktuelnu životnu smjernicu. Život traži pokret i zreo je da bude oplođen za pokret, no vođa je onaj koji nosi lična svojstva i psihološki kapacitet, s kojim se sudbinski može uklopiti u tu organsku životnu logiku i dati pokret. Apsolutno je nemoguće pristati bilo uz koju šablonsku teoriju, po kojoj jake ličnosti

stvaraju povijest, ili teoriju, po kojoj su prilike sve, jer se tu radi o tajni, najvećoj tajni života, naime, kako se svijet razvija. Mi ne znamo ni za jedan dinamični zakon života, a vrlo mnogo od onoga, što se u tom smislu iznosi, često su šablonska pomagala, pa čak i izvanredne slike, pomoću kojih mnoge stvari i dobro tumačimo, ali bit stvari jedva da otkrivamo. Mi znamo samo to, da čovjek može spoznavati i hoće spoznavati, da ima težnju ka nečem što smatra istinom o životu, ali mi ne znamo, zašto se nešto dešava ovako, a drugo pak drukčije. Otuda su konkretni oblici života zapravo stanja, koja odgovaraju shvaćanju ljudi o istini ili o istinama života. Po tome, dakle, svaki pokret smatra da nosi neku *istinu o životu,* i da je on u razvitku života *nuždan i opravdan,* no dokaz zašto to sve mora baš tako biti, i u čemu je bitna određenost za sve što se događa, ne može nitko dati. Mi vidimo to, da se svaki veliki pokret objavljuje ne samo kao istina o životu, nego i kao *nosilac preporoda* tj. on ma na kome području daje ozdravljenje i prilika i ljudi. Pokret pak koji nestaje pokazuje se kao laž i degeneracija. Iz toga bismo mogli zaključiti, da je u ljudskom društvu realan *zakon o regeneraciji,* i da se pokreti javljaju kao elementi toga zakona. I na prvi pogled bi se moglo činiti, kao da je cilj toga zakona uzdržavanje i ravnoteža u ljudskom društvu, no takav cilj sam po sebi nije filozofski dovoljno pun i za ljudski duh zadovoljiv; cilj je, dakle, nešto drugo. Razumljiva je primjedba, da možda te svrhotne ciljnosti, kojoj bi čovječanstvo nužno težilo možda ni nema, ali ona mora otpasti već i zato, što se djela i ljudi iz pokreta stalno ravnaju u nekim svrhama, pa je malo vjerojatno, da bi i cijeli ljudski život i život pokreta bili bez svrhe. Pitanje je sad samo, da li je ta svrhovitost dana kao *nužda* razvitku čovječanstva ili pak samo *pojedincima.*

Ako je čovječanstvo kao cjelina izvan te nužde, onda je svaka ograničenost ljudskog društva ili isključena ili je samo životinjske prirode, i tada bi za čovječanstvo zakon o regeneraciji bio zakon konačne svršnosti Ako je pak *čovječanstvo* u toj nuždi razvitka, onda su i ljudi i pokreti *u ciljnom funkcionalnom odnosu,* te je prema tome i čovjek element jedne iste zakonitosti, koja je zajednička i cijelom ljudskom rodu. Samo u ovakvom pogledu pokreti mogu imati svoju pravu narav, jer su u iživljavanju oko nekih istina i spoznaja, organi te čovječanske zakonitosti. Što se pak tiče tih istina i spoznaja, mi ne znamo, zašto ih otkrivamo, a ne znamo ni zašto se u njima iživljavamo, što znači da u čovjeku postoji zakonitost, po kojoj čovjek *mora* otkrivati život, *redati* otkrića u vrijednosti, i *boriti se* za ostvarenje tih vrijednosti. No samim tim, što ljudi otkrića redaju u vrijednost sasvim različito, te se prema tome u borbi za te vrijednosti suprotstavljaju, nastaje pitanje, da li zakon o regeneraciji, koji vrijedi za pravac razvitka čovječanstva, ima tu narav, da on *po toj naravi utječe na održavanje pravih vrijednosti obzirom na svrhovitost,* te tako svojom naravi odbacuje ono što ljudi hoće utvrđivati i kao krivu vrijednost? Da li je zakon razvitka progresivna akumulacija onih vrijednosti, ili su za taj zakon sasvim irelevantna sva spoznajna stanja i pokreti, koji definiraju ta stanja? Da li je vrijednost svih ideja vodilja sadržana u svrhovitosti? Po samim manifestacijama ljudi vidi se uvjeravanje i osjećanje da se cilju može ići samo jednim, *ispravnim putem,* a ne svim mogućim putevima, te bi prema tome ovaj zakon čovječanskog razvitka podnosio u svojoj naravi samo one "istine" i odgovarajuća stanja, koja čovječanstvo vode cilju. Dakle, taj zakon sve više otvara oči ljudima, jer po njemu veće vrijednosti i prave vrijednosti daju svakom no-

vom pokoljenju bolji uvid u pravac razvitka i u doista stečene i akumulirane zdrave vrijednosti života, tj. u pravu narav zakona, koji je određen svrhotno. I to bi bila glavna zadaća toga zakona, što on ne da, da nevaljalo, nezdravo i degenerirano ima svoju konačnu i trajnu vrijednost, nego mora propadati, makar to nevaljalo, nezdravo i degenerativno mogu ljudi nositi i zastupati, jer svrha, cilj je ipak nešto drugo. Ali sad ostaje da se utvrdi, što je cilj, svrha? Svakako ono što hoće čovjek, odnosno ono što mora htjeti, jer svoju prirodu nije svrhotno sam odredio, niti zna zašto je ovakva, a ne nekakva drukčija. Po svemu sudeći, čovjeku je cilj da bude *sretan,* bolje reći, čovjek želi da bude svijestan svoje sreće, da uživa *u svijesnosti svoje sreće.* Pitanje je sad u čemu je sreća, što je narav sreće? Gledajući mnoge ljude, može se zaključiti, da je najviša sreća u spoznanju *istine o svemu.* Kad učenjak nešto otkrije, on je sretan, kad prosječni čovjek vidi, da se obistinjuje ono što je očekivao, on je sretan. Kao najvažnije pitanje ostaje, da li čovjek uopće može spoznati istinu o svemu? Budući da to do sada nije uspjelo ni jednome čovjeku, može se očekivati i tvrditi to i za budućnost, makar čovjek sve više spoznaje, - dakle čovjek ne može spoznati istinu o svemu, drugim riječima ne može biti apsolutno sretan. Spoznati istinu o svemu znači biti gospodar istine, znači znati sve ono što mi otkrivamo, tumačimo, stavljamo u zakone, hipoteze itd., a takvo spoznanje i takvo posjedovanje istine nije pokazao do danas nijedan čovjek, a nema ni najmanje pouzdanosti, da će takvo posjedovanje pokazati ma i jedan čovjek u budućnosti. Kako onda, da protumačimo pojave svetaca, tj. ljudi, za koje se misli, da su spoznali punu istinu, kako se to obično kaže. Prije svega mora se utvrditi, da oni ne znaju istinu o svemu, da nisu spoznali

tu istinu, i da nisu postigli apsolutnu sreću, nego su oni ljudi najveće vjere u Onoga, koji je za sebe rekao "Ja sam put, istina i život", smatrajući da u toj vjeri nalaze pouzdani put ka spoznanju istine o svemu, tj. spoznanju samoga Boga, kojega će lice gledati u raju. Stoga je problem vjere izvanredan problem. U svim pokretima *vjera* je jedan od najvažnijih činilaca. Vođa pokreta je gospodar istine o svemu što se odonosi na pokret i život pokreta, i nitko to nije više od njega. Prosječni član pokreta vjeruje u njega i slijedi ga, i tko više vjeruje, bolje ga i predanije slijedi. Dakle, umjesto mogućnosti da čovjek spozna istinu, on vjeruje, i tom vjerom približava se čovjek već u svom vremenskom razdoblju konačnoj svrsi života, ka kojoj zakon o razvitku života upućuje čitavo čovječanstvo. Ali budući da vjerovanje nije spoznanje o istini, to ne može biti niti apsolutna sreća, nego samo pouzdanost čovjeka, da je u toj vjeri vezan i po mislima i po djelima i osjećajima sa svojom svrhom, a već to pouzdanje čini čovjeka blaženim. U svakom pokretu prosječni čovjek, vjerujući u vođu i slijedeći ga, smatra, da je sigurno vezan i pouzdano upućen onim ciljevima, koje kani ostvariti pokret. I za svaki veliki pokret najznačajnija je upravo ova vjera, koja stvara čudesa, a daje ljudima i osjećaj sreće, čak i kad daju svoj život, i upravo onda možda najveću sreću. Pokret u kojemu nestane ova vjera, propao je, kao što je i svaki čovjek bez vjere uopće propalica. Ta vjera je najjači razlog jedinstva i stege u pokretu, a sve drugo je tehnika, vještina i organizacija. Zato je osnovni cilj promičbe u svim pokretima *održavanje vjere i pouzdanja u vođu.* I u tom pogledu nema nikakve razlike između fašističkog, komunističkog pokreta i katoličke Crkve. U fašističkom pokretu je Duce, u komunističkom Staljin, u katoličkoj Crkvi Isus Krist i nepogrješivost Pape. Razumljivo je, svaki od ovih pokreta ima drugi smisao i značaj.

Tajna vođe

Ako bismo sad htjeli pokušati naći neko tumačenje o odnosu između povijesne ličnosti i povijesne inicijative, koju namjenuju elementi jedne životne logike, onda možemo pouzdano utvrditi, da su vođe nosioci besprimjerne vjere u to, da će ideje "lebdeće u zraku" upravo u stvarnom životnom stanju i organskoj logici roditi pokret i izvore uspjeha i ostvarenja. Prosječni pristaša vjeruje u vođu, a vođa osjeća sigurnost i pouzdanost svoga ostvarenja. Nijedan vođa ne može znati da će uspjeti, ali svi vođe vjeruju beskrajno, da moraju uspjeti, jer djeluju, ne u svojoj ličnoj volji, nego u životnoj logici. Koliko god svaki vođa zna, da ima golemu moć i vlast, svaki se osjeća oruđem nečega nepoznatoga, u čemu crpi beskrajno pouzdanje. Svaki osjeća svoju volju i svoju pamet najjačim instrumentima vječnosti, i po tome se svjesno smatra dijelom vječnosti i povijesti. Nije vjera vođe vjera u sebe, nego je upravo vjera *o sebi i za sebe, da je oruđe vječnosti,* pa da je dakle u sigurnosti, jer tko je u rukama vječnosti, siguran je da neće nestati, dok ne izvrši svoju misiju. Je li ovo istina, ne može se dokazati, ali zanimljivo je, da vođe žive i rade u tom osjećanju, i to najprije nesvijesno, a onda sve svijesnije i određenije, jer steći o sebi pouzdanu svijest kao o stvaralačkom činiocu sudbine ljudske, velika je stvar.

Ovu svijesnost vođa ne smije se pomiješati s ambicijom ljudskom, koja se prečesto pokazuje kod ljudi kao težnja, da bi zaigrali neku veliku ulogu u životu, da postignu veliki položaj, veliku moć i veliku vlast, pa kad im to uspije, onda si počinju koješta umišljati, praviti velike poteze i smatrati se najednom od Boga pozvanima, da nešto velika stvore. To su u dnu svega bijedne duše, makar bile ne znam kako bistre i talentirane. Vođu ne goni ambicija, da nešto velika postane, *nego nerazjašnjiva unutrašnja sila, da to i to mora ostvariti. Vođa postaje vođom po tom, što vođa jest po svojoj unutarnjoj vrijednosti, nosilac genijalnog naslućivanja, beskrajne vjere i sigurnosti, najjača dinamička veza između ideja i prilika. Vođe se ne bira, nego slijedi. Vođe se ne pita, nego im se vjeruje. Vođe nitko ne pravi, nego su uvijek vlastito djelo, izrađeno na unutarnjim silama, koje ih gone u stvaralaštvo. Vođa sam sebe ne razumije, iako razumije daleko više od drugih, i zna samo to, da mora raditi, i da ne može prestati raditi. Makar ima izvanredno jaku volju, osjeća da mu je ona ukopčana u nekoj nerazjašnjivoj nuždi akcije, iz koje je ne može osloboditi. Vođa ne trpi diskusiju, jer je diskusiji osnov sumnja i svaki je vođa autoritativan. Vođa je svijestan toga da ne postoji zbog sebe i da mu je zadatak, da izgori u svojoj vjeri i svom stvaralačkom radu. On je zbog drugih i zbog drugoga, makar se sve vrti oko njega i u njemu. On i pripada svemu i svima, jer je sve u njemu.*

Vođa ide uspjehu preko zapreka i neuspjeha, u kojima svi mogu gubiti vjeru u uspjeh, osim njega, pa makar bila i pokolebana. *Vođa je genij vjere i pouzdanja.* Vođa radi sve s najvećom preciznošću, ali ipak ne zato što *zna da će zato uspjeti, nego jer vjeruje, da će uspjeti.* Vođa radi sve precizno zato, što njegova priroda nije priroda kockara i burzijanca, koji također vjeruje u uspjeh, ali bez dovoljnih unutrašnjih razloga i razumne spreme. Upravo zato, što se ne razlikuju ove dvije prirode, često se mnoga djela vođa smatraju kockom, a njih običnim kockarima. *Vjera i odluke stvaraoca nisu isto što vjera i odluke kockara.*

Tajna vođe

Ako bismo sad htjeli pokušati naći neko tumačenje o odnosu između povijesne ličnosti i povijesne inicijative, koju namjenuju elementi jedne životne logike, onda možemo pouzdano utvrditi, da su vođe nosioci besprimjerne vjere u to, da će ideje "lebdeće u zraku" upravo u stvarnom životnom stanju i organskoj logici roditi pokret i izvore uspjeha i ostvarenja. Prosječni pristaša vjeruje u vođu, a vođa osjeća sigurnost i pouzdanost svoga ostvarenja. Nijedan vođa ne može znati da će uspjeti, ali svi vođe vjeruju beskrajno, da moraju uspjeti, jer djeluju, ne u svojoj ličnoj volji, nego u životnoj logici. Koliko god svaki vođa zna, da ima golemu moć i vlast, svaki se osjeća oruđem nečega nepoznatoga, u čemu crpi beskrajno pouzdanje. Svaki osjeća svoju volju i svoju pamet najjačim instrumentima vječnosti, i po tome se svjesno smatra dijelom vječnosti i povijesti. Nije vjera vođe vjera u sebe, nego je upravo vjera *o sebi i za sebe, da je oruđe vječnosti,* pa da je dakle u sigurnosti, jer tko je u rukama vječnosti, siguran je da neće nestati, dok ne izvrši svoju misiju. Je li ovo istina, ne može se dokazati, ali zanimljivo je, da vođe žive i rade u tom osjećanju, i to najprije nesvijesno, a onda sve svijesnije i određenije, jer steći o sebi pouzdanu svijest kao o stvaralačkom činiocu sudbine ljudske, velika je stvar.

Ovu svijesnost vođa ne smije se pomiješati s ambicijom ljudskom, koja se prečesto pokazuje kod ljudi kao težnja, da bi zaigrali neku veliku ulogu u životu, da postignu veliki položaj, veliku moć i veliku vlast, pa kad im to uspije, onda si počinju koješta umišljati, praviti velike poteze i smatrati se najednom od Boga pozvanima, da

nešto velika stvore. To su u dnu svega bijedne duše, makar bile ne znam kako bistre i talentirane. Vođu ne goni ambicija, da nešto velika postane, *nego nerazjašnjiva unutrašnja sila, da to i to mora ostvariti. Vođa postaje vođom po tom, što vođa jest po svojoj unutarnjoj vrijednosti, nosilac genijalnog naslućivanja, beskrajne vjere i sigurnosti, najjača dinamička veza između ideja i prilika. Vođe se ne bira, nego slijedi. Vođe se ne pita, nego im se vjeruje. Vođe nitko ne pravi, nego su uvijek vlastito djelo, izrađeno na unutarnjim silama, koje ih gone u stvaralaštvo. Vođa sam sebe ne razumije, iako razumije daleko više od drugih, i zna samo to, da mora raditi, i da ne može prestati raditi. Makar ima izvanredno jaku volju, osjeća da mu je ona ukopčana u nekoj nerazjašnjivoj nuždi akcije, iz koje je ne može osloboditi. Vođa ne trpi diskusiju, jer je diskusiji osnov sumnja i svaki je vođa autoritativan. Vođa je svijestan toga da ne postoji zbog sebe i da mu je zadatak, da izgori u svojoj vjeri i svom stvaralačkom radu. On je zbog drugih i zbog drugoga, makar se sve vrti oko njega i u njemu. On i pripada svemu i svima, jer je sve u njemu.*

Vođa ide uspjehu preko zapreka i neuspjeha, u kojima svi mogu gubiti vjeru u uspjeh, osim njega, pa makar bila i pokolebana. *Vođa je genij vjere i pouzdanja.* Vođa radi sve s najvećom preciznošću, ali ipak ne zato što *zna da će zato uspjeti, nego jer vjeruje, da će uspjeti.* Vođa radi sve precizno zato, što njegova priroda nije priroda kockara i burzijanca, koji također vjeruje u uspjeh, ali bez dovoljnih unutrašnjih razloga i razumne spreme. Upravo zato, što se ne razlikuju ove dvije prirode, često se mnoga djela vođa smatraju kockom, a njih običnim kockarima. *Vjera i odluke stvaraoca nisu isto što vjera i odluke kockara.*

Dvije faze pokreta

Utvrdivši da se pokret rađa u nekim nesrećama i teškoćama, prirodna je stvar, da je u vođi najjače razvijen osjećaj i svijest o tim nesrećama. U njemu su i mržnja i bol i težnja, da se iz tih nesreća izađe. On oblikuje u sebi u početku na nejasan način osnovne metode i pokušaje prema onim idejama, u ostvarenju kojih vidi spas. Čitav početni duševni proces ima narav težnje ka nekom *spašavanju,* i zbog toga je svaki pokret u svojim početnim psihičkim namjernicama pokret spašavanja, i svaki pokret nastaje kao takav, i u tom pogledu vođa se javlja kao spasitelj. U toj psihološkoj činjenici svijesni su svi članovi nekoga pokreta, i oni doista vjeruju u vođu kao spasitelja. Sam vođa je također svijestan ovakve svoje zadaće. U tom osjećaju spašavanja izgrađuje se pomalo pokret u smjernice, kojima nije samo cilj, da pobijede onoga od koga se imaju spašavati, nego i da ostvare namjernice pozitivnoga značaja, po čijim idejama se pokret *spašavanja* pretvara u pokret *ostvarivanja.*

U ovoj fazi pokret već mora pokazati svoju punu genijalnost. Ima naime puno pokreta, koji su izvršili djelo spašavanja, a kad su došli u fazu ostvarivanja i svoga aktivnog i nezavisnoga života, onda su zatajili. Tako je, na primjer, bilo s komunističkim pokretom u Španjolskoj. Tako je bilo i sa legionarskim pokretom u Poljskoj. Iz toga moramo zaključiti, da pokreti imaju dvije faze: fazu spašavanja i stvaralačku fazu. Često se dešava, da pokreti spašavanja dođu do vlasti, pa se uslijed nesposobnosti za pravu stvaralačku fazu počinju ispoljavati kao *diktature i nasilja,* koja vuku svoje *opravdanje i moralni kapital* iz djela spašavanja, a ne iz stvarnih stvaralačkih vrijednosti. Međutim pokret ima vrijednost samo *u neprestanom iskazivanju djela,* koja mogu opravdati autoritet, jedinstvo i povjerenje. Čim takva djela nestanu, narav pokreta je mrtva, i može ostati samo nasilje. Svakako ovdje treba biti na čistu s time, da je vjera spašavanja u nesrećama uvijek jača od vjere običnoga ostvarivanja, a to zato, što mnoga ostvarivanja nemaju takav značaj da mogu svojom nužnošću ili snagom zaokupiti duševnost čovjeka. Samo je još jedna vjera jednako jaka, pače možda i jača, a to je vjera pobjeđivanja i uspijevanja. Zato svi pokreti izbjegavaju ostvarivanja tako zvanog običnog značaja, nego svim djelima i namjernicama, daju značaj spašavanja, pobjeđivanja i uspijevanja. Ako mnogim djelima i manjka taj značaj u dovoljnoj mjeri, pomoću izvanredne promičbe se to već učini. Pokreti, koji nijesu izvršili djelo spasa, djelo pobjede i djelo uspjeha, to su osobe, umrle u dječjoj dobi, pa makar u svojoj jezgri bile i genijalne, ipak su kao genijalna djeca, rano umrla.

Pokret - stvaralački čimbenik masa

Za svaki pokret vidimo, da je *masovna pojava,* i pokreti, koji nisu masovne pojave, jedva nešto znače. U samoj činjenici nesreće i teškoća, u kojima se neki pokret rađa, obuhvaćen je uvijek znatan broj ljudi, čitave društvovne skupine i grupe, pa je sasvim razumljivo, da neki vođa računa na sve te ljude u postizavanju uspjeha. Vođa se mora obznaniti svim ljudima, vođa mora dovesti u živu svijest narav nesreće i poteškoća, vođa mora dati idejni pravac spasa, vođa mora stvoriti čvrsti organizam i djelotvornu dinamiku; jednom riječi vođa mora stvoriti jedno tijelo, jednu svijest, jedan organizam, jedinstvo, vjeru, stegu i djelotvor-

nost. Vođa se dakle javlja ne samo kao simbol novog stanja, nego kao najjači dinamični element novoga stanja. Vođa stvara jedinstven duh i oblike u ljudima i za ljude svoga pokreta. On mora postići, da u pokretu svaki pojedinac sudjeluje kao *jedna duša,* a ne kao jedno ime, kao apsolutni sudionik, a ne kao glasač, zanovijetalo, kritikant, vječno pitalo i kolebljivac.

U ovom pogledu pokreti se javljaju kao posebne masovne pojave, za koje je bitno, da nose narav *jednostavnosti.* Naime, pred masom su dva važna pitanja: njen *ulazak* u ideje i spoznaje, i njeno *djelovanje* u različitim idejama i spoznajama. Oba zadatka izvršava pokret. Masa kao skup pojedinaca je anarhična skupina, u kojoj ključaju različiti dodirni elementi, težnje, nastojanja, osjećaji, pokušaji, očekivanja, uviđanja, itd., no pokret stvara iz svega toga *jednostavnost u jedinstvu.* Sve to anarhično stanje pokretom se ujednostavljuje, sva masa dobiva jednoznačni pravac dinamike. Pokretom, masa se usvješćuje u jednostavnim i jedinstvenim idejama i ostvaruje ih. No onaj temeljni izvor nesreće i teškoća uvijek vrijedi, jer njima je dano jedno jako i psihološki nužno povijesno stanje, iz kojega se može organski stvoriti jednostavno tijelo pokreta. Ova pojava jednostavnosti beskrajno je važna za razvitak čovječanstva. Svi mi, naime, znamo, da se čovjek u nekim vremenskim razdobljima nalazi usred mnoštva ideja, rasprava, nastojanja, da se upravo ne može snaći, te naprosto ne zna kud bi se okrenuo, što bi mislio, tko ima pravo, tko krivo, što je dobro, a što zlo. Čovjek instiktivno osjeća težnju za jednostavnošću, jer u toj zbrci zamršenih iznošenja, natezanja i dokazivanja smućuje se i ne može naći neki sređeni, jednostavan orijentacioni pravac djelovanja, koji bi mu

mogao zaokupiti, jednostavno i jasno, i osjećaje i znanje, i vjeru i stegu, čitavu njegovu duševnost, i učiniti ga vrijednim, važnim i konstruktivnim. Tu psihološku težnju čovjeka riješava pokret i zato je on *dogmatičan,* jer ono što je čovjek jednom prihvatio u pokretu kao jednostavnu istinu, o tom više ne želi ni sumnjati ni raspravljati, nego samo s jednom idejom, - jednostavnom, koja se najčešće izražava u parolama (krilaticama).

Istina je doduše, da ova težnja čovjeka za jednostavnim i kondenziranim ne odaje za čovjeka neku njegovu visoku duševnu kvalifikaciju, jer njom dokazuje čovjek otpor protiv dubokom razmišljanju i vaganju svih prerazličnih ideja, koje se javljaju i u njemu i oko njega. To je osobina prosječnog čovjeka mase, jednako radnika, seljaka i tako zvanog inteligenta. I kao organski nadomjestak te lične sposobnosti razmišljanja, odlučivanja i uspijevanja, *masa traži pokret,* da bi i ona došla do izražaja. I za čudo, svi ti prosječni pojedinci, dok su bili prepušteni sebi, jedva su nešto značili, za nešto se odlučivali, nešto značajnog ostvarili, - u pokretu se najednom preporađaju: odlučni su, sposobni za djela i ostvarivanja, za incijative, spremni za rad i žrtve kakve ni sami nisu mogli očekivati. Pojedinci iz anarhične mase, neodlučni, rezignirani, slabići postaju po pokretu ljudima iznad svoje normale. Pokret se, dakle, pojavljuje kao *stvaralački čimbenik masa i kao nosilac idejnog razvijanja i sazrijevanja masa,* te tako po pokretu i kroz pokret masa, pojedinac prihvaća mnoga spoznanja, protiv kojima je prije pokazivao otpor ličnog i samostalnog razmišljanja i snalaženja u različitim idejama. Pokret pojačava duševne snage pojedinca u pokretu i čini ga većim, nego što je bio prije. Pokret je organizam djelotvornosti masa

i najjača škola masa. Vođa je najviši učitelj i najjača djelotvornost. Po pokretima, masa je našla oblik i metodu da postane stvaralačkim činiocem. *Tako zvane stranke nisu zadovoljavale mase, i stranke su bile tapkanje u mraku, traženje pravih oblika i metoda.* Stranke ne samo da nisu shvatile različite psihološke zakone masa, nego su još povećavale zbrku, naročito u pogledu zakona jednostavnosti i zakona o vođi. Stranke su unosile anarhičnost u masu, imale su predsjednike, koji danas jesu, sutra nisu; ljude, kojima su manjkali svi atributi vođa. Stranke su se oštro borile, a onda bi pravile sporazume, odstupajući često upravo od onoga, zbog čega su potezale masu u borbu, stvarale su koalicionaške vlade, koje su svaki čas padale, te su gubile povjerenje u autoritet, dakle opet nešto vrlo odlučna; stranke su birale za predstavnike vlasti simbole u obliku slabih predsjednika republike ili paradnih kraljeva itd. Stranački život je pokazao prilično nerazumijevanje psihologije masa. Masi je doduše utuvljivano u glavu, da ona sudjeluje u vladanju nad samom sobom time, što jednom u par godina baci kuglicu ili papirić u kutiju, i što po večinskom broju tih papira dade pravo nekim ljudima da vladaju. Pri tome duševnost masa nije bila ni u kakvom *gibanju,* jer predizborno natezanje ne može se nazivati ozbiljnim masovnim gibanjem. Masi je laskano i lagano različitim demagoškim trikovima, da bi se dobili neki glasovi, čime se nije izazivao stvaralački elan, nego se davala važnost neizrađenoj masi i prečesto sumnjivom zadovoljavanju masa.

No, masa je ipak tražila stvaralaštvo i neprestano duševno i fizičko djelovanje i sudioništvo u događajima života. Tražila je jednostavnost, autoritet vodstva i upotrebu

svoje vjere i povjerenja u nepogrješivosti i odlučnosti. Masa je tražila da bude u neprestanom gibanju, prosječni pojedinac nije htio da bude sam, *osamljen sa svojom dušom,* nego da bude dio cjeline, tj. ono čemu odgovara njegova priroda. Pokret je to ostvario, i zato se u pokretu najbolje očituje psihologija mase u težnji za stvaralaštvom i djelovanjem, u težnji da bude organski dio cjeline. Liberalizam i individualizam su stvorili mogućnost, da masa postane čimbenikom povijesnog događanja, ali taj liberalizam nije znao što bi učinio s tom masom, pa da ona postane konstruktivna i djelatna. Liberalizam nije bio sposoban masu oblikovati i dati joj jedinstvenu dušu, tj. učiniti od nje *jedan organizam.*

Pokret je svakako organizam, a ne samo organizacija. Organizacija je više umjetničko-tehnička pojava, no pokret je organizam, jer ima dušu i jer se rađa, razvija, raste, zrije, stari, boluje i raspada. Pokret je dinamično stanje u neprestanom gibanju i razvijanju. Zato pokret nije oblik, kao što je to kod organizacije, nego mijena oblika, kako se razvija. Ništa nije smješnije za pokret od ustanova, tj. bezbroj poslaganih paragrafa, što je vrlo značajno za organizacije i stranke, jer je pokret u neprestanom razvitku i stvaranju i u neprestanom zahtjevu za novim oblicima i ustavima. On ima jednu, dvije dogme, cilj, ali ima i život i razvijanje, koje traži česte izmjene tako zvanih ustava i zakonskih odredaba. Za pokret nijedan ustav i nijedan zakon nisu ciljevi života, kojima bi se pokret mogao odrediti, nego su samo konkretna i ondavremena tehnička i organizacijska sredstva i pomagala. Pokret naime živi iz svoje ideje, duše i vođe, a ne iz ustava i zakona. Pokreti se zato mogu vrlo dobro cijeniti po tim ustavima i zakonima, jer se iz njih može

razabrati dinamika pokreta, ali ipak bitno je upoznati dušu, koja je oblikovala i stvarala te zakone. Veliki pokreti najteže dolaze do svoje duše, tj. do duše, koja nije ni ista ni slična čovječjoj duši, jer dušu pokreta stvaraju ljudi. Nije to tako jednostavno kao kod čovjeka, koji ima dušu čim se rodi. Duša pokreta se rađa dugo vremena i vrlo teško. Iz svih onih dodirnih elemenata, svojstvenih za stanje nesreće ili teškoće, treba oblikovati jedinstvo težnje, jedinstvo osjećanja, jedinstvo dinamike u mnogim ljudima, što nije laka stvar. Zato su počeci svih pokreta, moglo bi se reći, jadni, slični betlehemskoj štalici. Nekoliko ljudi, konfuzno, neodređeno, u tapkanju pojačava u sebi svjetlo genijalnog naslućivanja, bori se, spotiče se, pokušava, kao malo dijete, pravi gluposti, nespretnosti, dok se ne osovi u zrelu duševnost i dinamiku. Krivo bi bilo smatrati, da je vođa duša pokreta, jer u jednom oblikovanom pokretu *i vođa postaje dijelom te zajedničke duše.* Što se pokret učvršćuje, vođa je sve manje nezavisan, makar on vodi dinamiku te duše. Ništa nije nesmotrenije, nego li smatrati, da vođa pokreta odlučuje ono što on hoće, posve bez brige i samovoljno. To rade diktatori. Naprotiv vođa upravo po tom, što je postao dijelom te duše pokreta, vadi iz nje kao cjeline ono, što zna da pokret može htjeti i podnijeti. Poneki ljudi misle, da vođe rade i odlučuju ono što im padne na pamet. Naprotiv, ti bi ljudi trebali znati, da vođe veoma mnogo konzultiraju tu masovnu dušu, te vode računa u svojim podhvatima o svim elementima te duše, o jedinstvu, vjeri, pouzdanosti, organskoj sposobnosti mase za taj podhvat itd. Pa kad se odlučuju na nešto za što osjećaju, da nije zrelo i razvijeno u toj duši pokreta, oni poduzimaju golemu promičbu i odgojnu djelatnost, da tu dušu osposobe za namjeravani poduhvat, naravno u koliko taj poduhvat

nije u sukobu sa idejom vodiljom. Odluka dolazi iznenada, ali pripravnost za tu odluku obično je prilično duga i veoma brižna. Otuda je stega organska i spontana. Održavanje te duše pokreta nije laka stvar. Čovjek dok živi ima dušu, ali pokret umire, kad izgubi dušu, i zato vođe pokreta veoma mnogo vode računa, da duša pokreta ne umre, i da oni ne budu diktatori, nego doista vođe. Održati autoritet, jedinstvo, vjeru, jednostavnost, ideju, voditi dinamiku spasa, pobjede, uspjeha, za vođu su najvažnije stvari u pokretu, jer prava tragedija za pokret nastupa, kad si vođa misli, da ima vlast, *pa mu je nepotrebna duša pokreta i počne zanemarivati elemente duše.* Čim se to počne u pokretu događati, onda je to siguran znak, da je sam vođa zadao pokretu smrtni udarac, i da pokret ide svome kraju, bez obzira na njegovo dosadašnje trajanje, na njegovu starost i do sada izvršene zadatke i uspjehe. Najveći pokret, sa najvećim uspjesima mora u ovome slučaju propasti, *jer nema pokreta bez duše pokreta.* Može ostati sjena u obliku organizacije, u kojoj su ljudi ostali članovi bogzna zbog kakvih razloga koristi, straha ili sentimentalne ustrajnosti, ali pokreta više nema, t.j. nema razvijanja, zrenja, konstruktivnosti, djelotvornosti, žrtava, nego ostaje mehanički zbroj pojedinaca, gdje je svaki sa svojom dušom, koja počinje osjećati *sve više sebe,* a sve manje pokret, koja počinje mrmljati, kritizirati, vođu analizirati, prezirati i konačno s njime i sa pokretom obračunavati, pa čak željeti njegovu propast i raditi za tu propast. Organizam je nestao, a diktator se još može držati; no sad ne više kao genijalni stvaralac nego kao nasilnik, izlučen iz duše pokreta.

Ima mnogo znakova po kojima se može posve sigurno zaključiti, da je neki pokret u nestajanju. Ali dva

najjača znaka bez sumnje su, kad *vođa izgubi autoritet* i kad *nestane vjere u pokretu.* Inače pokret počinje nestajati, kad se izgubi ma koji od prije iznešenih elemenata, koji predstavljaju narav pokreta.

Revolucionarni značaj pokreta

S općeg gledišta o razvitku čovječanstva i pojedinih skupina u čovječanstvu, pokreti su očiti *napredak,* jer su pomoću pokreta kristalizirani oblici, kristalizirane ideje i sve je više ljudi stvaralački ušlo u život. Pokreti su dakle stanje čovječanstva, po kojima se danas može promatrati njegov razvitak, i zato je na mjestu *filozofija tih stanja, filozofija pokreta.* Ne smije se naime zaboraviti da pokret sa svojom dušom i dinamikom predstavlja jedan totalitet, jedan potpuni organizam, iz kojega struji djelatnost na sva područja javnoga života, na privredni život, uljudbu, čudoređe, znanost, pravo, filozofiju, knjiženost, umjetnost itd. Iako na oko izgleda da pokreti sebi *podređuju* sve te elemente ljudske duševnosti, ipak nije u osnovi tako, nego naprotiv iz organizma pokreta *organski se razvija* sva djelatnost u različitim smjerovima. Istina je doduše, da za veoma mnogo ljudi totalnost pokreta znači nasilje, no to je za one ljude, koji nemaju dušu pokreta, ili onda kad pokret umre, pa vodstvo pokreta želi na svim područjima ljudskog stvaralaštva diktatorskim metodama nametnuti različite tendencije. *Književnost i umjetnost, na primjer, koja se razvija iz duše pokreta stvarno je slobodna.* No, kad diktatori nameću svoje tendencije književnicima i umjetnicima u mrtvom pokretu, to nije ni sloboda ni stvaralaštvo. Ne treba tu miješati obračun pokreta sa neprijateljima, jer ono stanje,

koje nosi jedan nov pokret, jest stanje, koje hoće pobjedu nad nekim drugim stanjem, dakle nad uljudbenim, ćudorednim, filozofskim, umjetničkim, pravnim zasadama i ustanovama toga pokreta. Naravna je stvar, da pobjeda novoga stanja predstavlja za sve predstavnike, zasade i ustanove starog stanja diktaturu i nasilje, *jer ovi imaju drugu dušu, druge vođe i druge poglede.* Razumljivo je, da se, na primjer, nacionalistički pokreti pokazuju kao nasilje i diktatura prema slobodno-zidarskom i komunističkom pokretu, kao uostalom i obrnuto. Iz ovoga zaključujemo na jednu logičnu osobinu pokreta: *pokreti su isključivi, netolerantni,* što izlazi iz osnovne težnje o pobjedi i o revolucionarnoj preobrazbi jednoga stanja i poretka u drugo stanje i poredak. Jer, jedan pokret povijesno i stvarno pobjeđuje tek onda, kad izvrši revoluciju, tj. kad pokaže djelatnost svoje duše u onim ciljevima za koje se je borio, i kad obračuna sa starim stanjem. Samo osvajanje vlasti ne mora značiti pobjedu pokreta, jer posjedovanje vlasti je vanjska strana pobjede, dok je unutrašnja i stvarna strana pobjede u *izvršenju revolucije, tj. u stvaranju novoga stanja u svim područjima javnoga života.* No, stvaranje novoga stanja nije mehanički posao, t.j. on se ne može izvršiti prostim naređivanjem i naprečac, nego je ono oduži, dinamički proces. Otuda je narav pokreta u tome, da je on neprestana stvaralačka *dinamika.* Niti se može naprečac stvoriti nova uljudba, nova književnost, nova umjetnost, novo pravo, novo gospodarsko uređenje, jer to naprosto ne ide, budući da se sve ove stvari moraju u *svakom čovjeku pokreta rađati i izrađivati.*

Dakle novo stanje je proces nastajanja, kontinuirane revolucije. Nisu svi članovi pokreta genijalno usvješteni o problematici revolucije kao vođa, nego moraju zreti i raz-

vijati se, pa onda u najzrelijoj dobi davati i stvarati. Istina, po nekim se pojavama može već u početku vidjeti revolucionarni nastup novog stanja, ali ta etapa je zapravo stvaranje uvjeta, u kojima će se stvarati punina sadržaja duše pokreta. Ako, na primjer, neki nacionalistički pokret makne slobodne zidare iz javnoga života, onda to nije još nikakva revolucija, nego je tek izvršen jedan od uvjeta, da bi umjesto stvaralaštva slobodnih zidara moglo doći stvaralaštvo, koje će zapravo u pozitivnim djelima izraziti novo stanje.

Veliki pokreti ne mogu svoju revolucionarnost i stvaralaštvo pokazati samo *negativnim* djelima, tj. protjerivanjem onoga, zabranjivanjem ovoga, nego tek određenim i bogatim proizvodima svoje duševnosti u svim područjima života. Treba dakle u ocjeni pokreta uvijek voditi računa o *pozitivnim* stvaralačkim incijativama *u dužem* vremenskom periodu. Ovaj proces neprestane revolucije pokazuje zapravo pravu genijalnost nekoga pokreta, i tu vođa i njegovi pomagači moraju pokazati besprimjernu povijesnu veličinu. Pokret, koji ostane bez ove revolucije je beznačajan pokret, kao i njegov vođa i njegovi pomagači.

Umor, bolesti i teškoće pokreta

U životu pokreta osobito je važna jedna stvar, posve psihološke naravi: kao što se čovjek može umoriti, tako se i *pokret može umoriti.* Ako se čovjek previše sili na neki rad, na koncu mu dosadi, i on ga bude sit. Tako je nešto slično i u pokretu. Na primjer, pokret koji se dugo bori za svoj cilj, sa neprestanim društvenim upinjanjima, žrtvama, zaprekama, neuspjesima, može se umoriti, što

To ne stoji. Jedan od razloga Hitlerova određenog kopiranja RKC-a, jest taj što je [illegible] uvijek imala neprijatelja, [illegible]. Na taj način, stalna borba, je [illegible] budnost i [illegible] RKC-a.

rodi ne samo malaksanjem masa i prosječnoga čovjeka, nego zna uroditi i slomom samoga vođe, a vrlo često i redovno malaksanjem njegovih pomagača, vičnih uspjehu, koji bi im mogao pružiti barem neko moralno opravdanje, umirenje savjesti i donekle častan izlaz. No, umor može zahvatiti i pokret, koji se nalazi u posjedu vlasti, u pobjedama i uspjesima. Kao što nogometna momčad ne može neprestano igrati utakmice, i kao što se ona može preigrati, pa izgubiti elan, volju i živu dinamičnost, tako to može biti i sa pokretom. Kao svaki organizam i pokret ima ograničene fizičke i duševne mogućnosti, o kojima se mora veoma mnogo voditi računa. U tom organizmu može doći do umora, do malaksalosti, do sitosti i dosade uslijed prevelike fizičke i duševne prenapetosti i iscrpljenosti, pa makar se radilo i o pobjedama i uspjesima. Zato revolucionarni proces i dinamika pokreta moraju imati razborite predahe, odmore, pače veselja i popuštanja, kako bi se u nužnim časovima raspolagalo sa potrebnim elanom i svježinom. Vidi se da neki današnji pokreti vode vrlo djelatno i svjesno računa i o ovoj stvari. Kraft durch Freude

Značajna je stvar, da se u pokretu javljaju i *bolesti,* čak vrlo teške i opasne, koje treba liječiti. To su teške stvari, o kojima je još teže govoriti, jer kolikogod pokreti imaju jedinstveni cilj i jedinstvo organizacije ipak se u njima javljaju i razilaženja, jer mogućnosti i kombinacije su različite za veoma mnogo važnih stvari. Pa i sam čovjek, posve samostalno i jedinstveno biće, može imati vrlo različite poglede o postizanju mnogih stvari. Danas mu se čini da bi ovako bilo ispravno, sutra već sumnja u to, a prekosutra je uvjeren upravo u obratan postupak. Tim više je to vjerojatno za golemi organizam pokreta, u kojemu konačno

sudjeluju vrlo jake ličnosti, ravne po ugledu, radu i sposobnostima samome vođi, pa čak po nekim stvarima mogu pokazivati i stanovitu nadmoćnost. U svim ovim slučajevima obično se radi onako, kako to odgovara naravi pokreta, tj. vrše se takvi postupci, koji osiguravaju autoritet vođe, jedinstvo i stegu. No, najteže bolesti za pokret nastupaju od vođe, kao uostalom i zdravlje pokreta. Može se desiti, da vođa, opijen vlasti, počne zapuštati održavanje svih onih elemenata, koji čine snagu i zdravu narav pokreta. Da bi se to popravljalo, mnogo mogu učiniti njegovi glavni suradnici.

Na unutarnju snagu pokreta povoljno utječe i sam *broj* članova pokreta. Istina, za vođe pokreta posao i rad se znatno zamršuju, ali svaki se član pokreta osjeća nekako jačim, ako vidi, da ih je u pokretu mnogo, a ne malo. O toj činjenici mnogo vode računa vođe pokreta, pa nastoje, da se pokret fizički ojača čak i onda, kad im to nije više potrebno za izvršenje odlučnosti zadataka.

No, pokret nema ambiciju da se povećava samo s razloga ovoga fizičko-brojnog utjecaja, nego iz posve idejno-revolucionarnih nastojanja, koja idu za tim, da se ostvari novo stanje. A ostvarivanje novoga stanja ne pokazuje se samo u stvaranju uredaba i zakona, nego u tome, da što više ljudi, u kojima pokret želi ostvariti svoj revolucionarni imperijalizam, postanu dinamičkim članovima duše pokreta. Pokret želi u svom najdubljem temelju, da ostvaruje novo stanje organski, psihološki, osvajanjem ljudi za svoju narav, a ne nasiljem. I upravo po ovoj svojoj naravi pokreti se ne mogu smatrati diktaturama i despocijama. Da je ovo istina, dokaz je to, što svi veliki pokreti osvajaju, pa čak i svoje bivše najveće neprijatelje. Osvajačka narav pokreta,

u smislu psihološkom, vrlo je istaknuta. Pokret, koji izgubi moć osvajanja, slabi, stari i nestaje, ili se hvata nasilja i diktature.

Iako je skoro suvišno govoriti, mora se istaknuti i ovo, jer se i to događa. Ima naime pokreta, koji napuste ili sasvim izvrnu ili zamagle svoju ideju vodilju, *u kojoj se pokret rodio, i u kojoj je razvijena duša pokreta.* U tom pogledu postoji, naime, jedno odlučno nerazumijevanje.

Duša pokreta nije isto što i duša čovjeka. Duša čovječja može podnijeti, da čovjek promijeni svoju temeljnu ideologiju, ali duša pokreta to apsolutno ne može podnijeti. No, poznato je, da i čovjek vrlo teško podnosi promjenu svojih životnih ideja, pogotovo, ako je doživio razočaranje. Duša pokreta uopće ne pozna promjene i razočaranja, *jer je ta duša sastavljena samo od jedne jedine ideje, ideje vodilje, u kojoj se pokret rodio i razvijao. Promjenom ideje vodilje duša umire i pokret nestaje.* Uzalud vođe pokreta pokušavaju svim mogućim mjerama održati pokret, jer je to nemoguće, budući da je pokret ostao bez svoje duše. *Nova ideja vodilja može biti samo novi pokret,* ali apsolutno ne onaj isti, jer nova ideja vodilja predstavlja ostvarenje drugog i drukčijeg stanja, nego li što je htio bivši pokret. Ima vođa, koji ne razumiju ovaj zakon o pokretima.

Za svaki veliki pokret karakteristično je, da on razvija u sebi posebni, *elitni dio pokreta.* Pokret je naime organizam, koji mora imati svoju kičmu, ali sastavljenu od živih ljudi. Ti živi ljudi moraju pokazivati i imati neke istaknute osobine, da bi mogli biti kičma pokreta, elita pokreta, prvaci, vođe pokreta. Njih se posebno odgaja i razvija među ljudima, za koje se nalazi, prema pokazanim djelima

i sposobnostima, da bi mogi zauzeti kičmeni, tj. odgovorni i vodstveni položaj u pokretu. Ovo je dosta poznato i jedva da postoji koji pokret, koji ne bi bio svijestan toga.

Značajno je za ozbiljne pokrete i to, da oni žele i svom snagom nastoje produžiti svoju dušu u mladeži, čime pokazuju *namjeru za održavanjem i produžavanjem.* U tom pogledu treba biti na čistu sa jednom od najozbiljnijih pojava u vezi sa pokretima, tj. sa starošću pokreta. U načelu, svi ljudski pokreti su smrtni i prema tome imaju svoju vremensku granicu života. To znači, da se ne mogu produživati nikakvim podmlađivanjem. Pita se sad, kad nastaje smrt bezuvjetno? Ako hoćemo na ovo odgovoriti, onda ne smijemo misliti na to, da li je vođa nešto skrivio, ili je nestalo vjere i jedinstva, i sve ono što je do sada iznešeno, nego moramo povijesno utvrditi, kad pokret *mora* nestati. Naprijed je rečeno, da su pokreti organi razvitka ljudskog društva. Pa, kad jedan pokret, makar i najbolje organiziran, i sa najboljim pametima, postane okamina za razvitak ljudskog društva i izvor velikih nesreća, gospodarskih, ćudorednih, uljudbenih, narodnih i društvenih, on onda mora umrijeti, jer je u čovječanstvu težnja za zdravljem stvarna, i jer je zakon o regeneraciji stvaran. Na primjer, čitav liberalizam, uzet kao pokret i kristaliziran u slobodnom zidarstvu, kao intelektualnoj i plutokratskoj eliti, mora umrijeti i ne može se produžiti nikakvim podmlađivanjem, jer je postao izvorom velikih nesreća i teškoća u čovječanstvu, u kojima su se rodili novi pokreti. Dakle povijesnu stvarnost za podmlađivanje i produživanje imaju samo oni pokreti, koji prije svega raspolažu sa punijom idejom, bogatijom po svojem unutarnjem sadržaju, koji u toj ideji razvijaju neprestano sazrijavanje i stvaralaštvo, tj. uvijek su za razvitak čov-

ječanstva nosioci zdravlja i bogatog oplođivanja čitavog javnog života. I pod ovaj opći i vrhovni zakon treba staviti sve ono što je rečeno o pokretima.

No, pokreti u osvajanju mladeži gledaju ne samo mogućnost produžavanja, *nego i lakšeg osvajanja i pouzdanijeg osiguranja za pokret.* Lakše je naime osvojiti nesebičnu, nepokvarenu, idealističnu mladež, sa prirodnim kapacitetom elana i dinamike, nego li stare ljude, koji mnogo računaju, i ne sijevaju ni velikim idealizmom, ni velikim elanom, a pogotovo je lakše osvajati mladež, nego li protivnike, koji su već ogrezli upravo u grijesima, koje pokret pobija. I takva je mladež daleko pouzdanija, nego li svi starci i svi bivši protivnici.

U ovom osvajanju mladeži vrijedi isti razlog o rađanju pokreta, dok je i mladež živi sudionik nesreća i teškoća, no sasvim je drukčije sa mladeži kasnijih pokoljenja, koje imaju ulaziti u pokret, kad je ovaj već u fazi ostvarivanja novoga stanja. Tu se mladež osvaja na više načina. Prije svega pokret ih psihološki vraća u stanje teškoća, u kojima je pokret nastao, i time im oblikuje dušu odgajanjem, t.j. *usvješćivanjem u proces životne dinamike, kroz koji je prošao pokret.* Zatim ih osvaja konkretnom dinamikom pokreta, i njegovim *stvaralačkim inicijativama.* Ipak najjače se mladež uvlači u pokret, ako i ona proživi i stvarno doživi, makar i u manjoj dramatičnosti, početni značaj pokreta. To se postizava uvlačenjem mladeži u borbu prema onakvim sličnim nesrećama i teškoćama, u kakvim se pokret rodio, a kakvih se uvijek nađe. Naravna stvar, da je tako što nemoguće u starim, ustaljenim pokretima, pa zato u takvim pokretima i nema mnogo mladeži, jer usvješćivanje u prošlost i dramatika normalnog života

nisu dovoljno jaki porivi, da bi se stvorilo pokoljenje slično ili jednako onom, koje je izašlo iz borbe. Stoga je za stare pokrete, pa makar im idejna aktuelnost još imala vrijednost i makar da postoji mogućnost povijesnog obnavljanja i podizanja, najopasnije da izgube vlast i poziciju u javnom životu. Ne bude li u to vrijeme pravoga vođe, pokret može zahiriti i nestati, i može proći dugo vremena, dok nastane sličan pokret, naravno sa novim ljudima i u novim prilikama, ali još uvijek u staroj idejnoj aktuelnosti. Iz ovoga vidimo, da ideje vodilje mogu i nadživiti pokrete, koji su je zapustili ili koji su, bogzna iz kojih razloga, uginuli, i obnovili se u ponovnom pokretu, samo ako je ideja aktuelna. Dešava se da neki pokret bude i uništen, prignječen i osakaćen borbom, no ako je ideja vodilja aktuelna, pokret će se opet roditi, pridići i iscijeliti. Aktuelna ideja traži uspjeh i ostvarenje; zdravi razvitak čovječanstva ne može naprijed, dok ta ideja nije oživotvorena i pokret mora nastati, jednom, pod jednim vođom, drugim vođom sve do uspjeha.

Svaki pokret pokazuje težnju, da svojoj ideji vodilji dade *najjače filozofsko opravdanje i tumačenje*, da joj opravda životnu nužnost, vrijednost i ciljanost, i da dokaže, kako ona nema neki izmišljeni, umišljeni i mehanički karakter. Zato svaki pokret hvata i proučava povijest i srodne joj nauke, kako bi našao korijen ideji vodilji što je moguće dalje i tako dokazao njenu starost, općenitost i iskonsku izvornost. Pokret, jednostavno rečeno, traži u povijesti svoje preteče i sva nastojanja, koja bi dokazala upinjanje iste ideje, da se oživotvori. Tada se pokret smatra legitimnim nasljednikom tih preteča, velikih povijesnih ličnosti, junaka, velikih buntovnika, i svih pokušaja, koji su nastojali oživotvoriti ideje. Time se pokazuje, da je u čovječanstvu, narodu ili pojedinim socijalnim oblicima ta ideja organski dana.

U održavanju pokreta važno je pitanje, da li se u živi organizam pokreta daje *utjeloviti nova ideja vodilja*. Već smo rekli, da nova ideja uopće znači novu dušu, pa prema tome i novi pokret, no jednu društvenu skupinu može zadesiti takva nesreća i takve teškoće, koje su izvan krivnje i odgovornosti onoga stanja, kojega predstavlja konkretni pokret, ali se za izlazak iz teškoća vidi potreba za novom idejom vodiljom. Ipak, nije moguće da taj pokret izvrši novu revoluciju i novo utjelovljenje ideje vodilje, ako je ta ideja, u kojoj se ima izvršiti primjena stanja *sasvim protivna po svojoj naravi* prijašnjoj ideji vodilji. Jedan te isti vođa nema univerzalnu genijalnost, nego je ona formirana i upravljena upravo na onu ideju vodilju i stvaralačku dinamiku, u kojoj je ta genijalnost pokazala svoju djelotvornost. Isključeno je upravo kod genijalnog vođe, da bi on mogao danas razviti izvanredno stvaralačko djelovanje u jednoj ideji, a sutra u nekoj drugoj ili trećoj ideji, koje bi bile protivne i isključive po svojim prirodama. A ono što vrijedi za vođu vrijedi i za pokret kao totalni organizam. Jedan totalni organizam pokreta može podnijeti sve moguće faze: padanja, dizanja, slabljenja, ozdravljenja, umanjenja, povećanja, ali uvijek oko iste ideje. Može on mijenjati i metode i ljude, pa čak i vođu, ako bi ovaj umro ili poginuo, ali ideju vodilju mijenjati ne može nitko, bez opasnosti za svoj život.

Zato se pravaštvo ne može vezivati s Europskom novom desnicom.

Apostoli i skorojevići

U svakom pokretu se javlja *sukob između tako zvanih revolucionara, apostola i novajlija*, tj. onih koji dolaze bilo kao novo pokoljenje, bilo kao postrevolucionarne pristaše. Jedne se smatra stvarateljima, a druge korisnicima

i ljudima, koji dolaze na gotovo. Izvan toga sukoba nije nijedan pokret, pa je prema tome njegovo rješenje vrlo važno za uspješni život pokreta. Prije svega, nemoguće je zamisliti, da bi recimo vođa, koji dovede neki pokret do uspjeha, mogao postupati tako, da novopridošlima pristašama kaže, da bi sad oni mogli biti vođe. A to što vrijedi za vođu, vrijedi i za ostale brojne prvake i vođe do zadnjega ranga. Zato se u njihovim redovima *redovno razvija nezadovoljstvo,* ako se dogodi, da najednom počnu odgovorna i vodstvena mjesta zauzimati oni, kojih u tako zvanoj borbi nije nigdje bilo, nego su postali članovima pokreta, kad je borba završena. S druge strane pak i napredniji i najpouzdaniji novopridošli član pokreta nerado može gledati, kako se njega smatra drugorazrednim pristašom i isključenim od mogućnosti za potpunu odgovornost u pokretu. Takvi događaji, i osjećaji oko njih, mogu dovesti upravo do mržnje na život i smrt, kao što se to događalo u komunističkoj stranci u Rusiji, gdje su stari revolucionari s prezirom gledali na došljake i narasle komuniste, tako da su se ovi zadnji i nehotice, pa konačno i hotice, počeli smatrati vezanim u otporu protiv tih revolucionara, koji su im prečesto, bez dovoljno razloga i razboritosti, a pogotovo među nižim prvacima, znali naticati njihovu nezrelost i mjerodavnost za pravilan sud, ne samo u konkretnim postupcima u radu, nego naročito u ideološkim raspravama. U različitim pokretima ovakvi sukobi vode do teških i gadnih denuncijacija, do istraživanja prijašnjih života, do napadaja, što sve skupa škodi jedinstvu i pravilnom radu. Isto je tako pogubno za razvitak i širenje pokreta, ako se bivši revolucionari okruže kineskim zidom, kao što je to učinio legionarski pokret u Poljskoj, pa drugima ostavljaju samo tu mogućnost, da ih priznaju i slijede. Budući da pokret mora zahvatiti sve širi krug masa, jer to traži život zajednice, a kako pak vrijedni ljudi ne mogu biti u stalnom osjećanju drugorazrednosti i kako se odbijaju od pokreta, to se oko njega počnu okupljati vulgarni korisnici i moralna bijeda, koji se znaju isprsavati na sve strane. Tako ovaj sloj ispuni prazninu između malobrojnoga pokreta i same zajednice. No, što se taj sloj više jača, to je propast pokreta i nesreća zajednice sve sigurnija i sve bliža.

Da bi se ovaj psihološki sukob izbjegao, moguć je samo jedan pravilan proces. *Ljudi iz faze spašavanja moraju što prije prestati sa svojim isticanjem, opravdavanjem i sankcioniranjem prečesto i svojih gluposti, te vječnog računanja na ispravnost za sve što rade i govore, zatim nastupiti s odlučnim nepopuštanjem prema vulgarnim korisnicima i moralnim bijedama, koji su pripravni na sve pljeskati i odobravati zbog svojih računa, i apsolutnim podcjenjivanjem i preziranjem svih vječitih deklamatora i isprsavatelja, - te stalnim uvođenjem novih članova u odgovorni život, davanjem mogućnosti, da se novi članovi istaknu u fazi stvaranja, te time postanu jednakopravni ljudima iz faze spašavanja, i, konačno, cijenom ljudi, kojima bitna vrijednost počiva u stvarnom i ozbiljnom radu.*

Totalitarnost i radikalizam pokreta

Za pokrete je osobito važno spoznati, da svaki od njih zatvara *ograničeni* krug problema, koje može idejno riješiti. Na primjer, neki gimnastički pokret prema naravi svoje ideje ima vrlo ograničeni krug djelotvornosti. Taj *zakon ograničenog kruga* vrijedi i za nacionalističke pokrete.

Makar je nacionalistička ideja totalitarne naravi, ipak nije sveobuhvatne naravi. Ona ne može ništa reći u području nekih nauka, na primjer fizike, kemije, matematike, u području, univerzalnosti, koja je domena religija itd. Zbog toga svi pokušaji, ma kojega pokreta, da skoči iz onoga kruga, koji je određen prirodom svoje ideje vodilje, svršavaju potpunim neuspjehom. No, kako u životu nije sve precizno i odsječeno, tako ni granice ovoga kruga ne mogu biti savršene, pa uslijed toga dolazi u životu do mnogih trvenja, koja se završavju kad kako.

Utvrdili smo, da su ideje vodilje starije od pokreta, da pokreti nastoje naći idejno opravdanje što dublje u prošlosti, pa zatim da pokreti umiru, a ideje vodilje mogu ostati, dok se ne oživotvore, ako pokret nije uspio. No, osim ovoga, nužno je utvrditi, da ideje vodilje ne traže uvijek i neprestano, *da bi ih trebalo držati u nekom pokretu, borbi i gibanju.* Budući da su pokreti organi u razvitku čovječanstva, to u smislu zakona o regeneraciji zdravi životni pogledi, koje nose pokreti, *dobivaju svoje opće značenje i životnu normativnost,* pa ostaju i onda, kad nestane pokreta, koji ih je utisnuo u život, Dakle, ideje vodilje nadživljuju pokrete *u svojim ostvarenjima,* i po tim ostvarenjima pokreti si zapravo osiguravaju svoju trajnu zaslugu. Na primjer, ideja vodilja nekog radničkog pokreta može biti gospodarsko poboljšanje radništva. Kad se to poboljšanje postigne i općeno prizna, ideja vodilja živi u tom svom oživotvorenju, pokret je stekao trajnu zaslugu za to oživotvorenje, no on postaje sad suvišan. Dakle, ideja vodilja, koja se utisne svojom naravi u život, ne treba za sebe više nikakav pokret. Recimo, da taj zahtjev za gospodarskim poboljšanjem radništva, seljaštva ili koga bilo ima toliku

važnost, da on svojim totalitetom zaokupi sav javni život. Samim rješenjem toga problema, otpada razlog za taj totalitet, i svako upinjanje ovoga pokreta, da i dalje bude totalan, bilo bi nasilje. Naravno je, da se može dogoditi u životu, da se utvrđene uredbe, običaji i shvaćanja iskvare, da se jednim postignuto dobro zajednice izgubi, pa da opet nastane potreba za jednim pokretom, dakle u drugim prilikama, nego što je to bilo prije. Pokreti dakako moraju uvijek imati svoje organsko životno opravdanje i povijesnu aktualnost. Prema svemu ovome novi pokreti, koji nose revoluciju i neko novo stanje nemaju za cilj, da *apsolutno sve poruše,* što je bilo u starom stanju, nego moraju priznati mnoge tekovine bivšega stanja, koje su konačno ostvarene kao pozitivne i zdrave u idejama prijašnjih pokreta. Ako su prijašnji pokreti postali suvišnima i degenerativnim upravo u svojim vlastitim idejama, nije sad cilj novih pokreta da postave sve na glavu, nego da u novim idejama vodiljama, spoznajama, istinama i metodama dadu mnogim tekovinama puniji i suvremeniji sadržaj i da u svojoj ideji vodilji obogate život još većim vrijednostima.

Gotovo su svi pokreti jednim dijelom svoga života *radikalni.* To osobito vrijedi za fazu spašavanja i prvi dio faze ostvarivanja. Mnogi ljudi to ne razumiju. Problem je međutim vrlo jednostavan. Ugledamo li, na primjer, čovjeka na kojega pada opeka sa kuće (stanje nesreće), mi mu nećemo mirno reći, da bi bilo dobro da se makne, jer opeka pada, iako bi to bilo sasvim dovoljno i rezultat bi bio uspješan, nego ćemo ga upozoriti vikom i pojačanim gestama, na jedan sasvim ekstreman način, da se mora ukloniti. Taj način je psihološki jasan i nitko ga ne može istrijebiti, no može se pripovijedati, da nije trebao taj eks-

treman način. Ova slika dosta jasno upire na pravi izvor radikalizma u pokretima. Na taj radikalizam navaljuju, kao na nešto negativno, najčešće oni, koji su izvan osjećanja i proživljavanja nesreća i teškoća, pa nemaju organskog oslona za ekstremne porive u svojoj duševnosti i za odgovarajuće pokrete. Ako više osoba gleda u opeku koja pada na glavu prolaznika svi će kriknuti od uzbuđenja. Onaj, koji slučajno nije gledao, a čuo je radikalnost izraza, taj će primijetiti, da baš nisu trebali toliko vikati i uplašiti se. Oni dakle, koji su u razlozima radikalizma, ne vide u njemu negativizam, oni pak koji su *izvan tih razloga,* mogu sa objektivnoga stajališta često imati i pravo, ali *svakako* za sebe određuju, da su po svojim osjećajima i proživljavanjima izvan tih razloga. No, radikalizam izraza i postupaka ima svoju pozitivnu i konstruktivnu vrijednost, ako se i *svijesno* upotrebljava. Prečesto se ljude ne da maknuti iz njihova stanja mrtvila i bezbrige običnim i normalnim izrazima i postupcima, ali ih radikalizam može izazvati, a iskustvo pokazuje da i izaziva, takve duševne porive, da postaju djelatni, brižni i konstruktivni. Pokreti su svijesni te psihološke činjenice i ne samo da ne izbjegavaju, nego se njome i vrlo uspješno služe. Kad ponestane životnih poriva za ekstremizam u fazi spašavanja, upotrebljavaju se umjetni porivi u fazi ostvarivanja, ako je potrebno.

Gledajući sve osobine pokreta i njihovo značenje u razvitku čovječanstva, naroda i različitih društvenih skupina ne možemo nikako steći dojam, da bi oni bili negativni, nego se naprotiv iskazuju sve pozitivnijim, što dobivaju jaču spoznaju o sebi.

Zagreb, 1940.

II. POKVARENA GOSPODA I TUĐINCI

POKVARENA GOSPODA

Svaki organizam mora prebroditi različite poteškoće u svom životnom razvitku, pa tako i nacionalni organizam. Znatna poteškoća pokazuje se u tzv. "pokvarenoj gospodi".

Vrijedno je, bez sumnje, upoznati elemente te poteškoće, kako bi je znali pravilno suzbiti i onemogućiti.

Izraz *"pokvarena gospoda"* uzima se kao određeni pojam, koji treba smatrati jasnim bez posebnoga definiranja. On je postao udomaćen, te se čini na oko smiješnim tumačiti ga i pobliže opisivati, kao na pr. stol, šešir i slično. Ovo su pojmovi jasni i svatko ima određenu predodžbu stola i šešira, makar ne zna dati posebnu definiciju.

Je li tako sa pojmom "pokvarena gospoda"; predstavlja li on jednu čistu određenost bez obzira na nekakvo definiranje?

Po svemu sudeći danas taj pojam još nije toliko čvrst, da bismo ga mogli upotrebljavati, a da pri tome ne dajemo i pobliže oznake. To nikako ne znači, da nema osoba, koje izvanredno i duboko shvaćaju taj pojam; ima ih. Zato je dužnost svih, koji u tome pogledu mogu nešto razbistriti, da to doista i učine. Ne zbog toga, da bi se došlo do točne definicije, nego zato da bi mi ovim pojmom doista uhvatili *bitnost* poteškoće, koju ćemo onda moći uklanjati kao nešto što spoznajemo ispravno. Nije dobro ostaviti poteškoću, kao ni bolest, u maglovitoj spoznaji, jer se može dati krivi lijek, ili ne poduzeti ispravni postupak. Bolje je priznati nedovoljnu određenost onoga zla oko kojega se vrtimo, nego da frazom, kako bi to morali svi

znati, ostavimo problem u magli. Nastojmo stoga izvršavati korisne analize ove poteškoće, kako bismo mogli doći usko-ro do, ispravne spoznaje. Zašto da o ovom zlu ostanu neodređenosti, koje zapravo omogućuju nosiocima toga zla da se izvlače vrlo uspješno, a ispravni ljudi u plemenitim inicijativama mlate praznu slamu, napadaju jedni druge zbog manje važnih poteškoća i prema tome ne pogađaju cilj.

Vrlo je malo osoba, koje nijesu u posebnom času i prilici duboko osjetile činjenicu o "pokvarenoj gospodi". Život nam pruža dnevno takve mogućnosti. Poteškoća je dakle tu, *trajnoga značaja*, pa zašto da ne ostavimo mogućnost, kako bi ovi ispravni ljudi udarali na nju, a ne zbog nje jedni na druge. Od toga živi zlo, širi se i jača i svoje osobine predaje organizmu slabeći njegovu otpornu snagu.

Prije svega, radi se o narodnom organizmu, a zlo označeno u izrazu "pokvarena gospoda", jest zlo koje pogađa taj organizam na različite načine. O ovome ne može biti nikakve sumnje. Tu dolaze u obzir gospoda. Mi moramo biti sasvim na čistu, hoćemo li ostati na povijesnom značenju te riječi, tj. da li se to ima odnositi isključivo na školovane ljude, ili ćemo tu riječ proširiti i dati joj najopćenitiji značaj, smatrajući svakog čovjeka gospodinom. Stvarno, da li mi možemo u izrazu pokvarena gospoda obuhvatiti osim liječnika, odvjetnika, profesora, učitelja, agronoma i trgovca, obrtnika, pisara, pa seljaka i druge. Ili ćemo ostati kod onih prvih, odrediti kvalifikacije, pa *onda* pojam proširivati dalje. Hoćemo li zauzeti npr. u razbistrenju ovog pitanja advokata i trgovca zajedno, ili ćemo ih uzimati odijeljeno, kraj svega toga što nam je jasno, da su oba - gospoda.

Mi ćemo se danas odlučiti za onu gospodu, koja dolaze do te kvalifikacije na taj način, što prođu kroz naše gimnazije, preparandije i sveučilište, da zauzmu određenu zadaću u društvenom životu prema naravi toga školovanja. Tko svrši preparandiju, postane učitelj, tko medicinski fakultet, taj postane liječnik, itd. Sve su to školovana gospoda. Nužno je odlučiti se za ovako uski pojam gospoda, zbog toga, što bi inače ta oznaka bila i besmislena; ako bi mislili sve ljude, onda nam ne treba riječ pokvarena gospoda, već naprosto pokvareni ljudi. No ipak, život je u ovaj krug pokvarene gospode - školovane - umetnuo i drugu gospodu. Ali kad utvrdimo probleme ove gospode, znat ćemo vrlo lako i onu drugu stranu. Dakle, mi smo u sukobu sa pokvarenom *školovanom* gospodom.

Osim ovoga važno je pitanje, da li mi uzimamo toga školovanog gospodina vezanog na njegov odgovarajući, da tako kažem stručni rad, ili uzimamo toga gospodina općenito. To znači, da li se ograničavamo samo na razmatranje stručnog rada agronoma ili ocjenjujemo u kvalifikaciji *"pokvareni gospodin"* i druge društvene elemente. Po onome, kako mi danas susrećemo taj pojam, makar i nedovoljno određen, nužno je razmatrati čitavoga čovjeka u njegovom stručnom, kulturnom, političkom i moralnom djelovanju. Utvrdivši ovu totalnost mi logično moramo priznati, da se problem ne može savršeno riješiti, - jer kad se počnu uzimati u obzir kulturni, politički nazori, pa čak i privatni život, onda dolaze razilaženja, pa prema tome i različite kvalifikacije pokvarenosti. U ovome dakle leži središte maglovitosti. No mi moramo i tu naći čvrsto tlo - *a za to treba prosuđivanje.*

To prosuđivanje određeno je samim *odnosom* ove poteškoće, ovoga zla, kojega nalazimo u "pokvarenoj gospodi", *prema nacionalnom organizmu. Sa stanovišta zdravog razvitka narodnog tijela možemo jedino ispravno postaviti pojam "pokvarene gospode"*, ili bolje reći, naći bitnost ovoga pojma, kojega mi shvaćamo nejasno, neodređeno i maglovito, a katkad i krivo. Svako drugo stanovište je krivo zbog toga, što nam iskustvo pokazuje, da se u konkretnim kritikama pojedinih događaja uvijek vidi njihova osnova u narodnom stanovištu. Osim toga, sama činjenica da narod ima škole u koje polaze djeca naroda, da budu i sebi i narodu na korist *određeno nameće stanovište naroda prema svojoj školovanoj gospodi.* Može biti i drugih stanovišta, ali ona u ispravnom ispitivanju mogu biti samo sporedna. Mi dakle moramo znati temeljnu stvar, tj. što hoće narod od školovane gospode. Pa kad vidimo, da ta školovana gospoda ne odgovaraju tome zahtjevu naroda, onda nepobitno znamo, da su ona pokvarena.

Temeljni i bitni elemenat narodnoga zahtjeva bez sumnje je u imperativnoj formi (bezuvjetnom zakonu), da školovani gospodin duguje narodu, da je u obvezi prema narodu baš zato što je školovan; tko zaboravi taj dug, pokvaren je, jer to je obveza od koje nema oslobođenja do smrti; tko za sebe iskoristi kapital školovanja i samo za sebe, pokvaren je, jer dio toga kapitala mora biti po tom školovanom gospodinu vraćen narodu; tko za sebe sve uzima, pronevjeritelj je.

Iz ovoga jasno i bitno izlazi, da je školovani gospodin *obvezan* onoga momenta, kad počne živjeti svoj život svršena čovjeka. Čovjek, koji počne život bez osjećaja te obveze, mora dobiti od naroda kvalifikaciju pokvarenoga gospodina. Koliko mladića završavaju svoj studij ne znajući da imaju veliki dug, silnu obvezu, koju treba ispunjavati do kraja života i koja predstavlja dakle životnu dužnost, pa počmu kao školovana gospoda tjerati svoj vlastiti život, bez svake obveze i osjećaja dužnosti prema narodu.

Eto opće i najdublje kvalifikacije za pokvarena gospodina: *život bez osjećaja i vršenja obveze i dužnosti prema narodu, a samo za sebe ili tuđega.*

Eto osnovne odgovornosti u kojoj školovana gospoda pokazuju svoju pravu zrelost. Narod se želi dići, obrazovati, oplemeniti po svojim školovanim ljudima. A oni kad postignu najveći stupanj odgovornosti, pokažu bijedni kukavičluk i zasluže kvalifikaciju pokvarene gospode. Narod želi po školovanim ljudima razviti i osigurati svoje pojedinačne vrijednosti, a upoznati i primiti tuđe i tako u šarenilu života priklopiti općenitim idejama svoj lični, oplemenjeni usavršeni život. U svakom pogledu - političkom, ekonomskom, kulturnom i moralnom, *narod hoće po školovanim ljudima, da se usavršava kao narodni organizam. Kolika je to silna odgovornost i kako velika dužnost.* Međutim, školovani gospodin krene u život bez odgovornosti i bez dužnosti - i stoga je pokvareni gospodin, jer zauzima mjesto na kojem pronevjeruje i izdaje bitni zahtjev naroda, jer živi životom i idejama, koje narod ne traži, koje nisu njegove i koje on ne treba.

No, mi možemo postaviti pitanje u ime one školovane gospode, koja su krenula u život bez odgovornosti i dužnosti, - a tko nam je ikada govorio o dužnosti i odgovornosti; od prvoga razreda osnovne škole do zadnjega ispita na sveučilištu nigdje nismo čuli riječi - odgovornost i dužnost

- nikada. Zar je čudo, da smo i dalje krenuli životom - bez odgovornosti i dužnosti. Ako smo mogli šesnaest godina ubirati svjedodžbe i diplome bez pravilnoga odnosa o odgovornosti i dužnosti, zašto ne možemo i dalje. Tko nam je rekao, kad smo došli u školu, da život naš postaje dužnost i obveza prema narodu; tko nam je to rekao, kad smo primili svjedodžbu "zrelosti" i sveučilišnu diplomu, a tko između toga? Nitko, nikada. Tko nam je pokazao, da se mi kroz ovih šesnaest godina zadužujemo - dugom do smrti. Zar je čudo, da se vladamo i živimo svojevoljno, bez odgovornosti i dužnosti! Zar je taj odgoj valjao, koji nas je odrezao od naroda - i sad smo pokvarena gospoda.

Doista, školovana gospoda mogu i smiju postaviti ova tragična pitanja, koja tako optužuju. I još mnoga druga, sa kojima se ovom prilikom ne možemo zanimati. A sad, kad se narod probuđuje svom snagom svoga održanja moramo znati, hoćemo li i dalje čekati dok prođe šestnaest bijednih godina, u kojima su svi uvjeti za rađanje pokvarene gospode ili tu treba stvarati temeljite ispravke. Tu je korijen za konstruktivan rad. Inače će narod uz ovakove uvjete nositi na svojim leđima bijedu pokvarene gospode, koja ni ne može u ogromnoj većini biti drugačija. *Pritegnimo narodu u odgovornosti i dužnost ovih šesnaest godina, pa će biti manje odmetnika, a nemojmo odrezati te godine od naroda za sve drugo.*

Da, školovan čovjek, kad dobije diplomu ili radi za nju, misli samo kako će zaposliti sebe i to što bolje. Ako nema namještenja, onda je netko kriv i odgovoran. Dakle, sad se javlja načelo odgovornosti, a da je bilo zaposlenja, i još k tome bogatog zaposlenja, onda ne bi bilo ni spomena o odgovornosti. - Takav školovani gospodin ne može

se zamisliti u sistemu života, u kojem nitko nije bez odgovornosti, i u kojem samo onaj ima pravo potezati na odgovornost i dužnost, tko je i sam odgovoran i na dužnosti. U ovom i ovakovom društvenom sistemu kakav nam je pred nosom, školovana gospoda ne žive u načelima odgovornosti i dužnosti, i zato su pokvarena, iskvarena, degenerirana, odrođena gospoda. No priznajemo, oni nijesu sebe pokvarili, oni su pokvareni. Zlo je strahovito, ali krivnja je manja.

Pa zato, kad narod hoće, ili kad se u ime naroda hoće početi na novoj osnovi, temeljito i duboko, onda treba priložiti sve misli, da narod ne ostane opet duga nosa, vikčući u opravdanom razočaranju na pokvarenu gospodu.

Prije svega, *ne dajmo da ta gospoda, bez obzira na veličinu krivnje, smetaju narodu, kako bi on nametnuo što prije svoja načela čitavom narodnom životu.*

No koje su pobliže oznake tih "školovanih", koji barem izrazito i nedvoumno pokazuju svoj život bez odgovornosti i dužnosti, bez obveza i vraćanja duga narodu.

Prije svega *oni, koji se neće krstiti njegovim rođenim imenom nego su nakon školovanja pokušali dati mu drugo ime.* To nijedan narod ovoga svijeta ne može niposto zaboraviti svojoj školovanoj gospodi, pa ni hrvatski narod. Onaj koji to čini, taj živi bez odgovornosti i dužnosti i predstavlja pokvarenog gospodina - ma tko to bio, liječnik, odvjetnik, profesor, svećenik, veleobrtnik, zastupnik itd.

Onda *svi oni, koji mu hoće uopće oduzeti njegovo rođeno ime, da bude bezimen.*

Koji narod zadužuje svoje školovane sinove dugom oduzimanja imena. Hrvatski narod ne; samo pokvarena gospoda u njemu.

Pa svi oni, koji služe tuđinu riječju i djelom u zvanju, politici, gospodarstvu, književnosti, umjetnosti itd. jesu pokvarena gospoda. Koliko odvjetnika vrši svoje odvjetničko zvanje - bez odgovornosti i dužnosti prema narodu - za tuđi račun; to je tobože zvanje. Ali pravilo ne dopušta izuzetka, jer narod ne priznaje nijednom školovanom gospodinu i ni u jednom slučaju - odgovornost, dužnost i obvezu, za tuđ račun, a na narodnu štetu. Ako pri tome čovjek mnogo zaradi, zločin nije dobio nikakovo opravdanje.

Pokvarena gospoda jesu i *svi oni koji usvajaju privido ime naroda i njegove zahtjeve, da bi mogli za sebe izvući kakov unosan položaj, ugled i korist.*

Pokvarena gospoda jesu svi *oni, koji su se otisnuli u tuđinu, da se obogate znanjem, iskustvom i tuđim vrednotama, pa se vraćaju natrag, pljujući na sve domaće i podcjenjujući to kao nazadno i nekulturno,* mjesto da obogate preko sebe svoj narod vrijednim stvarima, i da pokažu, kako bi se i naše moglo pokazati kao veliko. Koliko je takvih medu književnicima, umjetnicima.

Pokvarena gospoda *dolaze u narod kao školovana gospoda da mu pokažu kako se "ćudoredno" živi, kako se besposličari po kavanama i gostionama, kako se guli narod, kako se "vješto" stiče bogatstvo* - kako se jednom riječi živi, bez odgovornosti i dužnosti, za svoj džep i svoju korist.

Pokvarena gospoda *ruše i satiru narod,* jer se pojedini članovi naroda, obrtnici, seljaci i radnici polako otkidaju

od narodne cjeline da usvoje principe života školovanog gospodina - *bez odgovornosti. Narod počinje smrditi od te svoje pokvarene gospode, u političkom, gospodarskom, kulturnom i ćudorednom smislu, da postane ološ, jer nije gospodin.*

A narod u kojem članovi žive bez odgovornosti i dužnosti, dakle narod u kojem se kristaliziraju pokvarena gospoda i ološ, prestaje bivati narod, i može nestati kao narod. Povijest to zna. Može li htjeti narod od svoje školovane gospode, da mu dug vrate uništivši ga u imenu, političkoj, gospodarskoj, kulturnoj i moralnoj snazi i vrijednosti njegovoj.

To mogu činiti pokvarena gospoda i ološ. Neka i jedni i drugi, ostanu daleko, daleko od svakog vodstva, utjecaja i odluka, da bi mogli u korijenu stvarati osnove za budućnost, dužnost i odgovornost za svakoga i sve.

Zagreb, 1942.

LJUDI I NAČELO ODGOVORNOSTI

U minulom članku govorili smo o bitnim oznakama pokvarene gospode, držeći na pameti školovanu gospodu. Međutim, osim školovane gospode ima i druge gospode, a osim pokvarenosti među gospodom ima je i među svima onima koji nemaju sreću i zadovoljstvo, da se kraj pokvarenosti ipak smatraju gospodom. Imamo, dakle, još i pokvarenu neškolovanu gospodu i ološ. Tih i takvih ima svuda.

Neškolovana gospoda jesu mnogobrojni niži činovnici, trgovci, obrtnici, veleobrtnici, bogataši i dalje, a ološ je sav onaj talog kojega se pokvarenost izražava među osobama bez položaja i pravog zanimanja. Svi ovi na poseban način škode zdravom napretku naroda upravo kao i pokvarena školovana gospoda, samo s manjom odgovornošću. A osim stupnja odgovornosti, mijenjaju se i same oznake pokvarenosti. Drugačija je pokvarenost jednog školovanog gospodina, na primjer liječnika, a drugačija nekog radnika.

Što je ljestvica odgovornosti viša, to se pokvarenost kvalificira više u društvenom području, a što je ljestvica odgovornosti niža, to se pokvarenost gleda više u ličnom ili obiteljskom području.

Neki narodni poslanik može imati dobar privatan i lični život, ali ako u javnom životu nije na visini, on dolazi u kategoriju pokvarene gospode. Kod jednog radnika krug pokvarenosti je reduciran sasvim na lični krug, npr.: on tuče svoju ženu, svu zaradu zapije, vara svoju ženu, itd.

Prema tome, nije nimalo čudno, što se više galami na pokvarenu gospodu, a manje na ološ. *Ološ je pokvaren u uskom, ličnom krugu, a pokvareni gospodin smrdi katkad po čitavoj zemlji.* Dakako, da je onda veća vika i osuda na ovakvih pet, šest, nego na onih drugih, ako ih je stotina i tisuća. I zato se iz vike na onu manjinu ne smije zaključivati, da se o pokvarenoj većini ne vodi računa. No, ta vika je na manjinu, makar je manjina, razumna i opravdana, jer su njena odgovornost, utjecaj i djelovanje važniji. Zar se može usporediti sto kokošara lopova s jednim ministrom lopovom; ni tisuća, ni deset tisuća. Zato je sasvim krivo odvraćati oči od ove manjine na onu većinu s prostim većinskim isticanjem, jer broj nije jednako mjerilo. Nije ni najmanje besmislena rečenica da od glave riba smrdi. U svakom slučaju najbolje je sve imati pred očima u pravom mjerilu i pravom odnosu, i školovanu i neškolovanu gospodu, kao i ološ.

Među neškolovanom gospodom najveća se pokvarenost pokazuje među trgovcima, veleobrtnicima i skorojevićima. Tu vlada pravi očaj, kad se problem stavi na narodno tlo. To je područje na kojem se djeluje s najmanjim osjećajem odgovornosti. Upravo se sa silnom žalošću može ustanoviti, kako ova gospoda ni ne misle, da bi oni bili za nešto odgovorni. Oni se osjećaju u tako nezavisnom i tako slobodnom položaju, da se misao odgovornosti njih ni ne dotiče. Ovo se ne može odnositi na sve trgovce, veleobrtnike i bogataše, ali priznajemo, da se većini čini da bi narod trebao biti svjestan i kod njih kupovati, prema načelu "svoj svome", dok za njih nema odgovarajuće norme odgovornosti. *Većini se čini, kako bi upravo na ovoj normi "svoj svome" mogli lijepo zaraditi.* A što bi oni morali učiniti, toga

LJUDI I NAČELO ODGOVORNOSTI

U minulom članku govorili smo o bitnim oznakama pokvarene gospode, držeći na pameti školovanu gospodu. Međutim, osim školovane gospode ima i druge gospode, a osim pokvarenosti među gospodom ima je i među svima onima koji nemaju sreću i zadovoljstvo, da se kraj pokvarenosti ipak smatraju gospodom. Imamo, dakle, još i pokvarenu neškolovanu gospodu i ološ. Tih i takvih ima svuda.

Neškolovana gospoda jesu mnogobrojni niži činovnici, trgovci, obrtnici, veleobrtnici, bogataši i dalje, a ološ je sav onaj talog kojega se pokvarenost izražava među osobama bez položaja i pravog zanimanja. Svi ovi na poseban način škode zdravom napretku naroda upravo kao i pokvarena školovana gospoda, samo s manjom odgovornošću. A osim stupnja odgovornosti, mijenjaju se i same oznake pokvarenosti. Drugačija je pokvarenost jednog školovanog gospodina, na primjer liječnika, a drugačija nekog radnika.

Što je ljestvica odgovornosti viša, to se pokvarenost kvalificira više u društvenom području, a što je ljestvica odgovornosti niža, to se pokvarenost gleda više u ličnom ili obiteljskom području.

Neki narodni poslanik može imati dobar privatan i lični život, ali ako u javnom životu nije na visini, on dolazi u kategoriju pokvarene gospode. Kod jednog radnika krug pokvarenosti je reduciran sasvim na lični krug, npr.: on tuče svoju ženu, svu zaradu zapije, vara svoju ženu, itd.

Prema tome, nije nimalo čudno, što se više galami na pokvarenu gospodu, a manje na ološ. *Ološ je pokvaren u uskom, ličnom krugu, a pokvareni gospodin smrdi katkad po čitavoj zemlji.* Dakako, da je onda veća vika i osuda na ovakvih pet, šest, nego na onih drugih, ako ih je stotina i tisuća. I zato se iz vike na onu manjinu ne smije zaključivati, da se o pokvarenoj većini ne vodi računa. No, ta vika je na manjinu, makar je manjina, razumna i opravdana, jer su njena odgovornost, utjecaj i djelovanje važniji. Zar se može usporediti sto kokošara lopova s jednim ministrom lopovom; ni tisuća, ni deset tisuća. Zato je sasvim krivo odvraćati oči od ove manjine na onu većinu s prostim većinskim isticanjem, jer broj nije jednako mjerilo. Nije ni najmanje besmislena rečenica da od glave riba smrdi. U svakom slučaju najbolje je sve imati pred očima u pravom mjerilu i pravom odnosu, i školovanu i neškolovanu gospodu, kao i ološ.

Među neškolovanom gospodom najveća se pokvarenost pokazuje među trgovcima, veleobrtnicima i skorojevićima. Tu vlada pravi očaj, kad se problem stavi na narodno tlo. To je područje na kojem se djeluje s najmanjim osjećajem odgovornosti. Upravo se sa silnom žalošću može ustanoviti, kako ova gospoda ni ne misle, da bi oni bili za nešto odgovorni. Oni se osjećaju u tako nezavisnom i tako slobodnom položaju, da se misao odgovornosti njih ni ne dotiče. Ovo se ne može odnositi na sve trgovce, veleobrtnike i bogataše, ali priznajemo, da se većini čini da bi narod trebao biti svjestan i kod njih kupovati, prema načelu "svoj svome", dok za njih nema odgovarajuće norme odgovornosti. *Većini se čini, kako bi upravo na ovoj normi "svoj svome" mogli lijepo zaraditi.* A što bi oni morali učiniti, toga

nema zapisano u njihovom položaju trgovca, veleobrtnika i bogataša. U čemu trgovci, veleobrtnici i bogataši pokazuju odgovornost prema narodu? Imali smo prilike vidjeti prije godinu dana. Čak, što više, možemo ustvrditi da su brojno, slobodna školovana gospoda, pokazala više, daleko više odgovornosti i svijesti od trgovca, veleobrtnika i bogataša. Kad bi se na broj gledalo, onda je izgleda baš tu najgora pokvarenost. Kod trgovca i veleobrtnika najjače je posao odlučivao, kakva se ideologija ima manifestirati. I opet kasnije, oni su prvi koji hoće da se na njihov račun najjače pokaže narodna solidarnost. Posao iznad svega i u svemu, za vlastiti račun; to je načelo koje najjače iskače u većini trgovaca, veleobrtnika i bogataša, i zato je ovo najdublja kvalifikacija njihove pokvarenosti. Pa kad hoćemo promatrati javni život ovih ljudi, onda moramo gledati prvenstveno, kako stoji s ovom stvari - i koje su zapravo narodnosti?

Što se tiče ološa, taj je prvenstveno ličnog karaktera: tuče, pijanstvo, blud, prostota, psovka i slično. Toga ološa ima svuda, ali je on prezren.

Seljaci, na primjer, preziru pijanicu, gadnog psovača, razbijača, i ološ na selu stoji na dnu, a ne na površini. Među radnicima je još najgore i tu je pravo leglo ološa, pogotovo ako su radnici po većim gradovima, nezaposleni, bez čestitoga stana i ljudskih obzira.

Sva ona zla koja ljudi čine na odgovornim položajima odražavaju se u svim smjerovima, i u tom i jest također značenje odgovornosti. Po tome, ološ moramo žaliti i koliko god je on nosilac velikog i teškog zla, treba gledati što čine oni kojima je dužnost to popravljati. Kad mi utvr-

dimo da odlučuju pokvarena gospoda i da njima pripada javni život, onda nemamo nikakvih prava napadati ološ. Obrnuto, *kad javni život pripada ispravnim ljudima, onda ološ ne raste, nego opada.* Silan je utjecaj javnoga života na život pojedinca i zato je ogromna odgovornost svih činilaca koji sudjeluju u javnom životu. Što znači ološ u jednom selu, gdje odlučuju ispravni ljudi. Ništa! A što znači ološ u jednom selu u kojem odlučuju pokvarena gospoda. Ološ čini glavne pomagače svega rada i svih nastojanja ove pokvarene gospode. I ovo je ispravno mjerilo za ocjenu javnog života. *Kad opazimo odgovorne činioce u narodu u čudnom skladu s ološem, onda je jasno što moramo misliti i o jednim i o drugima.*

Savezno s ovim pojavljuje se još jedan činilac u javnom životu i to, što je svakako vrlo važno,- *neodgovorni činilac.* Po naravi stvari, tuđinci su ovdje zbog nekog posla, u svrhu čisto lične zarade. Oni se, prema tome, koriste svim sredstvima da što više i lakše zarade, ne gledajući mnogo na sam narod. Prirodno je, da oni onda podržavaju odnos više s pokvarenom gospodom i ološem, nego li s ispravnim članovima naroda. Ako ovo imamo na pameti vidjet ćemo, *da su strani poslovi i stranci većinom u svezi s našom pokvarenom gospodom i ološem. Što više, događa se u svijetu, da i strane države podržavaju u drugim državama pokvarenu gospodu i ološ zbog svojih računa.* Upravo po nekom pravilu, stranci su veliki nosioci zla, a nisu odgovorni. Dakako, oni su prilično pametni i ne dolaze tako lako pred sud. Kod nas stranci predstavljaju važan i odlučan faktor u javnom životu, političkom, kulturnom i gospodarskom i to ne tako, da bismo mi morali biti zadovoljni. A oni su neodgovorni. Prema tome, nije

Pisano za vrijeme NDH dok je bio na čelu Ustaške mladeži

moguće odrediti pravilan odnos prema pokvarenoj gospodi i ološu, ako se načelo odgovornosti ne protegne i na kojekakve tuđince, na njihove poslove i veze.

Prema ovome, iscrpli smo glavne kategorije pokvarene gospode i ološa. Poznamo ih, vidimo ih i oni se dižu i napreduju na nekim mjestima. Nužno je znati i to, kako treba postupati i raditi da pokvarena gospoda i ološ postanu nebitni dio društvenog i javnog života.

Bez svake je sumnje, da u svemu ovome odlučuje škola, a posebno kod školovane gospode, što smo već istakli. U gospodarskom području moramo čekati dok naše gospodarske ustanove ne odgoje novu gospodarsku mladež, koja će biti svjesna da je i *gospodarstvo jedan važan dio, ali samo dio, čitavog narodnog života, dio, koji mora služiti narodu, a ne dio, kojemu bi trebao služiti narod.*

Prirodno je, da trebamo podupirati ona nastojanja među samim gospodarstvenicima, koji imaju hrabrost učiniti gospodarstvo odgovornim općem narodnom dobru, a ne svojim osobnim ili grupaškim sebičnim ciljevima. A još više treba podupirati institucije koje u gospodarstvenoj omladini razvijaju ispravni lični i narodni odgoj. A ono što ne valja, ne treba skrivati i zataškavati u interesu opće stvari, jer interes opće stvari ne može biti, da se gadovi i glupa nastojanja priznaju kao vrijedni i potrebni za samu opću stvar.

Što se tiče ološa, on će uvijek biti na dnu, dok za njim ne posegnu pokvarene tikve i dok nekome ne bude trebala lična pokvarenost.

Zato je u svemu ovome, ako ne jedino, a ono glavno mjerilo, *osobna vrijednost.* Što može učiniti jedan čovjek, pijanac? Tko ne može svladati sebe, zar može mnogo predstavljati u javnom životu, političkom, kulturnom, gospodarskom? Što može značiti čovjek koji vara svoju ženu? Kandidat koji će prvom zgodom prevariti i narod i državu i ideologiju i stranku i vjeru!

S ovim ističemo, da bez lične vrijednosti nema velike sigurnosti u javnom životu, i zato *od onoga tko je na ništici u ličnom životu, ne možemo očekivati veličinu u javnom životu. To je osnovna mjera za sve slojeve, za sve položaje i za sva zvanja.* Može biti osoba koje će uza sve to biti bez velike koristi za javni i odgovorni položaj, ali bez toga nitko.

Osim ovoga i mnogih drugih momenata, posebno je važan jedan naročiti odnos Hrvata prema pokvarenoj gospodi i ološu. Kad se jedan pošteni i karekterni Hrvat nađe u jednoj grupi ljudi sumnjivih kvaliteta, s kojima ima sudjelovati u nekom poslu, onda on postupa ovako: Vi ste bagaža, pokvareni i beznačajni ljudi, s vama ja neću imati nikakva posla i ja se povlačim. A posao ostaje tim pokvarenjacima, da ga oni obavljaju kako hoće. Ovaj način moramo svim silama iskorjenjivati. Naš pošteni čovjek drži da mu je dužnost povući se, da se ne prlja u društvu s kojekakvim osobama. I taklo se dešava u političkom, kulturnom, književnom i gospodarskom području.

Tako naši poslovi pripadnu odgovornim ljudima s najmanjom vrijednosti. To, međutim, nije dobro. *Treba našim vrijednim ljudima dati hrabrosti, dati im na znanje, da oni trebaju energično ustrajati u zauzimanju naših odgovornih položaja, kako bi pokvareni i bezobzirni otpali.* Tisak treba podupirati poštene i karakterne ljude. Ne smije se govoriti: "Eto, i taj se gura!" *Krivo je shvaćanje, da je samo onaj*

ispravan tko "pošten i čestit" sjedi odgurnut u zapećku. Ne, naši karakterni ljudi trebaju odlučno koračati i ne obazirati se na neko mišljenje o ispravnosti. *Hrvatski narod želi da svagdje vidi svoje najbolje ljude na odgovornim položajima.* Prirodno je, da se svakakvi guraju, ali naši najbolji ne smiju kazati "e, onda mi nećemo", nego moraju ići naprijed i pobijediti. Jer, s njima hoće biti narod, i oni će biti jači! Ako pak neće, onda se ne smiju čuditi, što položaji bivaju zauzeti i što naše poslove vodi ma tko.

Što se tiče tuđinaca, o njima treba povesti jednu dobru statistiku, kao i o njihovim pomagačima i vezama i problem će biti obuhvaćen s drugim rješenjima.

Zagreb, 1942.

PSIHOLOGIJA KLIKE

Riječ *klika* upotrebljava se dosta često, i uvijek s pogrdnim prizvukom, što znači, da pojam klike predstavlja nešto negativno, kad se čovjek postavi na neko superiorno ćudoredno i društveno stajalište. Budući da ima dosta razloga upoznati pojam klike, nastojat ću što više ga raščlaniti, jer već prilično jasna spoznaja o zlu omogućuje zlo uklanjati.

Klika predstavlja jednu skupinu ljudi s nekim bitnim elementarnim duševnim osobinama. Pitanje je u tome, koje su i kakve su te bitne i elementarne duševne osobine jedne stanovite skupine ljudi, da bi oni predstavljali kliku? Po mojemu mišljenju sve se osobine i ispoljavanje klike svode na *dva bitna elementa,* na *samodopadnost i zlobu,* što drugim riječima znači, da nema klike, u kojoj bi manjkala ova dva elementa. Elemenat samodopadnosti znači misao i osjećanje o sebi kao cjelini (kliki), a elemenat zlobe predstavlja misao i osjećanje o drugima. Dakle, *u elementu samodopadnosti iživljava se klika nad drugim.* Kao što se vidi, klika je jedna posebna sociološka pojava i nema nikakve veze s nekom posebnom ideologijom, nacijom, kulturom i slično, nego je moguća u svim ideologijama, nacijama i kulturama. Osim toga, klika nije ograničena na sasvim mali krug ljudi, kao što se to obično misli, nego može biti vrlo proširena u svojim filijalnim podgrupama i na taj način obuhvaćati toliki broj, da kao cjelina može predstavljati čitavu organizaciju, stranku itd. U ovoj stvari se često griješi zbog toga, što se kaže, da čitavu organizaciju vodi jedna mala grupa (klika) ljudi, a zaboravlja se utvrditi,

da za kliku nije važno tko vodi, nego je važno, da ona grupa, koja vodi, diše istim duhom i istim osobinama, kao i sve brojne podgrupe i filijale, ako ih ima.

Da vidimo sad, kako se iživljava *element samodopadnosti.* Ovaj se elemenat iživljava na taj način, što je klika odnosno što su članovi klike: *nerazborito zaljubljeni u svoju ideologiju, što je nekritički smatraju najboljom i najispravnijom na svijetu, što smatraju svoje metode rada jedino mogućim, svoje taktičke promjene valjanim, što smatraju sve svoje ljude kao i sva njihova djela, dobrim i najboljim, što za sebe nalaze upravo toliko isprika, koliko treba, kad je nešto nelogično i neispravno: jednom riječi u elementu samodopadnosti sve se sja kao zlato, - i ideologija i metode i ljudi i djela, a što se baš nikako ne može zasjati, to se svim mogućim sredstvima retušira, pozlaćuje, ispričava i poljepšava.* U elementu samodopadnosti klika je osjetljiva, i ona reagira strašno, žustro, bijesno, samouvjereno i s visoka: kad klika reagira u elementu samodopadnosti zbog kakve povrede, onda sve skupa daje utisak crnobijeloga. S jedne strane (klike) sve je lijepo, bijelo, a s druge strane sve je crno i strašno. Samodopadnost svake klike je tako velika, da je organ osjetljivosti najsavršeniji i on uvijek funkcionira. Dirnuti ne samo ideologiju, metodu, nego i ljude i različite produkte znači dirnuti u jedan osinjak, koji reagira kao nabijena strojna puška brzo, sigurno i sa stotinu argumenata u minuti. Klika je u samodopadnosti jedna totalitarna sociološka pojava, - ništa ne dopušta da padne: ni jedan zarez u ideologiji ni jedna točka u metodi, ni jedan čovjek, ni jedno djelo. Ona se samo može cijepati kao jedna vrsta prijelaza iz biološkog carstva u nove klike. Zbog ove totalne samodopadnosti klika najteže pod-

HDZ

nosi otpad *pojedinog čovjeka ili kakvu malu ili veliku bunu u svojim redovima,* jer je to unutarnja povreda, unutarnje razočaranje: stabilnost klikaške duše se poremećuje, što se često kaže, da se kvari disciplina. U takvom slučaju *uspostavljena ravnoteža samodopadnosti reagira strahovito prema bivšem i bivšim članovima.* Sad se otkrivaju kao najveći grijesi svi oni grijesi, koji su nekad u totalnoj samodopadnosti čuvani a "zbog cjeline", pozlaćeni i opravdani. Sad i takvi izletnici pronalaze stotinu rupa, mrlja i gluposti u totalizmu klike. Najgore reakcije i osjetljivosti pokazuju one klike, koje su nastale cijepanjem iz jedne klike, a ostaju možda na istoj ideološkoj osnovi, jer tu faktor prvenstva i ispravnosti u ideologiji dolazi do posebnog izražaja. Ljudi ne znaju, kakva je, na primjer strašna reakcija i osjetljivost među klikama; koje su nastale na bazi trockizma i staljinizma. Moguće je čak, da se od strane komunista nude ruke na sve strane za stvaranjem kojekakvih pacifističkih, demokratskih i pučkih frontova, ali između trockista i staljinista stoji samo smrt. No nije to tako samo na terenu komunista, nego i na drugim područjima, gdje postoje neki jedinstveni ideološki temelji, a formiraju se klike. Uopće može se reći, da su klike na istoj ili približnoj ideološkoj osnovi međusobno najosjetljivije i u društvenom pogledu jedna drugoj najudaljenije. Klike na osnovi jednog naroda međusobno su udaljenije, nego što su im drugi narodi, kao i stranke, organizacije i klike drugih naroda. I tu najjače caruje onaj drugi element klike, - element zlobe.

U totalnom osjećanju samodopadnosti klika laže, kako joj kad treba, tumači svoje i tuđe kako joj kad treba, izvrće i nateže činjenice, nauku, filozofiju, ljude i sve tekovine roda ljudskoga. Jedna jaka i organizirana klika, jedna

moćna samodopadnost hrani sebe i druge s lažima i izvrtanjima barem u tolikoj mjeri koliko i sa istinama, - svijesno i zadovoljno danas, da bi sutra i sama povjerovala, da je laž i izvrtanje bilo ipak istina, a naročito potreba.

Drugi bitni elemenat klike je *zloba ili iživljavanje klike prema cijelom svijetu izvan klike.* I u tom odnosu nije bitno, što jedna grupa ljudi gleda neispravnost u ideologiji druge grupe ljudi, pa čak i glupost, u različitim metodama, ljudima i djelima, nego je bitno kako grupa osjeća i ocjenjuje sve moguće neispravnosti, gluposti ideologija, metoda, ljudi i djela drugih kakvih grupa, jer u ovome je bitnost klike. Da se ljudi, grupe, stranke i organizacije, sukobljavaju, bore i ne slažu, sasvim je razumljivo i prirodno, i ovakvo diferenciranje u grupe ne znači još i diferenciranje u klike. Traži se jedna naročita osobina, osobina zlobe, tj. kako klika i njeni ljudi misle, osjećaju i ocjenjuju sve izvan sebe. Naći dlaku u jajetu izvan sebe, tj. kod drugih, to za kliku nije nikakav problem, jer u tom je ona specijalista, u tom ona uživa, i u tom se iživljava dobrim dijelom. Stvoriti od ove otkrivene dlake čitavo stablo sa bezbroj grana i grančica ili golemu vjetrenjaču s kojom se valja donkihotski boriti, to je velika majstorija svake klike. Podmetati klipove, lagati, pa onda opet lagati i izvrtati i ponovno izvrtati, ogovarati, klevetati, uništavati sadističko je zadovoljstvo klike. Klika je hiperkritički raspoložena prema svakoj "konkurenciji", i glavni izraz te kritičnosti je ironija, cinizam, sarkazam, strašno potcjenjivanje i djela i ljudi. *Strašno je potepsti se i pasti pred klikom, jer je njen smijeh i ironija užasno zlobna, ustrajna i djelotvorna.* Klika dahće od uživanja nad tuđom nesrećom i ne može spavati od veselja. Klika je đavolska pojava u ljudskom društvu. *Pokloni se kliki i bit će ti sve oprošteno.* Ostavi kliku i upoznat ćeš prokletstvo zmijske osvetljivosti. Dirni kliku, stotinu zubi te čeka da te ščepaju i rastrgaju. Međusobni pak rat među klikama, to je režanje, griženje, gušenje s više ili manje uglađenim jezikom, s prostijim ili finijim rukavicama, s većom ili manjom dijalektičkom spremom i spretnošću. I teško ideologijama, po kojima klike rêže, teško principima i frazama koje dobivaju svoju vrijednost samo i jedino, ili najvećma; kroz klikaške duše i osobine, jer tu uvijek đavo masti brke. Klika je utjelovljenje zlobe u jednoj kolektivnoj duši, klika je iživljavanje zlobe. Klika je neiscrpni izvor žuči i nepovjerenja, kao i virtuoznog otkrivanja svih mogućih zadnjih misli u djelima i postupcima protivnika i ljudi izvan klike.

Apriorna prihvatljivost svega što je od klika i apriorna dvojbenost, rezerviranost, halapljivo otkrivanje rupe, blaženo veselje u otkriću njenom kod drugih klika, grupa i ljudi izvana, redovna je pojava. Svaki je čovjek neprijatelj kliki, ako se samo malo mršti, ako mu nešto nije pravo, ako ne prihvaća 150% sve i sva, ili ako, čak dopušta, da bi još netko izvan stanovite klike mogao ma u čemu imati pravo ili ponešto vrijediti i značiti. Kliki si simpatičan, kad je golicaš, kad joj laskaš i kad je hvališ, kad s njom zajedno lažeš, bjesniš, klevećeš, rušiš njenog protivnika. I to ti je najbolja kvalifikacija, da joj omiliš, da te pozove, da ocijeni tvoju ispravnost. Šutiš li ozbiljno, sumnjiv si. Prigovori - glupo, dostojanstveno, sasvim je svejedno kliki - gotov si, neprijatelj.

Totalna samodopadnost i totalna zloba znaju unutar klike samo za jedinstvo i disciplinu, i te dvije inače divne riječi služe kao vječni moralni prizvuk s kojim klikaška duša priteže svakog pojedinca na red i poslušnost. Stoga ni

u jednoj kliki nema slobode i veličine, jer je cijela njena duša satkana od dvije temeljne inferiorne osobine - samodopadnosti i zlobe. Klika je, dakle, jedna inferiorna društvovna pojava, nekulturna i slaboumna, sposobna za ludnicu po vrlo mnogim svojim zlodjelima, koje čini u ljudskom društvu prema mnogim članovima društva, kao i prema cjelini.

Izvan klika je teško živjeti, jer su klike organizacioni kanali pomoću kojih se čovjek-pojedinac diže na društvenoj i javnoj ljestvici, jer su klike pomoćne čete koje brane i štite, i jer, konačno, mnogi i mnogi slabići i ne mogu ništa postati na putu lične hrabrosti, nego tek u skupu klikaškog guranja, klikaške brige, klikaškag isticanja i reklame. *Moćna klika predstavlja društvenu strahotu, jer njena kliješta zahvaćaju sve puteve, položaje, ambicije i želje.* I mnogima ne preostaje ništa drugo do li pokloniti se, uvući dušu u se, a ako je to konačno teško, onda prihvatiti kolektivnu dušu klike, pa početi disati istim kolektivnim duhom, uživiti se, i još osjetiti zadovoljnim u oslobođenju od starih predrasuda i bubica u glavi, koje samo smetaju i muče.

Klika traži bezuvjetnu kapitulaciju, jer to godi osjećaju samodopadnosti, i zbog toga ona sili mnoge ljude na vrlo inferioran lični život.

Naročito je strašna *provincijska klika*, jer se u njoj osobine samodopadnosti ističu nametljivije, očitije, bezobraznije u punoj otvorenosti, bez rukavica i inteligentnosti, a zloba je surova, vulgarna i prosta, bez ideoloških smicalica, dijalektičkog nadmudrivanja, logičkih maskiranja te sakrivenih i zadnjih misli. Ona je bez forme, koja inače istu misao, istu žuč čini nešto blažom, barem za oko i ukus "javnosti", koja želi, da se ne povrijede forme. Velegrad ne voli pros-

Je li ovo vs. Ličanu, i Hercegovcu u Ustaškom pokretu i vs. "ustaških" razova ??

tačko uništenje i ubijanje, nego zavijeno u forme, jer je to "kulturnije". *Samo je u formi, spretnosti i inteligentnosti razlika između velegradske i provincijske klike. Provincijska klika prkosi svojom moći, velegradska nastoji isticati što je više moguće ideološke maske, ako ih ima i dok ih ima.* I teško da je itko tako usavršio argumentiranje i žongliranje divnim frazama morala, duha, pravde, istine, poštenja, jedinstva, discipline, kulture kao članovi klika. Sasvim je, međutim, sigurno, da klika koja se reducira na isticanje moći - "tko nam što može", predstavlja najinferiorniju vrstu klike.

Klika uživa, kad joj njeni virtuozi izvanrednom duhovitošću osvjetljuju obraz, nujni su kad dobiju po nosu i bjesomučno traže oštru i snažnu reakciju i borbu. Klika pravi od buhe slona, sa svojim vrijednim stvarima i sa tuđim nevrijednim stvarima, kao i obratno.

Klikaška duša i klikaški kolektiv iživljava se zadovoljno upravo u elementima samodopadnosti i zlobe. Treba samo vidjeti klikašku dušu i klikašku grupu, kad se smije, kad uživa, posebna je to psihološka pojava, vrlo obuhvatna. Čini se ipak, da bi se moglo elemente samodopadnosti i zlobe skupiti u psihološki praosnov egoizma, koji se raščlanjuje u dvije gornje temeljne grane, a koje se opet cijepaju u bezbroj emanacija. Prema tome, *klikaštvo je društvena pojava egoizma.*

Može se dosta često opaziti, da iz pojedinih klikaških kolektiva ispadaju odnosno izlaze poneke jake ličnosti, jer je postojala organska suprotnost izmedu superiornosti te ličnosti i inferiornosti klike. Iza takve ličnosti klika ciči kao zmija, jer u neku ruku osjeća podsvjesno svoju inferiornost,

koju želi naknaditi na taj način, da svu svoju mizeriju istrese na ovu superiornu ličnost, kako bi se osjetila zadovoljnom, što joj izgleda sada takva ličnost u jednakoj ništavosti s njom. Ovo znači, da prosječan i inferioran duh lakše podliježe klikaškom kolektivu od superiornog, pače njegov se egoizam upravo prihvatljivo smješta u klikaški tor, pogotovo ako je taj egoizam totalan, što znači ako u njemu vidi osigurane materijalne, položajne i slične čisto lične račune, koji nemaju inače nikakve veze s općim ideološkim zamislima. Mora biti jasno, da elementi samodopadnosti i zlobe imaju prvenstveno društveno značenje, dakle onaj kompleks individualnog egoizma, po kojem je individua i socijalna priroda. Klikaška je disciplina svakako veća i sigurnija, ako se spoji ovaj, da tako kažem, isključivi lični egoizam s društvenim egoizmom. *Zbog toga i nastoje klike zadovoljiti totalnu prirodu svojih članova na taj način, da im pružaju mogućnosti za različite materijalne sigurnosti i slične ambicije, a često se s ovakvim mogućnostima klika predstavlja, obznanjuje i ojačava.*

Klika kao kolektiv razvija posebne duševne sposobnosti pomoću kojih može svoje elemente - samodopadnost i zlobu, što više razviti i opravdati, a to su vještina i lukavost, virtuozno žongliranje i jeguljasto izmicanje. Klika je izvanredno vješta i lukava, i s njom se sukobiti iskreno, otvoreno i pošteno znači s otvorenim prsima ići na nož i pušku. Klika raspolaže sa stotinu krakova i smicalica koje crno prikazuju bijelim i obratno, da čovjeka potpuno smute i da izgubi orijentaciju za objektivan i istinit sud.

Kad klika odluči uništiti nekog čovjeka, onda zmijski inferiorni duh zlobe izbacuje strašne emanacije. *Klika pronalazi ili izmišlja, što joj je sasvim svejedno, sve moguće prošle, sadašnje i buduće grijehe i pogreške javne i privatne, koje idu poznatim i nepoznatim kanalima u javni život.* Zablatiti čovjeka u moralnom, obiteljskom, političkom, stručnom, intelektualnom pogledu vrlo je lako. Ulica prepričava sve što dozna, jer joj je drago da nitko nije bolji od nje, i da može svakoga čovjeka sniziti na svoju prosječnu mediokritetsku inferiornu razinu (egoizam inferiornosti). Ulica se deblja od klikaških proizvoda i *svaka klika zna, da mora svoj smet što brže iznijeti na ulicu, jer će ga ova najbrže raznijeti,* ne htijući ni nehotice kritično, ozbiljno i karakterno misliti. *Ona klika, koja s ulicom najbolje živi, bilo zbog kojih razloga, najsramotnije ubija i uništava.*

Iz ovih nekoliko emanacija klikaškog kolektiva može se lako upoznati svaku klikašku dušu, svaki klikaški mentalitet i svaku klikašku grupu i organizaciju.

I sad, kako da se čovjek čuva da ne postane klikaška duša, kad zato ima i unutarnjih poriva i vanjskih pritisaka? Mogući putevi su svakakvi: jedan je taj, da čovjek živi kao da ga i nema, da šuti, da se ne miče, ne pojavljuje, ne ističe, a drugi je, da se čovjek pripravi na to, da čim se pojavi, mora u klike kao samostalne grupe, ili u klike unutar društva i organizacija, ili sam, ili u društvima i organizacijama protiv klike, klikaškog duha i kolektiva.

Zagreb, 1942.

koju želi naknaditi na taj način, da svu svoju mizeriju istrese na ovu superiornu ličnost, kako bi se osjetila zadovoljnom, što joj izgleda sada takva ličnost u jednakoj ništavosti s njom. Ovo znači, da prosječan i inferioran duh lakše podliježe klikaškom kolektivu od superiornog, pače njegov se egoizam upravo prihvatljivo smješta u klikaški tor, pogotovo ako je taj egoizam totalan, što znači ako u njemu vidi osigurane materijalne, položajne i slične čisto lične račune, koji nemaju inače nikakve veze s općim ideološkim zamislima. Mora biti jasno, da elementi samodopadnosti i zlobe imaju prvenstveno društveno značenje, dakle onaj kompleks individualnog egoizma, po kojem je individua i socijalna priroda. Klikaška je disciplina svakako veća i sigurnija, ako se spoji ovaj, da tako kažem, isključivi lični egoizam s društvenim egoizmom. *Zbog toga i nastoje klike zadovoljiti totalnu prirodu svojih članova na taj način, da im pružaju mogućnosti za različite materijalne sigurnosti i slične ambicije, a često se s ovakvim mogućnostima klika predstavlja, obznanjuje i ojačava.*

Klika kao kolektiv razvija posebne duševne sposobnosti pomoću kojih može svoje elemente - samodopadnost i zlobu, što više razviti i opravdati, a to su vještina i lukavost, virtuozno žongliranje i jeguljasto izmicanje. Klika je izvanredno vješta i lukava, i s njom se sukobiti iskreno, otvoreno i pošteno znači s otvorenim prsima ići na nož i pušku. Klika raspolaže sa stotinu krakova i smicalica koje crno prikazuju bijelim i obratno, da čovjeka potpuno smute i da izgubi orijentaciju za objektivan i istinit sud.

Kad klika odluči uništiti nekog čovjeka, onda zmijski inferiorni duh zlobe izbacuje strašne emanacije. *Klika pronalazi ili izmišlja, što joj je sasvim svejedno, sve moguće prošle, sadašnje i buduće grijehe i pogreške javne i privatne, koje idu poznatim i nepoznatim kanalima u javni život.* Zablatiti čovjeka u moralnom, obiteljskom, političkom, stručnom, intelektualnom pogledu vrlo je lako. Ulica prepričava sve što dozna, jer joj je drago da nitko nije bolji od nje, i da može svakoga čovjeka sniziti na svoju prosječnu mediokritetsku inferiornu razinu (egoizam inferiornosti). Ulica se deblja od klikaških proizvoda i *svaka klika zna, da mora svoj smet što brže iznijeti na ulicu, jer će ga ova najbrže raznijeti,* ne htijući ni nehotice kritično, ozbiljno i karakterno misliti. *Ona klika, koja s ulicom najbolje živi, bilo zbog kojih razloga, najsramotnije ubija i uništava.*

Iz ovih nekoliko emanacija klikaškog kolektiva može se lako upoznati svaku klikašku dušu, svaki klikaški mentalitet i svaku klikašku grupu i organizaciju.

I sad, kako da se čovjek čuva da ne postane klikaška duša, kad zato ima i unutarnjih poriva i vanjskih pritisaka? Mogući putevi su svakakvi: jedan je taj, da čovjek živi kao da ga i nema, da šuti, da se ne miče, ne pojavljuje, ne ističe, a drugi je, da se čovjek pripravi na to, da čim se pojavi, mora u klike kao samostalne grupe, ili u klike unutar društva i organizacija, ili sam, ili u društvima i organizacijama protiv klike, klikaškog duha i kolektiva.

Zagreb, 1942.

O TUĐINCIMA

U suvremenim događajima vrlo se često obračunava s tuđincima, pa je svakako zanimljivo promatrati problematiku tuđinca. Konačno, treba znati, tko je to i što je to, zapravo, tuđinac, i odakle dolaze organski porivi za neprijateljske i neharmoničke odnose prema tuđincima.

Iz same riječi tuđinac nužno zaključujemo na nešto što je drugo, tuđe, a ne naše, na nešto što se vidi i osjeća i što ne treba mnogo dokazivati. *U dnu svega opažaju se dvije svijesti, dva interesa, dva oblika, - jedan određen pojmom naš, a drugi pojmom tuđin.* Fizički, masovni, individualni nosioci tih svijesti, interesa i oblika jesu zajednice, odnosno, narodi.

Dakle, tuđinac je nosilac jednog određenog skupa tendencija za sva područja života. I u iskazivanju i oblikovanju tih tendencija, tih namisli, spontanih i organiziranih aktualizacija, mi vidimo i spoznajemo jednu različitost, neharmoničnost i suprotnost.

Tuđinac je nosilac svijesti koja je u svojim životnim izrazima upravljena jednoj drugoj zajednici, a ne onoj, u kojoj on kao tuđinac živi. Tuđinac u ispoljavanju ove svoje tuđinske svijesti *više misli o svojoj zajednici, više osjeća za svoju zajednicu, više zna o njoj, više se brine za nju, jače reagira na njene muke i nevolje, ponosi se i veseli u njenu dizanju, uokviruje se u njene gospodarske, uljudbene i druge postrojbe, žrtvuje se za njenu korist, itd.* Evo, sve su to oblici života u kojima tuđinac nedvosmisleno utvrđuje *pripadnost jednoj drugoj zajednici, jednoj drugoj, tuđoj* svijesti.

Nasuprot tome, tuđinac je mlitav i ponajčešće ravnodušan za sva ovakva ispoljavanja one zajednice u kojoj se nalazi. Niti veselje, niti muke, niti rad, niti postrojbe, ne nalaze u njemu prirodni, organski odziv. *Sve on to ne razumije i ne osjeća, jer je on svojim životnim bitkom kapacitiran u svijesti druge zajednice.*

I sve je dobro, dok ovakva tuđinska (asimilacijska) zajednica živi u harmoničnom ili bolje reći neizraženom dodiru s autohtonom zajednicom.

Takav odnos, stvarno neproblematičan, moguć je samo dotle, dok se autohtona zajednica ne nađe u velikoj, odlučnoj nevolji, za koju nalazi ili djelomične ili potpune uzroke u asimilacijskoj zajednici, i dok autohtona zajednica ne usmjeri odgovornost, naravno s posljedicama, na asimilacijsku zajednicu.

Narav i oblici te nevolje mogu biti vrlo različiti i na različitim područjima: političkom, uljudbenom, gospodarskom ili ćudorednom, - no uglavnom *problematičnost, u smislu odlučnog sukoba, dolazi do izraza tek onda, kada asimilacijska zajednica uspije svojom moći i snagom zavladati i rastrovati autohtonu zajednicu u tolikoj mjeri, da zahtijeva vladati, napredovati i uspijevati, tj. biti zadovoljna i zadovoljena u svojim osnovnim i višim osjećajima i spoznajama.*

Teško bi bilo dokazati, u čemu se mora najjače osjetiti nezadovoljstvo i nezadovoljenost. No, sasvim je sigurno, da materijalni momenti igraju važnu ulogu. Osjeti li narod u *dovoljnoj širini*, da se nikako ne može materijalno (ekonomski) srediti, zadovoljiti i napredovati - krivnjom asimilacijske zajednice, problem međusobnog odnosa je očevidan. Dakle, materijalni činilac može biti vrlo odlučan,

samo je od bitne važnosti, da se on ispoiji kao *narodna nevolja*, a ne tek možda nevolja jedne, recimo i veće skupine ljudi; važno je da pogađa čitav jedan stalež, seljački, radnički, ili posebno skupine zanimanja: trgovce, industrijalce, advokate, itd., ili konačno sve uzduž i poprijeko.

Nezadovoljstvo i nezadovoljenost se može osjetiti i na političkom području, izvan materijalnih činilaca; dakako i opet je bitna nužna dovoljna širina, dovoljna mjera (nevolja), pa da odnos postane problemom.

Najčešće pak problematika u odnosu autohtone i asimilacijske zajednice nastupa na svim mogućim područjima protkano, a ne u odsječenim i izoliranim područjima (recimo samo gospodarskom, ili uljudbenom, ili političkom, ili ćudorednom).

Težište je, svakako, u *širini i mjeri*, tj. u *narodnoj nevolji*, a ne tek u nekom području. Dakako, da čovjek jače osjeća udar po džepu, nego po uljudbi, već iz jednostavnog razloga, što u konačnom, bez kruha i života u obzir ne dolazi ni uljudba, ni ćudorednost, ni politika.

Osim toga, odnos se ne postavlja *kao sukob* po tome što obje zajednice *hoće i žele* sukob svijesno, nego *sukob dolazi prirodnom nuždom, organskom posljedičnošću iz naravi i oblika svijesnih (svojih) zajednica na istome području: zemlje i teritorija, vlasti i interesa, uspjeha i napredovanja, zadovoljstva i sigurnosti.*

Nije, dakle, u pitanju problem krivnje i odgovornosti sa sociološkog gledišta, nego problem društvene zakonitosti, logike i nužnosti. To je u svojim temeljima društveni problem, problem zajednice u međusobnom životu, u našem slučaju, problem autohtone i asimilacijske zajednice.

Po naravi stvari, pravo životno pravo pobjede i nadmoći pripada autohtonoj zajednici, a krivnja i odgovornost asimilacijskoj zajednici.

I, eto, zbog ovoga razloga, isključvo zbog ovoga razloga, princip samoodređenja autohtonih zajednica je i princip ćudorednog reda, jer on izravno (neposredno) određuje pravo i vlast, *apsolutnu prvotnost jedne, autohtone zajednice, na jednom određenom prostoru zemlje.*

Takve zajednice u svojoj prirodi nose sukob i obračun - no, taj se izražava tek u slučaju naprijed navedenih uvjeta.

Svaka zajednica - kakvagod ona bila - živi po nekim načelima: načelu samoobrane, načelu sigurnosti, kao primitivnim i prirodnim načelima, zatim načelima višega reda: *načelu smisla* (povijesnog cilja), *načelu vlasti* (upravljanja i određivanja), *načelu ekspanzije* (prostranstva-kulturnog, političkog, materijalnog prostranstva i nadmoći).

Jasno je da *dvije svijesti u navedenim načelima ne mogu biti jednakopravne u suvremenim ispoljavanjima na istom području života i zemlje.*

Otuda sukob u svojoj bitnosti znači prirodni zahtjev za uništenjem, za uklanjanjem druge zajednice. Nikada i nikako nema zahtjeva za dizanjem te druge zajednice, jer je to neprirodno.

Tako, se, sasvim prirodno, *asimilacijska zajednica pokazuje kao zajednica koja je čimbenik razaranja i izvor nevolje za autohtonu zajednicu.* Ta asimilacijska zajednica u prirodnim načelima samoobrane, sigurnosti, smisla vlasti, određivanja, upravljanja, nadmoći i pobjede hoće da autohto-

na zajednica bude u svim ovim načelima slaba, neizražena i neorganizirana i ona je slabi i degenenerira, što svijesno, što nesvijesno, u svemu onome u čemu je *sama* najjača, najorganiziranija i najvještija (na uljudbenom, gospodarskom i političkom području).

U tom prirodnom zbivanju sukobljavanju dviju zajednica ni jedna ne nosi *svijesni-negativni* cilj o uništenju druge zajednice, nego ga sve više oživotvoruje samom *dinamikom usavršavanja i razvijanja svoje svijesti i načela svoje zajednice.*

Autohtona i asimilacijska zajednica se moraju jednom sukobiti u smislu *obračuna*, i to onda, kad u zajednici bude izazvano temeljno načelo - načelo samoobrane, jer se zajednica može uništavati i u smislu, i u vlasti, i u prostranstvu, i u sigurnosti, pa da ona još ostaje pasivnom, bez otpora. Ali je u načelu samoobrane sadržan krajnji životni otpor zajednice, koja još osjeća zadnju mogućnost da ostane živa. Sve do tog načela može asimilacijska zajednica jačati svoje snage, oblike i interese, razvijati nezadovoljstvo, ali onda nastupa samoobrana u sukobu na život i smrt.

Hrvati

Kako je brojčani odnos daleko povoljmji za autohtonu zajednicu, to u fazi borbe na život i smrt, autohtona zajednica ima neku brojčanu prednost. Dakako, da ova prednost nije dovoljna, ako nema sposobnosti u organiziranju svih ostalih materijalnih, ćudorednih i duhovnih sila, koje mogu suzbiti i uništiti - kako se to kaže - negativno djelovanje asimilacijske zajednice, pa i samu zajednicu.

Kad ovo utvrđujemo, onda je jasno pitanje, a *otkud je neznatna manjina asimilacijske zajednice mogla toliko uspjeti, da u autohtonoj zajednici izazove nezadovoljstvo, nacionalnu nevolju, pa čak i borbu na život i smrt.*

Da bismo ovo shvatili, moramo se podsjetiti na *postanak asimilacijskih zajednica, jer ćemo u njihovu nastanku naći i rješenje njihova uspjeha i postupne nadmoći.*

Asimilacijske zajednice nastaju na taj način, da se, bilo zbog kojih uzroka, *odvajaju pojedinci, veće ili manje skupine ljudi od svoje matične (autohtone) zajednice, te odlaze u krajeve drugih autohtonih zajednica, s ciljem, možda potputo i zamagljenim, da tamo i ostanu.* Sad se dešava dvoje: *pojedinci i skupine se prilagođuju novoj zajednici i nestaju, pa o ovim nemamo što govoriti, jer su se uklopili u svijest autohtone zajednice i njenu povijesnu neprekidnost; druge skupine zadržavaju svoju matičnu svijest i po naravi načela samoobrane i sigurnosti se udružuju i organiziraju.* Ovo organiziranje, dakako, dobiva sve stvarnije, više i različitije oblike. To organiziranje vrši se u početku zbog priprostih načela samoobrane i sigurnosti, a kasnije iz uljudbenih, gospodarskih i političkih razloga, itd. No, na ovu zajednicu, ma kako se ona štitila i organizirala, djeluje: tlo, podneblje; djeluje dodir običaja, jezika, pisma i svih mogućih prilika, i zbog svega ovoga nazivam takvu zajednicu *asimilacijskom.* Ona je po mnogome različna - nakon 10, 15 ili sto godina *ona neprekidno, makar u svijesti, teži svojoj matičnoj (autohtonoj) zajednici.*

No, bez obzira na naziv, mi ovu asimilacijsku zajednicu utvrđujemo sve više kao *organiziranu cjelinu.* Da bi se pojedinci i skupine održale, organizirali su se; *jednom organizirani nastavljaju svoj razvitak u djelokrugu svojih fizičkih, duševnih i materijalnih sila, a vrlo često uz pomoć svoje matice.*

Narod pak, - autohtona zajednica, živi spontanim, organskim životom, bez organiziranja, ili barem bez nekog naročitog obrambenog, sigurnosnog i napadnog organiziranja, ukoliko se isključi vojska. Danas je to sve manje, i zbog toga mi danas i ne možemo govoriti o nastajanju asimilacijskih zajednica, nego je tako bilo za asimilacijske zajednice koje su nastale prije svjetskog rata.

Asimilacijske zajednice postajale su organiziranijima od same autohtone zajednice, pa čak i u onim narodima, koji su organizirani. Nijemci su narod koji ima smisla za organizaciju, no Židovi u Njemačkoj su bili još organiziraniji. *I uvijek je asimilacijska zajednica organiziranija od autohtone.* Zato je uspijevala. To je tako išlo u eri demokracije, kad je asimilacijska zajednica mogla u načelu i oblicima demokracije naći punu pravnu i društvenu mogućnost, da svoju organizacijsku prednost ispolji kao nadmoć na svim područjima uljudbe, gospodarskog i političkog života nad spontanom, organskom i slabo organiziranom autohtonom zajednicom.

Tako je načelo demokracije došlo u sukob s prirodnom zakonitošću, koja vlada među zajednicama, - autohtonom i asimilacijskom, *jer na istom teritoriju ne mogu postojati i djelovati, oblikovati povijesni kontinuum dvije jednakopravne nacionalne svijesti o sebi, tj. zajednice.*

Danas nije moguć nastanak asimilacijskih zajednica, jer nema ni načela, ni pravnih ni društvenih mogućnosti, koje bi dopuštale da se skupine jednog naroda presele u zemlju drugoga naroda, a k tome je istaknuto i načelo jedinstvenog teritorija, vlasti i naroda, sa svim posljedicama na uljudbenom, političkom i gospodarskom području, tako da se asimilacijske zajednice zapravo i ne smiju suviše

1942.

organizirati (pogotovo politički i gospodarski). *Autohtone zajednice ne daju više mogućnosti za postanak asimilacijskih zajednica, ne priznaju načelo jednakopravnosti, isključuju pravne i društvene mogućnosti organiziranja i razvijanja.*

Čak, što više, autohtoni narodi, dovedeni do velikog stupnja nevolje, uz istodobni uspon asimilacijskih zajednica, žele se ne samo *obraniti,* nego *onemogućiti* asimilacijske zajednice, gdje se to može. Gdje se to pak ne može, tamo se nastoji *istjerati, izmijeniti ili osigurati slobodni život po načelu samoodređenja naroda.*

Očevidno je jasno, da u prirodnom razvijanju ka sukobu, nesvijesni i logički izazov prvenstveno nose i ispoljavaju asimilacijske zajednice. To je s toga razloga, što su one od svojega postanka, prisiljene pribjegavati organiziranim oblicima na svakom području. *Autohtoni narod nosi svoju svijest bez naročitog organiziranja, a asimilacijski, samo uz priličnu organiziranost.* Drugo je pak uspjeh. *Uspjeh* ovisi o stupnju organiziranosti, kako za autohtonu, tako i za asimilacijsku zajednicu. Eto, zato se asimilacijska zajednica iskazuje prema autohtonom narodu spretnijom, uspješnijom i tome slično; ona je organiziranija, a takva je morala postati, da bi se održala. No, *čim se autohtona zajednica organizira, ona pobjeđuje,* jer ima prednost u broju tj. u fizičkom, materijalnom i duševnom kapacitetu, što sve nose živi ljudi u organiziranoj brojnoj nadmoći.

A ovakvo *organiziranje autohtone zajednice redovno počinje, tek kada pritisak asimilacijske zajednice dođe do krajnje granice samoobrane.*

Kad autohtona zajednica usmjeri svoje organizirane sile za obranu i uništenje asimilacijske zajednice, *onda*

obično nema umjerenosti, nego se tjera iz krajnosti samoobrane u krajnost potpune pobjede. U takvim slučajevima (stvarnim) *obje zajednice nastupaju kao neprijatelji, puni mržnje i osvete, i nikakva načela nisu u stanju spriječiti prirodni tijek obračuna.* Relativiziranje zločina u NDH

Moguće je izražavati sažaljenja, ali je jedini izlaz u prirodnom rješenju i rješavanju.

Univerzalni zakon pravednosti nije moguće ostvariti na glupim i neprirodnim društvenim odnosima. Nelogična tvrdnja za kršćanskog humanistu

U sukobima autohtonih i asimilacijskih zajednica opaža se još jedna izvanredno važna pojava psihološke naravi. Naime, ne radi se samo o organiziranju, nego i o ideologijskim koncepcijama, što ih zajednice, da bi bile sigurne i uspješnije, nose i ističu.

Kad se članovi asimilacijskih zajednica ne bi organizirali, da bi se sačuvali prema autohtonoj zajednici, i kad *time* ne bi postavljali *sasvim novu* društvenu pojavu i odnos, nego živjeli kao pojedinci istim životam, organizacijama, običajima i izrazima autohtone zajednice, onda bi vrijedilo demokratsko načelo. *No, kad se tuđinac ispolji kao organizirana posebna svijest, na istom teritoriju, onda tu demokracija nema nikakva posla, nego je moguć samo sukob, pobjeda i rješenje.*

Demokracija je u svojim konsekvencijama moguća i među ljudima pojedincima i među zajednicama samo do granica samoobrane, a onda dolazi obračun. Samo se luda, u ime demokracije, može dati uništiti, - a tragedija i jest u tome što se u prečestim stvarnim prilikama htjelo da demokracija i glupost budu jedno te isto.

Ernst Nolte

Ovako isto kao što asimilacijske zajednice ispoljavaju i prihvaćaju ideologije, koje njima osiguravaju životni uspjeh, tako i autohtone zajednice ispoljavaju svoje koncepcije.

Tako smo danas svjedoci naročito ispoljenog nacionalizma koji ima svoj najdublji izvor u društvenom zakonu samoobrane, kao zakonu prirođenom svakoj prirodnoj i povijesnoj zajednici.

Mnogi prigovaraju ekstremizmu nacionalizma, i htjeli bi, da on bude umjeren. Međutim, *nacionalizam je u svojoj naravi isključiv za umjerenost. On je i postao, da ne bude umjerenosti, jer je ona neprirodna za bit, za pravu prirodu pojava, koje se moraju riješiti nacionalizmom. Nacionalizam proizlazi iz sfere životnih sukoba, gdje vlada potpuni ekstremizam u izazovu, pritisku, mržnji, izrabljivanju i razaranju, gdje je sve u kulminaciji.* Tako, na primjer, nacionalizam autohtone zajednice izazvan *na granici samoobrane* od nadmoći asimilacijske zajednice, ne može biti umjeren, jer *u tim granicama* sve vrije, kuha, reži, bjesni, mrzi, sve je u naravi sukoba, obračuna i pobjede.

Doista, javljaju se prečesto ljudi i u autohtonim i u asimilacijskim zajednicama, koji pravovremeno upozoravaju (prorokuju), da se treba čuvati ovoga i onoga, da treba urediti ovo ili ono. Međutim, to su izvanredne spoznaje pojedinaca, koje u najviše zajednica nitko ne sluša ni ne slijedi, jer se *u vrijeme objavljivanja* smatraju mudrolijama, utopijama i slično, a *u vrijeme aktualnosti,* kad je svakoj budali sve jasno, prorocima, uglavnom suvišnima, jer sada mora ići kako mora.

Narodne zajednice su takva elastična bića, koja se vrlo teško i sporo dovode do skrajnjeg istezanja. No, kad

se jednom istegnu i više ne mogu dalje, onda se vraćaju u ravnotežni položaj s treskom, lomljavom i svim oblicima ekstremnosti. Tu sada nije više područje umjerenosti, makar inače bilo jasno, da bi za mnoge stvari trebalo mnogo umjerenosti.

Tek visoko razvijene zajednice mogu posjedovati takav stupanj svijesnog društvenog života, da brzo spoznaju potrebu reformi i nužnih preokreta, tj. da uopće izbjegnu granicu istezanja i da se kreću u području životnih umjerenosti, a ne skrajnjih lomova.

Međutim, najveći dio današnjih sukoba prolazi u lomovima, u skrajnostima, kad riječ umjerenost zvuči doduše lijepo, ali suho i neživotno.

Današnja pojava nacionalizma predstavlja sferu skrajnosti. Današnji odnos izmedu autohtonih i asimilacijskih zajednica kreće se i likvidira u sferi skrajnosti.

Različite ideologije, koje su na površini, ukoliko predstavljaju organska ispoljavanja, zajednice su proizvele iz onih aktualnih nužnosti, koje određuje zakon samoobrane.

I te ideologije imaju svoju prirodnu vrijednost, dok ih zajednice trebaju, a onda postaju suvišne, naročito u svom ekstremizmu.

Dakako, da ovakve ideologije ostaju, jer su ostali ljudi, koje je narod izbacio na površinu u ono vrijeme, kad su upravo takvi ljudi bili potrebni. To su oni ljudi, za koje je nastala uzrečica, da *"revolucija guta svoju vlastitu djecu". Kad su ovi ljudi nuždom prilika i ideologija došli do uspona, bilo je to prirodno; kad su se htjeli održati, to je postalo neprirodno jer nove prilike, nove nužde, izbacuju novu ideologijsku aktualnost i zahtjev za novim ljudima.*

To je *dinamika aktualnosti*, koja se ogleda i u ljudima i u ideologijama.

Prema tome, sukob autohtonih i asimilacijskih zajednica ne pokazuje se površnom oku kao borba po zakonu samoobrane, nego kao borba različitih koncepcija i ideologija. Uostalom, teško je opaziti u vrevi književnih, uljudbenih, vjerskih, gorspodarskih i političkih nadmetanja, koja se isprepliću u odlučnosti sukoba, da se na kraju krajeva radi o intelektualnim, ćudorenim, fizičkim, gospodarskim i političkim eksplikacijama jedne svijesne zajednice koja se brani i koja hoće pobijediti.

Naročito površni ljudi mudruju oko ideologija, kad se radi o sukobu, organskom i prirodnom sukobu izmedu autohtonih i asimilacijskih zajednica, zaboravljajući, da svoju vrijednost ima samo jedna ideologija, a to je ona, koja izvire iz naravi sukoba, iz dna sukoba.

Svaka asimilacijska zajednica, kojoj je sukob označen sferom skrajnosti mora biti uništena kao zajednica, kao posebna i nadmoćna svijest, u svim izraženim i istaknutim područjima života, - ili mora biti rastavljena od nje, ma kojim načinom: istjerivanjem, razmjenjivanjem ili teritorijalnim odcjepljenjem.

Ustaška politika prema hrvatskim Srbima

Zagreb, 1942.

III.
MALE I VELIKE DRŽAVE

MALE I VELIKE DRŽAVE

U posljednje vrijeme postavlja se vrlo često pitanje o mogućnosti postojanja, održavanja i nastajanja malih država.

I u suvremenom osjećanju, u aktualnoj suvremenoj psihozi, opaža se naklonost stvaranju i održavanju velikih država.

Svakako je vrijedno utvrditi osnovni razlog ovakvoj naklonosti. Mislim, da danas moramo gledati razlog u *strahu; strah je onaj činilac, koji određuje stajalište o malim i velikim državama.* Smatra se, naime, da su samo velike države u stanju pružiti dovoljan vojnički otpor neprijateljskim napadajima. I to je, svakako, točno.

Sad se, naravno, nameće pitanje, da li se iz ovog elementa straha mora povući kao jedino pravilna načelna smjernica oblikovanje velikih država i dosljedno tome uklanjanje odnosno likvidiranje malih država.

Time se mora misliti barem na države, kao što su Belgija, Nizozemska, Danska, Švicarska, Grčka, Bugarska i Baltičke države.

U *načelnoj smjernici* morala bi se promatrati europska karta i razvitak europskog života bez tih država.

Za naše razmatranje nije važan pogled, kud bi koja od ovih država nestala.

U dosljednjom pogledu, na izvoru straha, ovakve bi države nestale u okviru većih država, u kojima je nosi-

lac državne moći onaj narod, koji je imao moć i mogućnost, da sebi kao veći, namakne ovakvu malu državu, odnosno mali narod. Time utvrđujemo ulazak maloga naroda u predominantnu sferu velikog naroda, koji posjedom vlasti i veličine određuje i nameće novi povijesni put malom narodu.

U načelnom pogledu nestanka malih država, kojima su nosioci mali narodi, logično bi bilo gledati u krajnjoj liniji i nestanak malih naroda, jer - ako se smatra, da je nemoguć narod sa svojom državom, onda je logično očekivanje, da je u još nemogućnijem položaju narod bez svoje države.

Dakle suvremena psihoza straha, kad se kristalizira načelno, *predstavlja u svojim posljedicama najprije pristajanje na likvidaciju malih država, a onda i na likvidaciju malih naroda i malih narodnosti, kao bespomoćnih činilaca u borbi i životu naroda.*

Prirodno bi bilo, međutim, da se na činiocu straha izgrađuje shvaćanje samoobrane, no u suvremenoj psihozi straha iskače shvaćanje bespomoćnosti i rezignacije, tj. psihološki uvjet za načelnu smjernicu nestanka. Drugim riječima, umjesto odvažnosti, kukavičluk.

Nije, naime, jasno, da li psihoza straha, u kvalifikaciji, da se male države nikako ne mogu odbraniti od velikih država, ima doista potpuno opravdanu i apsolutnu vrijednost.

Treba imati na umu jednu stvar: *rat u svojoj biti nastaje u razlozima između velikih država, i prema tome uvijek mora biti među izgubljenima i pobjednicima i velikih država, čime je jasno utvrđeno, da za podređen položaj i gubitak nisu uključene tek samo male države i mali narodi, nego isto tako, i još više, svaka od velikih država.*

1942. 212

Uzmimo da danas nastupi rat. Svakako je razumljivo, na kojoj god strani bi bio izgubljen rat, da bi na toj strani bilo i velikih država.

Kakvog sad ima načelnog razloga, da male države budu nosioci psihoze straha u bespomoćnosti i rezignaciji, kad je savršeno jasno, da u položaj izgubljenog naroda može, i mora, doći i velika država.

Teza potpune izgubljenosti za male države i male narode mogla bi imati samo u tome slučaju apsolutnu i trajnu vrijednost, kad bi postojala mogućnost, da se sve velike države dogovore i usklade za trajnu likvidaciju malih država i malih naroda.

Međutim, isključujući teoretsku mogućnost ovakvog sklada i dogovora među velikim državama, a gledajući povijesno i praktično, *potpuno je nemoguće, da bi se sve velike države trajnije sporazumjele u ovakvom gledištu. A neka se samo jedna velika država nađe izvan mogućeg dogovora, oko nje su sve male države.*

Po ovome je jasno, da u suvremenoj psihozi straha nema dovoljno logičnog razloga razvijanje teza o bespomoćnosti i rezignaciji malih država i naroda, nego naprosto razvijanje teza o samoobrani.

Treba se se sjetiti, da su veliki svjetski rat vodile veli-ke države, a nastala je sva sila malih država.

Ne moraju, dakle, nestati ni mali narodi ni male države, - makar je točno, da se mali narod ne može oprijeti jednakim uspjehom velikom narodu, - *a to zato, što je sasvim krivo i neispravno postaviti povijesni skup događaja u suprotnost: velika država - mala država; velika država mora uspijeti - mala država mora izgubiti.*

Ništa to ne znači, što pojedine male države i mali narodi povremeno gube, jer se to događa i velikim državama i velikim narodima.

Ovime je, mislim, jasno pokazano, da je nevažno i nevaljalo stajalište, kako se male države moraju plašiti za svoj opstanak zbog toga, što se ne mogu spasiti u sukobu s kojom velikom državom.

Mnogo je, međutim, opasniji za male države i male narode ekonomizam, a osobito u shvaćanju internacionalnoga kapitalizma i marksističkog materijalizma.

Danas globalizam

Jer, na koncu konaca, postojanje naroda, bogatstvo naroda, potpuno svijesnih i izgrađenih, predstavlje viši stupanj kulturnoga i diferenciraniga života.

Otuda je duh Europe, ili ono što bismo mogli nazvati europeizam: kulturnost, *tradicija,* bogatstvo razvijenih individualizama, ličnih i narodnih, nasuprot, recimo, amerikanizmu, koji je u svojoj biti ekonomizam.

Ako dakle išta prijeti i malim i velikim državama, onda je to duh ekonomizma, nasuprot duhu kulturnosti, tradicije i općeg i pojedinačnog individualizma.

Taj duh ekonomizma pojavljuje se pod različitim oblicima, kao što su nedovoljna prosvijećenost širokih masa, težnja visokom standardu života jedino u izrazu veće potrošnje materijalnih dobara, i pojava materijalističkih shvaćanja u izrazu marksizma i kapitalističke korisnosti.

Prema tome, *neprijatelji europske kulturnosti i tradicionalnosti jesu neprosvijećenost, malograđansko uživanje visokog standarda života, kapitalizam i marksizam,* i u ovim elementima je nužno tražiti opasnosti koje se pojavljuju za unutarnji život Europe, pa prema tome i male i velike narode i države Europe.

Ako jedan, na primjer, Englez želi održati standard života deset puta viši od nekog drugog Europejca, onda Europa ne može biti mirna, jer konačno niti Europa, niti itko drugi, ne prima ništa u zamjenu za tako visoku plaću koju ima prosječni Englez. Kad jedan liječnik liječi i puno zarađuje, tu se vidi neka razmjena vrijednosti: novac i liječenje. No u stvarnom slučaju Engleza nema razmjene nikakvih vrijednosti, nego samo jednostrano uzimanje. Sasvim je razumljivo da se na ovakvom stanju korisnosti ne može razviti nikakva etika dubljeg i općenitijeg značenja, a kulturnosti zapravo i nema bez etičnosti.

Isto tako i marksizam sa svojom tezom o borbi klasa ne razvija nikakvu podlogu za kulturnost Europe. Klasa je jedan potpuno zatvoreni psihološki kolektiv i po svojoj dinamici,a dakle i etici, teži uništenju neke druge klase, odnosno, svojoj diktaturi. Kako je bitni nosilac klasne svijesti ekonomski čimbenik, naravno je, da se izvan tog čimbenika niti traže niti priznaju neki drugi bitni čimbenici.

Dakle, ovaj duh ekonomizma, koji konačno počinje borbu za različite rude, naftu, životne prostore, a ne ideje, polako počinje dovoditi do apsurda shvaćanja o nekim malim narodima i državicama. *U tom duhu* se mnogima čini smiješan neki mali narod i neka mala država, *a nikako u duhu europske kulturnosti, tradicije i etike.* I taj se duh ne može nikako suzbijati, do li sustavnim prosvjećivanjem masa u vertikalnom smislu (ne do osnovne škole), do li uklanjanjem marksističke nauke, do li podrivanjem kapitalizma i nekultiviranog malograđanskog života.

To što je Europa nacionalna, svakako je dobro, ali nacionaliziranost je ta još suviše neduhovna, neetična, nekulturna i suviše ujednostavljena. Najveći dio Europljana proživljava ideje promičbeno, površno i lagodno, malograđanski.

Veliki znanstvenici vrijede toliko koliko unose korisnost, a ne koliko otkrivaju prirodu života; veliki književnici i umjetnici toliko, koliko zabavljaju, bolje reći razonođuju, a ne koliko razotkrivaju bogatstvo ljudske duševnosti.

Duh ekonomizma je plitak duh, horizontalan, dok je duh kulturnosti vertikalan duh.

Meni su još uvijek draže sve one mnoge stare borbe, nego li borbe za naftu, jer su bile na ljestvici uljudbenog uspinjanja čovječanstva, dok je, na primjer, svjetski rat bio u svojoj biti ekonomski, kapitalistički i posve bezidejni rat, koji se nije ni mogao drugačije završiti do li stvaranjem jedne reakcionarne kapitalističke ustanove kakva je Liga naroda i jednim smiješnim ugovorom i reparacijama, kako je načinjeno u Versaillesu.

Španjolski građanski rat je užasno krvavi rat, ali nitko ne može nijekati da je to i idejni rat. I veliki dio onih koji su tamo ginuli, poginuo je zbog nekog idejnog opravdanja, što se ne može reći ni za najmanji dio onih, koji su poginuli u svjetskom ratu.

Ako bi mali narodi i male države htjele vidjeti neki svoj načelni spas, onda je, meni se čini, to moguće samo *u slomu kapitalističkog imperijalizma i kapitalističkih država, u slomu marksizma i boljševizma.*

Inače se svi računi svode na to, tko umije bolje pogoditi ratni ishod i usmjeriti se na "pravu" stranu kao što je to bilo za vrijeme svjetskog rata. Pa tko bude na "pravoj" strani ostat će, bio mali ili veliki, a tko na "krivoj", izgubit će.

Da je, na primjer, gospodin Beneš kalkulirao svoj apsolutni odnos na Poljsku, umjesto na Rusiju, možda bi bolje prošao. No, on je govorio, da mu nema smisla biti s Poljskom, jer će između Poljske i Njemačke sigurno doći do rata zbog Koridora, a za Češku nema nikakva smisla svađati se s Nijemcima zbog onoga, što se Čeha ništa ne tiče.

Očevidno je, dakle, da se problem malih naroda i malih država svodi na *"novi"* duh ili na *bolju kartu.*

U problemu malih i velikih država nije opravdano gledati sve prednosti i vrijednosti u velikim državama i narodima.

Konačno, ako uspoređujemo i današnje male države s velikima, i sadašnje velike države s njihovim stanjem od prije pedesetak godina, morat ćemo doći do rezultata koji malim državama daju smisao prednosti u mnogim stvarima.

Držim, da pitanje treba postaviti sasvim jednostavno: U kojim se državama narod osjeća zadovoljnijim? Ako bi se išlo od države do države, male države u Europi bi odnijele pobjedu. To je svakako činjenica koju ne može oboriti dokazivanje da je jedna velika država bogatija od svih malih država zajedno. *Istina je, da je prosječna razina bogatstva u velikim državama vrlo visoka, no, to je imaginarna, računska razina, dok je takva prosječna razina u malim državama stvarna životna razina.* Naime, u velikim

je državama nagomilavanje kapitala u rukama manjine golemo, pa je onda, naravno, da prosječna brojka iziđe imaginarna. No, u malim je državama novac bolje raspoređen, pa je prosječna brojka stvarna. To dokazuju skoro sve male države.

Prosječni čovjek u malim državama bolje se osjeća od prosječnog čovjeka u velikim državama, - i zbog toga je apsolutno čudno, otkud ljudi dolaze do besmislenih teorija protiv malih država, kad ove činjenično dokazuju vrijednost i opravdanost svojega opstanka. Unutarnja vrijednost malih država apsolutno je nesumnjiva, a nema nikakvog općeg i objektivnog dokaza, da su takve države besmislene, suvišne, nemoguće i tome slično. To, što nekakvim kapitalističkim koncentracijama smetaju nekakve carinske i novčane barijere, ili što marksistička doktrina ne može organizirati diktaturu od nekoliko ubojica nad cijelim svijetom "slobodnih" republika, to nisu nikakvi dokazi. *Dvije tisuće godina europskog života pokazalo je da se moralo srušiti silno rimsko carstvo, Napoleonovo carstvo, tursko carstvo, austrijsko carstvo, rusko carstvo sva s moćnim oružjem u ruci, na onome što neće biti zajedno i jedinstveno.*

Moć i mogućnost velikih država služi, htjele one ili ne, i zato da obaraju i ruše trulost i onih veličina, koje su za to sazrele.. U velikom svjetskom ratu srušena je moćna i trula Austro-Ugarska, moćna i trula Turska, moćna i trula Rusija.

Zašto, dakle, da strah i bespomoćnost pripadaju samo malim narodima i malim državama?

No, istaknuvši unutarnju vrijednost malih naroda i država, ne može se zaključiti da su veliki narodi i velike

države bez vrijednosti. Ja sam naročito istakao, da se prosječni čovjek u maloj državi osjeća bolje od prosječnog čovjeka u velikoj državi, ukazujući na činjenično stanje.

Međutim, velike narode i velike države treba gledati u sasvim drugom svijetlu, i onda ćemo dobiti odgovor i razumijevanje za takvo stanje.

Danas je sasvim jasno *da ono što se zove stvaranje svjetske povijesti, nošenje sudbine čovječanstva, pripada velikim narodima i velikim državama.* Oni su nosioci ideja, oni su imperijalisti duha i odluka. Pogledajmo sadašnje stanje. Zar pada na pamet Belgijancima, Nizozemcima, Dancima, Fincima, Portugalcima ili Bugarima i njihovim vođama, isticati se vođama svijeta, kontinenata, i kormilarima međunarodne povijesti? Ni najmanje, - oni, ako nešto hoće, mogu svoje snage uložiti u prosječnu razinu svoga naroda: uljudbenu, gospodarsku i političku. Vođe velikih naroda, državnici velikih naroda, duhovi velikih naroda, svi apsolutno ističu svoje svjetsko misionarstvo i poslanje. I taj osjećaj imperijalističkog idejnog poslanja, odlučivanja i vođenja, svojstven je ne samo možda vođama, nego svakom malom čovjeku u velikim narodima. Prema tome, osjećanje velikih naroda pokazuje pritisak na vođe, da se izvrši neka misija, koja uvijek zahtijeva izuzetne i velike napore, koji čine sasvim nužno, da se prosječni čovjek osjeća često lošije od onoga koji pripada malom narodu i maloj državi, a koja je izvan funkcije i osjećanja ovakvog misionarstva. Francuski se čovjek vrlo loše osjećao u misionarskoj funkciji Napoleona.

Istina je, doduše, da se, na primjer, engleski prosječni čovjek ne osjeća loše u svom imperijalizmu, a to je

stoga, što on i ne izvršava nikakvo misionarstvo, nego tek pljačku.

Nitko ne može tvrditi, da bi misionarstva velikih naroda i država ostajala bez posljedica.

Ideje, duh, uredbe, utjecaj se širi, pa zato, na primjer, i govorimo o istočnoeuropskoj i zapadnoeuropskoj kulturi. No, ipak, rimskog i bizantskog carstva nema.

Ako bismo, dakle, htjeli naglasiti veliku razliku između malih i velikih naroda i država, pogotovo danas, onda moramo istaknuti *naglašeni značaj centripetalnoga pogleda u malim državama i značaj imperijalističkog misionarstva u velikim državama.* Naravno,da se iz ovog ne može zaključiti, da i male države ne vrše nikakvo uljudbeno, gospodarsko i idejno djelovanje, ali je ipak ovo nešto drukačije od stvaranja povijesnih razdoblja koja određuju veliki narodi i velike države.

Toga se misionarskog utjecaja ne može nikada osloboditi ni jedan narod i ni jedna država, jer ga se ne mogu osloboditi ni velike države.

Dakako, u tome misionarskom imperijalističkom nastupu velikih država može doći i do zauzimanja teritorija malih naroda, no, povijest pokazuje da na takvom nestanku malih država nije moguće izgraditi teoriju o besmislenosti, bespomoćnosti i načelnoj suvišnosti malih država, jer se one ponovno pojavljuju na raspadu i trulosti takozvanih velikih država.

Prema tome, suvremeni strah ne može biti temelj nikakvoj načelnoj orijentaciji u pogledu malih naroda i malih država.

Zagreb, 1942.

OPROŠTAJ

(IVAN KORSKY - Nadgrobni govor održan 18. prosinca 1968. u Remedios de Escalada, Provincia Buenos Aires, Argentina, na pogrebu Ivana Oršanića)

Prečesto se posljednjih godina skupljamo oko svježih grobova, u koje se spuštaju prvaci hrvatske političke misli, koja je nakon stoljeća teških borbi dokazala svijetu da Hrvat doista želi biti slobodan i nezavisan, i koji su poveli narod teškim, ali jedino ispravnim putem borbe za punu slobodu i samostalnost.

Ako je itko bio tipičan predstavnik onog hrvatskog intelektualnog pokoljenja koje je stupilo na hrvatsku političku pozornicu nakon 1918. godine, onda je to bio profesor Ivan Oršanić. Riječju, perom, djelom i životom, on je bio predvodnik onih koji su uzeli kao cilj "ideju hrvatske slobode kao apsolutnu ideju hrvatske politike ".

Profesor Ivan Oršanić spada u one malobrojne intelektualce koji su bili svjesni da iznad njihove karijere, bilo stručne bilo znanstvene, iznad njihove osobne komotnosti, iznad normalnih životnih okvira, stoji etički postulat odazvati se pozivu zarobljenog naroda, koji je tražio da bude i intelektualno predstavljen u svojoj borbi za slobodu. Profesor Oršanić je bio najjači među onim intelektualcima, koji se nisu zadovoljili ponavljanjem prihvaćenih istina, ponavljanjem dragih ali istrošenih fraza, nego je bio među onima koji su tražili nove puteve i novim mislima krčili

put hrvatskoj slobodi, te onima koji su u političkoj djelatnosti vidjeli izvršavanje moralne obveze prema narodu iz kojega su nikli. Ali uz političku aktivnost i intelektualnu spremu, profesor Oršanić je imao i snagu značaja, da se nikada i nigdje ne pokloni sili, da nikada ne prihvati lagodan put osobne popularnosti, da nikada ne zaniječe ono, što je intelektualno i osjećajno shvatio kao korisno za Hrvatsku.

Od mladih dana, kad je u Hrvatskom Orlovskom Pokretu stao u prve redove onih, koji su hrvatski katolicizam energično odvojili od jugoslavenstva i klerikalizma, pri čemu je stvorio bezbroj neprijatelja, preko doba kraljevske diktature, kad je kao urednik "Hrvatske Smotre" formulirao nove idejne oblike hrvatskog nacionalizma u duhu hrvatske slobodarske tradicije, zatim u času, kad je život zahtijevao da se hrvatsko jedinstvo stvoreno u borbi protiv diktature razbije, da ne bi ideja hrvatske slobode nestala u sporazumaštvu, što ga je dovelo do zatvora i internacije, a kasnije do vodećih položaja u hrvatskoj državi, i konačno u tragične emigracije, u kojoj je vršio svoj vlastiti i kolektivni ispit savjesti i ponovno, preko "Republike Hrvatske", formulirao ideju hrvatskog nacionalizma, kao čistu, uzvišenu i zaslužnu, Ivan Oršanić je bio govornik najnaprednijeg dijela hrvatske nacionalističke inteligencije. Nije pokušavao pojednostaviti život, jer je kao intelektualac europskog kalibra znao, da je "dinamika u kojoj se to više zapliće i rješava, što ima više stvaralačkih impulsa ".

Ni u najtragičnijim trenutcima opće malodušnosti, ni kad je vršio ispit savjesti nakon naše nacionalne katastrofe, Ivan Oršanić nije zanijekao ni svoju ni narodnu prošlost.

"Hrvatski narod u ustaškom periodu hrvatske povijesti htio je svoju državu, bio je pripravan boriti se protiv svima - piše 1951. godine, kad je bilo moderno šutjeti o tom razdoblju, - bez obzira na ideologije i činio je to..." ?!?

I zahvaćajući hrvatsku borbu vizijom filozofa, definirao ju je lapidarno:

"Tako su u tragičnoj borbi hrvatskog naroda za slobodu razvijena uglavnom tri smjera hrvatskih političara i hrvatske politike: smjer "luđaka", smjer "realista" i smjer "eunuha"...".

Među "luđake" on stavlja Starčevića i Radića, dva najveća intelektualca-vizionara hrvatske političke borbe.

"Doista, veli on, u pogledu strašnog realizma i grube normalnosti, Starčević i Radić imaju sve oznake ludih ljudi... I to su najveći ljudi hrvatske povijesti, dva giganta koja obaraju u prah i smjer "špekulantskog realizma" i "smjer eunuha"... Smjer luđaka je smjer vječnosti, pun i potpun u svojoj cjelini... Samo giganti, samo su luđaci mogli ići linijom slobode, a svi su drugi morali ići linijom ropstva..."

I danas, kad se opraštamo od profesora Oršanića, kad je taj čvrsti katolik otišao na vječno putovanje i ostavio nam svoje misli i svoj primjer, da ih upotrebljavamo na korist hrvatskom narodu, moramo priznati, da i on spada među te gigante. Ima u emigraciji mnogo poštenih ljudi, dobrih boraca, pametnih glava i čvrstih značajeva, ali ne znam, da li ima još jednog, koji je svu svoju sposobnost, cijelo svoje golemo znanje, svu svoju snagu, posvetio, svjesno i dosljedno, samo jednom cilju - hrvatskoj oslobodilačkoj borbi. I to ne samo jedan dan, ili u trenutcima

krize, nego uvijek, stalno i dosljedno. Ta mnogogodišnja, svjesna žrtva svake karijere, svakog trčanja za uspjesima, povezana s blagošću i vedrinom, predstavlja herojstvo višeg stupnja koje nije nimalo svakodnevno.

U trenutcima, kada su sitni neprijatelji napadali hrvatsku borbu, kada su se i sami Hrvati bojali isticati je, jer su posrtali pod teškim protivničkim argumentima, Oršanić nas vraća u normalu i pokazuje nam pravi smisao hrvatske borbe:

"Hrvatska državna ideja u svom ostvarenju treba biti ostvarenje slobode hrvatskog naroda kao cjeline prema drugim narodima i hrvatskog čovjeka u narodnoj zajednici: treba biti ostvarenje integralne slobode hrvatskog naroda."

A one, koji su se pokolebali pod teretom neprijateljske propagande, poučava:

"Linija solidarizma je linija slobode, ponosa, optimizma u čovjeku, povjerenja i idealizma; *linija borbe protiv jugoslavenskog okvira izvan svakog oportunizma, linija obnavljanja hrvatske države, linija borbe protiv komunizma, a ne koegzistencije s njime; linija sporazumijevanja s onima, koji su za suradnju na bazi solidarnosti; linija simpatiziranja s pojavama slobode i oslobođenja; linija osuđivanja pojava uokviravanja i nasilnog nametanja obveza; to je linija hrvatskoga naroda, njegovih junaštava i njegovih glasovanja.*"

I kad jednom hrvatski narod bude slobodan u svojoj domovini i kad se hrvatska mladež opet bude mogla izgrađivati na djelima hrvatskih mislilaca, vjerujem da će filozofsko djelo profesora Oršanića biti stavljeno na raspolaganje novim hrvatskim naraštajima, da u njemu i iz njega crpe ideje i smjernice za izgradnju hrvatske

slobode. Tada će iz daleke Argentine zračiti nad Hrvatskom vedrina i dubina čovjeka, koji se cijeli svoj život borio za punu slobodu Hrvatske i Hrvata.

Dragi profesore,

Za nas, hrvatsku nacionalističku generaciju, koja se izgradila za vrijeme diktature i poslije nje, Vi ostajete onaj "fantast", koji je ne samo propovijedao potrebu uspostave Države Hrvatske, nego je u nju i vjerovao i za nju se sav zalagao. Mi smo u Vama, hrvatskom fantastu, vidjeli oličenje naših najčistijih ideala, koje su iskusni ljudi nazivali fantazijama, zastupnika naših nada da će i hrvatski narod doći do svoje države i da će moći slobodno i nezavisno odrediti svoju sudbinu.

Ni u časovima naših najvećih poraza, niste posumnjali u hrvatsku budućnost, koja za Vas, kao i za nas, nije bila neki nedostižni i neostvariv ideal, nego cilj koji se može i mora ostvariti.

I kada se danas od Vas opraštamo, od našeg dragog i dobrog hrvatskog fantaste, mi Vam obećajemo, da ćemo i nadalje ostati fantasti u onom smislu, u kojem ste Vi uvijek bili, tj. borci za Vašu i našu Hrvatsku.

"Republika Hrvatska", br. 76, prosinac 1968.

krize, r
svjesna
poveza
šeg sti

hrvatsk
jer su p
nić na
hrvatsk

biti ost
drugim
treba b

ske pro

ma u
jugosla
navljan
ne koe
koji su
s pojav
uokvira
skoga

svojoj c
la izgra
će filo
raspola
iz njeg

CROATIAPROJEKT, ZAGREB

Nakladnik
Dr. Franjo Letić

Grafička i likovna priprema
Mladen Letić

Naklada
1000 primjeraka

Tisak

CROATIAPROJEKT
ZAGREB

ISBN 953-6321-10-6